

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

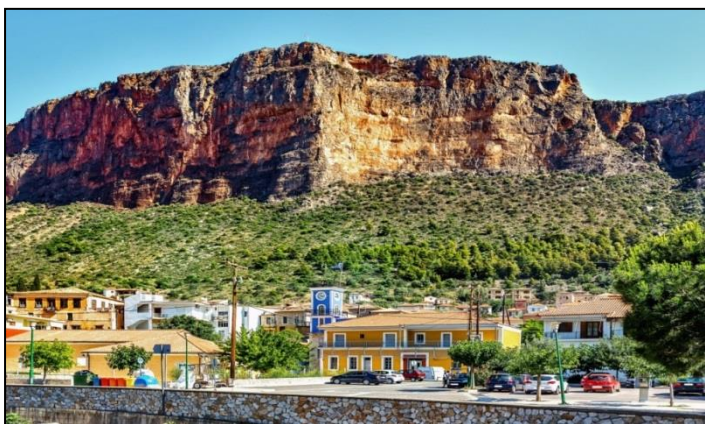
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ & ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

**«Η τοπική ανάπτυξη μέσω της αξιοποίησης της
υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς- Μελέτη
Περίπτωσης Λεωνίδιο Αρκαδίας»**

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Αραχωβίτη Σοφία

(ΑΜ: 8085202201004)

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Καλαμάτα, Μάρτιος 2024

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ & ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

**«Η τοπική ανάπτυξη μέσω της αξιοποίησης της
υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς- Μελέτη
Περίπτωσης: Λεωνίδιο Αρκαδίας»**

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Αραχωβίτη Σοφία

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπουσα: Μπιτσάνη Ευγενία, καθηγήτρια, Διευθύντρια ΠΜΣ

Εγκρίθηκε από την τριμελή επιτροπή αξιολόγησης την <29/03/2024>

Μπιτσάνη Ευγενία, Καθηγήτρια, επιβλέπουσα

Θεόδωρος Τσέκος, Καθηγητής, μέλος

Καστανιώτη Αικατερίνη, Καθηγήτρια, μέλος

Καλαμάτα Μάρτιος 2024

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**
UNIVERSITY *of the* PELOPONNESE

School of Management (Kalamata)

Department of Business and Organization Administration

**POSTGRADUATE PROGRAM MSc-MPA: PUBLIC ADMINISTRATION and
LOCAL GOVERNMENT**

**"Local development through the utilization of
tangible and intangible cultural heritage - Case Study
of Leonidio Arcadia"**

Postgraduate Student: Sophia Arachoviti

Kalamata March 2024

Αφιερώσεις

*Αφιερωμένη στην μνήμη του πατέρα μου Κώστα
και στον γιό μου Κωστάγγελο.*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά καταρχάς την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα. Μπιτσάνη Ευγενία για την επιστημονική καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθειά της αφού η συμβολή της ήταν καθοριστική για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για την μάθηση, τις γνώσεις και την προθυμία επίλυσης κάθε προβληματισμού και ερώτησης που επέδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Δολιανίτη Εμμανουήλ Δήμαρχο Νότιας Κυνουρίας, τον κ. Μπερέτσο Μαρίνη Διευθύνων Σύμβουλο της Αναπτυξιακή Πάρνωννα. Αναπτυξιακού Οργανισμού ΟΤΑ και την κα. Πουτσελά Ελένη γραμματέα του Αρχείου Τσακωνιάς για την συμμετοχή τους στις συνεντεύξεις και την παροχή στοιχείων και πληροφοριών. Δεν θα μπορούσα να παραλείψω την συμβολή του κ. Κολινιώτη Δημήτριου Προϊστάμενου της Διεύθυνσης Πολιτικών Κοινωνικής Συνοχής της Αναπτυξιακή Πάρνωννα. Αναπτυξιακού Οργανισμού ΟΤΑ στο ερευνητικό σκέλος η οποία ήταν μείζονος σημασίας για την υλοποίηση της παρούσας εργασίας. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με στήριξαν στην υλοποίηση αυτού του εγχειρήματος.

Συντομογραφίες και Ακρώνυμα

CHARTER:	Cultural Heritage Actions to Refine Training, Education and Roles
ICCROM:	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOM:	International Council for Museums
INCREAS:	Innovative and Creative Solutions for Cultural Heritage
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
OHE:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Περιεχόμενα Εικόνων

Εικόνα εξώφυλλου	σελ. i
Εικόνα 1.1 Πύργος Τσικαλιώτη	σελ. 67
Εικόνα 1.2 Πύργος Τσικαλιώτη Εκθέματα	σελ. 67
Εικόνα 2. Ανεμόμυλοι Λεωνιδίου	σελ. 68
Εικόνα 3.1. Εξωτερικός χώρος Αρχοντικό Τσούχλου	σελ. 69
Εικόνα 3.2. Εσωτερικός χώρος Αρχοντικό Τσούχλου	σελ. 69
Εικόνα 4. Αρχοντικό Χιώτη	σελ. 70
Εικόνα 5. Ά Δημοτικό Σχολείο Λεωνιδίου	σελ. 71
Εικόνα 6.1. Φάμπρικα Εξωτερικός χώρος	σελ. 73
Εικόνα 6.2 Φάμπρικα Εσωτερικοί χώροι	σελ. 73
Εικόνα 7. Παλαιό Γυμνάσιο Λεωνιδίου	σελ. 74
Εικόνα 8. Τσακώνικη Ενδυμασία	σελ. 78
Εικόνα 9. Τσακόνικα Υφαντά	σελ. 79
Εικόνα 10. Σχήματα Τσακόνικου Χορού	σελ. 80
Εικόνα 11. Πάσχα στο Λεωνίδιο	σελ. 83
Εικόνα 12. Αφίσες Μελιτζάτζ	σελ. 87

Περιεχόμενα Χαρτών, Διαγραμμάτων και Πινάκων

Χάρτης 1. Γεωπληροφοριακός Χάρτης ΡΑΕ της περιοχής	σελ. 64
Διάγραμμα 1. Πληθυσμός Λεωνιδίου	σελ. 61
Διάγραμμα 2: Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας - Λεωνίδιο	σελ. 62
Πίνακας 1: SWOT Analysis	σελ. 105-106
Πίνακας 2: GAP Analysis	σελ. 111

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία διερευνάται αν η αξιοποίηση και η προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της. Μελέτη περίπτωσης είναι το Λεωνίδιο, ένας μικρός παραδοσιακός και ιστορικός οικισμός στο νοτιοανατολικό τμήμα του νομού Αρκαδίας, το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει γίνει δημοφιλές για τα ιδιαίτερα πολιτιστικά, γεωγραφικά και ιστορικά του χαρακτηριστικά. Η εργασία διερευνά εάν κάτοικοι και φορείς έχουν εντοπίσει την πολιτιστική τους κληρονομιά, τις ενέργειες που διάγουν για την προστασία, την διαφύλαξη και την αξιοποίηση της καθώς και το βαθμό που η αξιοποίηση αυτή έχει συμβάλει στην τοπική ανάπτυξη. Η εργασία χωρίζεται σε δύο σκέλη: στο πρώτο σκέλος αναλύεται το θεωρητικό υπόβαθρο ενώ στο δεύτερο αναπτύσσεται το εμπειρικό μέρος. Στο θεωρητικό μέρος αναλύονται οι όροι του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι τρόποι προστασίας, διαφύλαξης και αξιοποίησής της, ο ρόλος της UNESCO σε αυτό, η σύνδεση της βιώσιμης ανάπτυξης με την πολιτιστική κληρονομιά καθώς και της τοπικής ανάπτυξης με την πολιτιστική πολιτική ενώ παρατίθενται καλές πρακτικές και παραδείγματα εφαρμογής των μέσων της πολιτιστικής πολιτικής από το διεθνή και ελλαδικό χώρο. Στο εμπειρικό σκέλος αναλύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, η πολιτιστική κληρονομιά και οι ενέργειες και οι δράσεις φορέων και κατοίκων του Λεωνιδίου για την αξιοποίηση και προώθησή τους. Τέλος παρουσιάζονται και αξιολογούνται τα δεδομένα από την επιτόπια και ποιοτική έρευνα, πραγματοποιούνται δύο αναλύσεις SWOT & GAP, διεξάγονται κάποια γενικά συμπεράσματα και παρατίθενται προτάσεις βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης.

Λέξεις – Κλειδιά: πολιτιστική κληρονομιά, τοπική ανάπτυξη, Τσακωνική διάλεκτος, Λεωνίδιο, Μελιτζάτζ, Τσακωνική κληρονομιά

Abstract

In this thesis, an attempt is made to investigate whether the utilization and promotion of the cultural heritage of a region can contribute to its development. The case study is Leonidio, a small traditional and historic settlement in the south-eastern part of the prefecture of Arcadia, Peloponnese, which in recent years has become particularly popular for its special cultural, geographical and historical characteristics. It is therefore being investigated whether residents and organizations have recognized their cultural heritage, what actions they are implementing to preserve, manage and protect it and whether it has generally been properly utilized for the promotion of the place. The subject is interdisciplinary as it is located in sociology, archaeology, linguistics, economic and tourism sciences and testifies to the importance it has for the development of a region.

First, a brief analysis of the theoretical background is made regarding the conceptual approach to cultural heritage, the analysis of the ways of its protection, safeguarding, management, promotion and utilization at the national and international level. Later, the correlation of cultural heritage with sustainable development is presented, local development and cultural policy while at the same time examples of good practices of utilization of intangible culture and revival of traditional settlements in the European and Greek area are mentioned. Then, the analysis of the current situation of Leonidio in terms of its historical, geographical, economic, demographic and cultural characteristics follows while the methods and actions of the residents, the local authorities and several other cultural factors regarding the protection, preservation, promotion and utilization of cultural heritage are described in detail.

The methodology followed for the preparation of this thesis was mainly based on the literature review as well as the case study through qualitative and on-site research. In order to collect the elements and data concerning the

theoretical part, a review was carried out of the primary (Greek and international legislation) and secondary sources (Greek and foreign literature) as well as the official websites of organizations, agencies and mass media. To collect the primary data, the thesis was based on field and qualitative research through open-ended semi-structured interviews. The field research was done by entering information and data in the research diary during the researcher's visits to Leonidio. This was followed by interviews with representatives of the directly involved agents such as the Municipality of South Kynouria, Parnona Development Agency, OTA Development Organization and the Tsakonian Archive which were selected based on specific criteria that were set.

The results of this research are that the residents and the cultural agents of Leonidio have taken several actions in the field of protection, preservation and management of their cultural heritage. The residents are familiar with their cultural inheritance while the local identity is strong in the region. Furthermore, through the research, it is confirmed that the promotion of their culture does have a positive effect on the local economy. However, much still remains to be improved such as improvements of primary care, road infrastructure and others. All demonstrate that a general strategic plan for the sustainable development of the region is necessary and essential.

Keywords: cultural heritage, local development, Tsakonian language, Leonidio, Melitzazz, Tsakonian heritage

Περιεχόμενα

<i>Εξώφυλλο</i>	<i>i</i>
<i>Εσώφυλλο</i>	<i>ii</i>
<i>Εσώφυλλο στα Αγγλικά</i>	<i>iii</i>
<i>Αφιερώσεις</i>	<i>iv</i>
<i>Ευχαριστίες</i>	<i>v</i>
<i>Συντομογραφίες και Ακρώνυμα</i>	<i>vi</i>
<i>Περιεχόμενα Εικόνων</i>	<i>vi</i>
<i>Περιεχόμενα Χαρτών, Διαγραμμάτων και Πινάκων</i>	<i>vii</i>
<i>Περίληψη</i>	<i>viii</i>
<i>Abstract</i>	<i>ix</i>
<i>Περιεχόμενα</i>	<i>xi</i>
<i>Εισαγωγή</i>	<i>xiv</i>
Κεφάλαιο 1. Πολιτισμός, Πολιτιστική Κληρονομιά, Διαφύλαξη, Προστασία και Προώθηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς - Θεωρητικό Υπόβαθρο	1
1.1 Πολιτισμός, Κουλτούρα, Πολιτιστική Κληρονομιά, Πολιτιστική ταυτότητα – Εννοιολογική Προσέγγιση	1
1.2 Προστασία και Διαφύλαξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	6
1.2.1 Κίνδυνοι που απειλούν την πολιτιστική κληρονομιά.....	7
1.2.2 Διεθνή κανονιστικά πλαίσια καλών πρακτικών για τη διαφύλαξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς – Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο – Ευρωπαϊκές Πολιτικές	10
1.2.3 Ο ρόλος της UNESCO στη διαφύλαξη, προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	16
1.2.4 Ένταξη ενός πολιτιστικού αγαθού (υλικού ή άυλου) στους καταλόγους της UNESCO – Κριτήρια	18
1.3 Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Μοντέλα Διαχείρισης	22

1.4 Τρόποι προώθησης και αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς....	25
Κεφάλαιο 2. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Πολιτιστική Κληρονομιά – Τοπική Ανάπτυξη και Πολιτιστική Πολιτική - Παραδείγματα καλών πρακτικών	34
2.1 Βιώσιμη Ανάπτυξη και Πολιτιστική Κληρονομιά	34
2.2 Τοπική Ανάπτυξη και Πολιτιστική Πολιτική.....	37
2.3 Καλές πρακτικές πολιτιστικής πολιτικής - Παραδείγματα από τον διεθνή και ελλαδικό χώρο.....	42
Κεφάλαιο 3. Ανάπτυξη Μεθοδολογίας	50
3.1. Σκοπός Έρευνας- Παρουσίαση Μεθοδολογίας	50
3.2 Παρουσίαση Μεθοδολογικού Εργαλείου - Επιλογή εμπλεκόμενων φορέων	51
Κεφάλαιο 4. Μελέτη Περίπτωσης: Λεωνίδιο – Υφιστάμενη κατάσταση	55
4.1 Ιστορικά Στοιχεία - Μύθοι	55
4.2 Αρχιτεκτονική - Χωροταξία.....	58
4.3 Δημογραφικά και Οικονομικά Στοιχεία	60
4.4 Στοιχεία Φυσικής και Υλικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς	64
4.5 Στοιχεία Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	75
4.5 Δράσεις αξιοποίησης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς ..	83
Κεφάλαιο 5. Παρουσίαση και Συμπεράσματα Ερευνητικού Σκέλους...	92
5.1. Παρουσίαση δεδομένων και στοιχείων συνεντεύξεων.....	92
5.2 Συμπεράσματα ανά άξονα	96
5.3 Αξιολόγηση συμπερασμάτων έρευνας - SWOT Ανάλυση.....	99
Κεφάλαιο 6. Γενικά Συμπεράσματα – Προτάσεις	107
Βιβλιογραφικές Αναφορές	112
Παράρτημα	122

Εισαγωγή

Το Λεωνίδιο είναι ένας παραδοσιακός και ιστορικός οικισμός στο νοτιοανατολικό τμήμα της Αρκαδίας που βρίσκεται ανάμεσα στις παρυφές της οροσειράς Πάρνωννα και του Μυρτώου Πελάγους και αποτελείται από μακρόπνοη ιστορία και ιδιαίτερα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Για αιώνες υπήρξε μια αγροτική περιοχή καθώς οι κάτοικοί του ασχολούνταν κυρίως με την αγροτική καλλιέργεια και την κτηνοτροφία. Τα τελευταία χρόνια, με πρωτοβουλία των εκάστοτε δημοτικών αρχών, της Αναπτυξιακής Πάρνωννα. Αναπτυξιακού Οργανισμού ΟΤΑ, των τοπικών πολιτιστικών συλλόγων καθώς και των κατοίκων καταβάλλεται μια προσπάθεια αξιοποίησης της ιδιαίτερης πολιτιστικής του κληρονομιάς μέσα από διάφορες δράσεις και πολιτιστικά δρώμενα επιτυγχάνοντας, να τοποθετηθεί στο χάρτη του εναλλακτικού και πολιτιστικού τουρισμού.

Η εν λόγω διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να διερευνήσει εάν πράγματι υπάρχει πολιτιστική κληρονομιά στον τόπο, σε ποιο βαθμό έχει αναγνωριστεί και καταγραφεί, διαφυλάσσεται και προστατεύεται από φορείς (δημόσιους και ιδιωτικούς) και κατοίκους, εάν έχουν υπάρξει ενέργειες προώθησης και αξιοποίησής της και σε ποιο βαθμό οι ενέργειες αυτές έχουν συμβάλει στην τοπική οικονομία και ανάπτυξη.

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίστηκε στην βιβλιογραφική ανασκόπηση καθώς και στην μελέτη περίπτωσης μέσω της ποιοτικής και επιτόπιας έρευνας. Τα στοιχεία και τα δεδομένα που αφορούσαν το θεωρητικό σκέλος συλλέχθηκαν μέσα από την ανασκόπηση πρωτογενών (ελληνική και διεθνή νομοθεσία) και δευτερογενών πηγών (ελληνική και ξένη βιβλιογραφία) καθώς και επίσημων ιστοσελίδων φορέων, οργανισμών και μέσων μαζικής ενημέρωσης. Για τη συλλογή των πρωτογενών στοιχείων, η εργασία βασίστηκε στην επιτόπια και ποιοτική έρευνα μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων ανοικτού τύπου. Πρωτίστως όμως είχε προηγηθεί διαδικτυακή έρευνα για τον οικισμό σε

επίσημες ιστοσελίδες της περιοχής. Η επιτόπια έρευνα έγινε με την καταχώρηση πληροφοριών και στοιχείων στο ημερολόγιο έρευνας κατά τις επισκέψεις του ερευνητή στον οικισμό. Παράλληλα, διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις σε εκπροσώπους των άμεσα εμπλεκόμενων φορέων όπως ο Δήμος Νότιας Κυνουρίας, η Αναπτυξιακή Πάρνωννα. Αναπτυξιακός Οργανισμός ΟΤΑ και το Αρχαίο Τσακωνιάς που επιλέχθηκαν με βάση συγκεκριμένα και προκαθορισμένα από τον ερευνητή κριτήρια.

Η εργασία αναπτύσσεται σε έξι κεφάλαια τα οποία αναλύονται περιληπτικά κάτωθι: Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται το θεωρητικό υπόβαθρο της πολιτιστικής κληρονομιάς, παρατίθενται οι τρόποι προστασίας, διαφύλαξης, διαχείρισης και αξιοποίησής της και παρουσιάζεται ο ρόλος της UNESCO σε αυτό. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο συσχετισμός της βιώσιμης ανάπτυξης με την πολιτιστική κληρονομιά, η τοπική ενδογενής ανάπτυξη και η πολιτιστική πολιτική ενώ παρατίθενται καλές πρακτικές και παραδείγματα αξιοποίησης των μέσων της πολιτιστικής πολιτικής σε διεθνή και ελλαδικό χώρο. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο σκοπό της έρευνας, στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε και στο μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την εξαγωγή των δεδομένων. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται τα ιδιαίτερα φυσικά, ιστορικά, οικονομικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της πόλης του Λεωνιδίου ενώ παρουσιάζεται η ιδιαίτερη πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής και οι δράσεις διαφύλαξης, προστασίας, ανάδειξης και προώθησής της από κατοίκους και φορείς. Στο πέμπτο κεφάλαιο εξάγονται και αναλύονται τα αποτελέσματα του ερευνητικού σκέλους ενώ στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο εξάγονται τα γενικά συμπεράσματα και προτείνονται τρόποι βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης.

Κεφάλαιο 1. Πολιτισμός, Πολιτιστική Κληρονομιά, Διαφύλαξη, Προστασία και Προώθηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς - Θεωρητικό Υπόβαθρο

1.1 Πολιτισμός, Κουλτούρα, Πολιτιστική Κληρονομιά, Πολιτιστική ταυτότητα – Εννοιολογική Προσέγγιση

Ο πολιτισμός είναι μια ευρεία έννοια που ακόμα και σήμερα απασχολεί τις θεωρητικές επιστήμες κυρίως λόγω της σύγχυσης του με την έννοια της κουλτούρας. Ως λέξη χρησιμοποιείται κατά κόρον σε πολλές εκφάνσεις της καθημερινότητάς μας αν και υποδηλώνει μια ασαφή και ευρεία έννοια, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ένας ακριβής ορισμός του όρου. Η λέξη πολιτισμός (civilization) ετυμολογικά προέρχεται από την λατινική λέξη *civis* που σημαίνει πολίτης (αγγλ. *civil*) και υποδήλωνε την αριστοκρατική ζωή και τον άψογο και καλλιεργημένο τρόπο συμπεριφοράς και ζωής (Mennell & Rundell, 1998). Αντίθετα, η ετυμολογική προέλευση της κουλτούρας είναι από τη λατινική λέξη *colō* που σημαίνει καλλιεργώ και εισάχθηκε μεταφορικά ως έννοια από τον Ρωμαίο ρήτορα Κικέρωνα (1^ο αι. π.Χ) ως «καλλιέργεια της ψυχής». Με αυτή την έννοια χρησιμοποιήθηκε και κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης.

Κατά τον Διαφωτισμό, η έννοια του πολιτισμού πρέσβευε την πορεία του ανθρώπου προς την τελειότητα μέσα από την υιοθέτηση της γνώσης και την επιστήμης πάντα βέβαια υπό το πρίσμα της λογικής. Ένας από τους πρώτους που προσπάθησε να παρέχει ένα σαφή ορισμό του όρου ήταν ο ανθρωπολόγος Edward Burnett Tylor. Κατά τον Tylor (1871), «Κουλτούρα ή πολιτισμός λαμβανόμενος με την ευρεία εθνογραφική του έννοια, είναι ένα σύνθετο σύνολο που περιλαμβάνει γνώση, πίστη, τέχνη, ήθη, νόμο, έθιμα και οποιεσδήποτε άλλες δυνατότητες και συνήθειες που αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας». Ο Tylor δεν διαφοροποίησε τις δύο έννοιες, αυτό συνέβη λίγο αργότερα ύστερα από τις επιρροές που ασκήθηκαν από τις ιδεολογικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής. Ιδίως μετά τον Herder, επικράτησε η άποψη πως η κουλτούρα συνδεόταν με την πνευματική εξύψωση η οποία θα

επιτυγχάνονταν μέσα από τα ανθρώπινα δημιουργήματα- επιτεύγματα όπως η τέχνη, η φιλοσοφία, η θρησκεία. Αντίθετα, ο πολιτισμός συνδέθηκε με την διαδικασία ρύθμισης της κοινωνικής ζωής και την επίτευξη κοινωνικής τάξης. Έτσι δημιουργήθηκαν δύο ρεύματα στην Ευρώπη. Στη Γερμανία αντιμετωπίζεται ως κάτι βαθύ που έχει σχέση με την παιδεία και την μόρφωση και χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς μεταξύ αριστοκρατίας και «αστικής διάνοησης της εποχής» ενώ αντίθετα σε Γαλλία και Αγγλία συνδέεται περισσότερο με την κοινωνική αναγνώριση (Φίλιας,2000).

Κατά τον 19^ο αιώνα, ο πολιτισμός ήταν συνυφασμένος με το βιοτικό επίπεδο και τα τεχνολογικά επιτεύγματα και εξέφραζε την ανάγκη των ανθρώπινων κοινωνιών να συμμετέχουν σε ένα ενιαίο σχήμα πολιτισμού που θα καθορίζεται και επηρεάζεται από το παράδειγμα των πιο προχωρημένων κοινωνιών κυρίως των ευρωπαϊκών που θεωρούνταν συνέχεια του αρχαιοελληνικού και ρωμαϊκού. Τον 20^ο αιώνα ο Boas εισάγει την έννοια του πολιτισμικού πλουραλισμού και σχετικισμού διαχωρίζοντας την έννοια της κουλτούρας. «Η κουλτούρα έχει πληθυντική έννοια καθώς όλες οι κοινωνίες έχουν τη δική τους μοναδική και εσωτερική ιστορία και το δικό τους τρόπο ανάπτυξης». Έτσι με βάση τον Boas ο πολιτισμός αποκτά μια υπερεθνική - υπερτοπική υπόσταση ενώ η κουλτούρα συνδέεται περισσότερο με το εθνικό-τοπικό επίπεδο. Σήμερα η κουλτούρα συνδέεται κυρίως με την παιδεία και την μόρφωση ενός ανθρώπου. Η Μπιτσάνη(2002), ορίζει τον πολιτισμό ως τη συνολική καθημερινή ζωή των ανθρώπων μέσα από τις συνθήκες περιβάλλοντος, την εργασία, την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, την ποιότητα ζωής γενικότερα. Κατά τον Williams(2020), ο πολιτισμός, δεν είναι στατικός αλλά ένα ζωντανό και διαρκώς εξελισσόμενο φαινόμενο που αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο προσέγγισης και κατανόησης της παράδοσης μέσα από τις επιλογές των νεότερων γενιών σε σχέση με όσα έχουν κληρονομήσει από τις παλαιότερες.

Σημαντικό κεφάλαιο του πολιτισμού είναι τα πολιτιστικά αγαθά τα οποία σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν. 3028/2002 «νοούνται ως οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου». Επομένως, σύμφωνα με το νόμο ως πολιτιστικά αγαθά θεωρούνται αφενός όλα τα υλικά στοιχεία όπως είναι τα μνημεία κινητά και ακίνητα, οι ιστορικοί τόποι, οι αρχαιολογικοί χώροι, και αφετέρου όλα τα άυλα στοιχεία όπως είναι οι παραδόσεις, τα τραγούδια, τα ήθη, τα έθιμα, οι χοροί, οι μύθοι, τα δρώμενα, η μουσική, οι δεξιότητες κ.α. Όλα τα παραπάνω συνάδουν με τον ορισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αρχικά η πολιτιστική κληρονομιά συνδεόταν κυρίως με τα απτά δηλαδή τα υλικά στοιχεία, ακίνητα και κινητά, όπως είναι τα μνημεία, οι ιστορικοί τόποι, οι αρχαιολογικοί χώροι, οι πίνακες ζωγραφικής, τα αγάλματα, τα βιβλία τα εργαλεία, τα λατρευτικά και διακοσμητικά αντικείμενα κ.α. Με την πάροδο των ετών, η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς διευρύνεται. Στα υλικά προστίθενται τα άυλα στοιχεία όπως είναι οι παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα καθώς οι αναπαραστάσεις και εκφράσεις αυτών. Κατά τον Adams(2006), η κληρονομιά είναι ένα προϊόν και μια διαδικασία που παρέχει στην κοινωνία φυσικά και άυλα, κινητά και ακίνητα χαρακτηριστικά που είτε μεταβιβάζονται από προηγούμενες γενιές είτε δημιουργούνται στο παρόν και κληροδοτούνται στις επόμενες γενιές. Τα στοιχεία της κληρονομούνται στους απογόνους οι οποίοι οφείλουν με τη σειρά τους να τα προστατεύσουν, να τα διατηρήσουν και να τα μεταδώσουν στις επόμενες γενιές (Κονσόλα,2006). Ο Shore(1996) δίνει μια πιο ευρεία έννοια στον ορισμό σύμφωνα με την οποία, κληρονομιά είναι μια δυναμική διαδικασία που συνδέει το παρελθόν με το παρόν με χαρακτηριστικά την κοινή ταυτότητα, την ιστορική συνέχεια, την κοινωνία και τις επιδράσεις των συστημάτων εξουσίας καθώς και την ευαισθησία για τις παλαιότερες γενιές. Σύμφωνα με την UNESCO(2005), «η πολιτιστική κληρονομιά είναι το συνολικό πνεύμα ενός λαού, όπως αυτό εκφράζεται και αποτυπώνεται στις αξίες, στις δράσεις, στα έργα, στους θεσμούς, στα μνημεία

και στις τοποθεσίες του». Ο Hodder(2010), προσθέτει πως «κληρονομιά είναι η έκφραση των βαθύτερων νοημάτων που απορρέουν από την ερμηνεία των αξιών και τη μελέτη των υλικών καταλοίπων της ανθρώπινης δραστηριότητας».

Ο συνηθέστερος διαχωρισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται σε υλική και άυλη. Η υλική πολιτιστική κληρονομιά αφορά το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον στο πέρασ των αιώνων και χωρίζεται σε κινητά και ακίνητα. Στα κινητά αγαθά περιλαμβάνονται τα αρχαιολογικά ευρήματα και τα έργα τέχνης (γραπτά μνημεία, αγάλματα, πίνακες ζωγραφικής, μουσικά σύνολα) ενώ στα ακίνητα ανήκουν τα μνημεία, οι ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι, οι τάφοι, τα πολιτιστικά τοπία, καθώς και τα κτίσματα και τοπία που έχουν δημιουργηθεί εξαιτίας της αλληλεπίδρασης ανθρώπου και φύσης (Κόνσολα,2006). Αξίζει να σημειωθεί πως μέρος της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί και η φυσική κληρονομιά που αποτελείται από το φυσικό περιβάλλον: τη βιοποικιλότητα, τους γεωλογικούς σχηματισμούς, τα φυσικά μνημεία, τα υπό εξαφάνιση απειλούμενα φυτά και ζώα.

Από την άλλη πλευρά, ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζονται οι πρακτικές, οι εκφράσεις, οι αναπαραστάσεις, οι γνώσεις και οι τεχνικές, τα εργαλεία, τα αντικείμενα και τα χειροτεχνήματα καθώς και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές και αναγνωρίζονται από τις κοινότητες, τις ομάδες ή τα άτομα μεμονωμένα ως μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς (UNESCO, 2003). Η άυλη κληρονομιά συνίσταται από πνευματικά στοιχεία όπως είναι τα έθιμα, τα ήθη, οι παραδόσεις, η μουσική, ο χορός, η γλώσσα, οι γιορτές (Κόνσολα,2006). Στα παραπάνω εντάσσονται οι γιορτές, τα κοινωνικά δρώμενα καθώς και οι τεχνικές που εφαρμόζονται στην εργασία και τη μαγειρική (UNESCO,2021). Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συνιστά τη ζώσα παράδοση με κύριους φορείς των στοιχείων της, τους ανθρώπους αφού χωρίς αυτούς δεν υφίσταται (Φωτοπούλου,2018). Δεν είναι στατική καθώς συνεχώς ανανεώνεται, ενσωματώνοντας επιρροές και επιδράσεις από γενιά σε γενιά. Δεν αφορά κάτι το απτό παρόλα αυτά συνδέεται άρρηκτα με τα αντικείμενα

και τον τόπο έκφρασής της. Στοιχεία της συναντώνται καθημερινά, σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης καθημερινότητας τα οποία διαφοροποιούν μια ομάδα ανθρώπων και την κάνουν ξεχωριστή έναντι των άλλων (Lenzerini, 2011). Αυτά τα στοιχεία έχουν αφετηρία το μακρινό παρελθόν και μεταλαμπαδεύονται στις επόμενες γενιές με διάφορους τρόπους με σκοπό τη διαφύλαξη και διατήρησή τους στο χρόνο. Η πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλει ουσιαστικά στη συνοχή και την αμοιβαιότητα παρέχοντας μία αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας στα άτομα ενώ ταυτόχρονα προωθεί τον σεβασμό στην ανθρώπινη δημιουργικότητα και στην πολιτιστική ποικιλομορφία.

Σύμφωνα με τον Kurin(2004), οι ανθρώπινες δραστηριότητες που συγκαταλέγονται στα στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι όσες κληρονομούνται στο πέρασ των ετών και χαρακτηρίζουν μια πολιτιστική ταυτότητα. Αφορούν κυρίως εορταστικές εκδηλώσεις και τελετουργίες, παραδόσεις, κοινωνικές πρακτικές, παραστατικές τέχνες, παραδοσιακές τεχνικές και τεχνογνωσία καθώς και γνώσεις και πρακτικές σχετικές με τη φύση και το σύμπαν. Ο Cuche(2001), οριοθέτησε την έννοια της πολιτιστικής ταυτότητας μέσα από τον καθορισμό ορισμένων αντικειμενικών κριτηρίων όπως είναι η κοινή καταγωγή, η γλώσσα, η γενεαλογία, η θρησκεία, η κουλτούρα, οι δεσμοί μ' ένα τόπο. Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο, το άτομο επηρεάζεται από τα πολιτισμικά στοιχεία, τον ιδιαίτερο τρόπο σκέψης και τις πεποιθήσεις καθώς και την διανοητική ικανότητα του λαού στον οποίο μεγαλώνει και αναπτύσσεται. Πολιτιστική ταυτότητα κατά την Μπιτσάνη(2002), είναι το σύνολο βασικών και κοινών ομοιογενών χαρακτηριστικών που διακρίνει ένα έθνος, μια κοινότητα ή μια ομάδα από άλλες σε μια δεδομένη χρονική περίοδο και περιλαμβάνει γλώσσα, ιδεολογίες, ατομικά, οικογενειακά και κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς, πολιτική επιστημονική κληρονομιά. Από τα παραπάνω συμπεραίνεται πως η πολιτισμική ταυτότητα είναι μια συλλογική ταυτότητα, που αποκτούν τα μέλη ενός κοινωνικού συνόλου μέσα από τις κοινές αναφορές και τα βιώματα, που τους δημιουργεί τη πεποίθηση

ότι αποτελούν ένα σύνολο ξεχωριστό, ιδιαίτερο και διαφορετικό από τα άλλα. Οι κοινές αναφορές και τα βιώματα των ανθρώπων συντελούν στη δημιουργία μιας κοινής μνήμης που ενώνει τους ανθρώπους και τους δημιουργεί το κίνητρο να την «διαφυλάξουν εξορίζοντας τη λήθη» (Μπιτσάνη,2004).

1.2 Προστασία και Διαφύλαξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η έννοια της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς άρχισε να πρωτοεμφανίζεται στα μέσα του 19ου αιώνα με αρχές του 20ου αιώνα στη Δυτική Ευρώπη και απασχολούσε κυρίως τις φιλοσοφικές συζητήσεις. Κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το θέμα της προστασίας των μνημείων έγινε επιτακτική ανάγκη καθώς πολλά από αυτά καταστράφηκαν ολοσχερώς ή υπέστησαν σοβαρές ζημιές. Με τον όρο προστασία, εννοούμε όλες εκείνες τις απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να υλοποιηθούν από το κράτος, τους φορείς και τα άτομα μεμονωμένα για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Οι ενέργειες αυτές περιλαμβάνουν την έρευνα, τεκμηρίωση, διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών καθώς και δράσεις για την ευαισθητοποίηση του κοινού και ανάδειξης των πολιτιστικών αγαθών και την εξασφάλιση της πρόσβασης σε αυτά για όλους. Η διατήρηση συνίσταται από ενέργειες συντήρησης, αποκατάστασης καθώς και αποτροπής από την καταστροφή, αλλοίωση ή κλοπή ενός πολιτιστικού αγαθού. Σε ότι αφορά τα υλικά πολιτιστικά αγαθά σημαντικό ρόλο στον τομέα της προστασίας και διατήρησης επιτελούν οι ειδικοί και εξειδικευμένοι επιστήμονες.

Ο όρος της διαφύλαξης παραπέμπει κυρίως στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά και περιλαμβάνει όλα εκείνα τα μέτρα και τις δράσεις που αποβλέπουν στην εξασφάλιση της βιωσιμότητάς της. Τα μέτρα που λαμβάνονται διαφοροποιούνται από αυτά της διατήρησης της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς εκτός από τις ενέργειες έρευνας, προσδιορισμού, τεκμηρίωσης, συντήρησης και προστασίας πραγματοποιούνται επιπλέον ενέργειες προώθησης και αξιοποίησης, μεταβίβασης (μέσω της

τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης) καθώς και αναζωογόνησης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Κατά την Φωτοπούλου(2018), η διαφύλαξη δεν έχει σχέση με την προσπάθεια διατήρησης των παραδόσεων σε στατική μορφή αλλά αφορά κυρίως την υποστήριξη μιας κοινότητας να αναγνωρίσει την αξία που έχουν τα άυλα πολιτιστικά στοιχεία και να τα μεταλαμπαδεύσει στις επόμενες γενιές. Οι κοινότητες, οι ομάδες ακόμα και τα άτομα μεμονωμένα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Hoang,2020). Οι τοπικές αρχές μέσα από την υλοποίηση συστηματικών δράσεων και την οικονομική αρωγή των πολιτιστικών συλλόγων αναλαμβάνουν να διατηρήσουν την πολιτιστική ταυτότητα και να δομήσουν νέες βάσεις για το μέλλον στηριζόμενοι στη σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι οφείλουν να μεταλαμπαδεύσουν την κουλτούρα και την ιστορία του τόπου στις επόμενες γενιές, να ευαισθητοποιήσουν, να ασχοληθούν ενεργά με την αναπαράσταση των παραδόσεων, την επιτέλεση των εθίμων και τη διοργάνωση των πολιτιστικών εκδηλώσεων. Τα άτομα μεμονωμένα μέσα από τη συμμετοχή τους στις πολιτιστικές εκδηλώσεις καθώς και στις εκπαιδευτικές δράσεις μαθαίνουν να αναγνωρίζουν την πολιτιστική τους κληρονομιά, να την διατηρούν ζωντανή μέσα από την επιτέλεσή της και να την μεταλαμπαδεύουν στις επόμενες γενιές.

1.2.1 Κίνδυνοι που απειλούν την πολιτιστική κληρονομιά

Υπάρχουν πολλοί κίνδυνοι που απειλούν την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς όπως η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, τα δημογραφικά προβλήματα, οι αρνητικές συμπεριφορές μισαλλοδοξίας και ρατσισμού, η εξασθένηση των τοπικών πρακτικών, η παγκοσμιοποίηση, η οικονομική κρίση, τα νέα προϊόντα και οι τεχνικές. Κάποιοι από τους κινδύνους και τις επιπτώσεις αυτών αναλύονται εκτενέστερα παρακάτω:

Οι φυσικές καταστροφές, οι ανθρώπινες παρεμβάσεις, οι πολεμικές συρράξεις, οι αλλαγές πολιτικών καθεστώτων (κυρίως σε υποανάπτυκτες χώρες

όπως της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής) καθώς και οι ένοπλες συγκρούσεις που όλο και πληθαίνουν τα τελευταία χρόνια, είναι παράγοντες που προκαλούν φθορές και καταστροφές στην υλική πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου. Είναι σημαντικό λοιπόν να υπάρξουν τρόποι προστασίας των αρχαίων και νεότερων μνημείων με σκοπό να κληροδοτηθούν ατόφια στις μεταγενέστερες γενιές. Στην πάροδο των χρόνων έχουν αναπτυχθεί διάφορες σύγχρονες μέθοδοι και τεχνικές από τους εμπειρογνώμονες και τους ειδικούς επιστήμονες για το σκοπό αυτό που δεν αποτελούν θέμα της παρούσας εργασίας για να αναλυθούν. Οι παράγοντες που αναφέραμε πρωτίτερα δεν πλήττουν μόνο την υλική, αλλά και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, φορείς της οποίας είναι οι άνθρωποι. Σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών (όπως για παράδειγμα σε σεισμούς, εκρήξεις ηφαιστειών) ή ανθρώπινων παρεμβάσεων (όπως για παράδειγμα η δημιουργία ενός εργοστασίου ή ενός φράγματος) οι άνθρωποι είναι οι παράπλευρες απώλειες ενώ στις περιπτώσεις των πολεμικών συρράξεων ή των ενόπλων συγκρούσεων οι άνθρωποι είναι οι κύριοι στόχοι. Από τα παραπάνω, είναι εύκολο να συμπεράνει κανείς πως αν οι άνθρωποι δεν καταφέρουν να επιβιώσουν, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά που φέρουν χάνεται μαζί τους καθώς παύει να επιτελείται.

Από την άλλη πλευρά, η καταστροφή ενός τόπου πολλές φορές οδηγεί στην αναγκαστική μετακίνηση όσων επιβίωσαν. Στην περίπτωση αυτή, η επιτέλεση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αναστέλλεται ή διακόπτεται καθώς το νόημα επιτέλεσής της σε ένα διαφορετικό τόπο από τον αρχικό, χάνεται. Ο τόπος είναι το κοινωνικό πλαίσιο όπου δημιουργούνται οι μνήμες: αναβιώνουν ήθη, έθιμα και παραδόσεις, διενεργούνται πολιτιστικές και εθνικές εκδηλώσεις (Φωτοπούλου,2018). Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της οικονομικής μετανάστευσης. Η βίαιη ή οικειοθελής απομάκρυνση των ανθρώπων από τον τόπο τους έχει αρνητικές επιπτώσεις στην διατήρηση της πολιτιστικής τους ταυτότητάς αφού συνήθως ο τόπος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη δημιουργία μνήμης (Φωτοπούλου,2018). Η μετανάστευση δεν μεταβάλλει μόνο

τον τόπο διαμονής των ανθρώπων, αλλά και ολόκληρη την καθημερινότητά τους καθώς τα αναγκάζει να προσαρμοσθούν σε νέα δεδομένα και τρόπο ζωής. Η ανάγκη για ενσωμάτωση και ένταξη στη νέα κοινότητα πολλές φορές τα αποτρέπει από την επιτέλεση των εθίμων και των παραδόσεών τους και μεταβάλλει την πολιτιστική τους ταυτότητα καθώς σε αυτήν εντάσσονται νέα στοιχεία από τον καινούριο τόπο που οδηγούν σταδιακά στην αφομοίωση (Brubaker,2001). Κατά την Μπιτσάνη(2016), οι κουλτούρες και οι ταυτότητες είναι δυναμικά σύνολα, αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου και προσαρμόζονται στις συνθήκες. Εκτός από τη μεταβολή, υπάρχει και η περίπτωση της γέννησης μιας νέας ταυτότητας μέσα από την αλληλεπίδραση, την ώσμωση και την πολιτιστική ανταλλαγή μεταξύ γηγενών και νέο εισερχόμενων η οποία θα αντικαταστήσει τις ήδη προϋπάρχουσες (Μάσχα,2015). Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μιας κοινότητας αφού οι άνθρωποι την αναγνωρίζουν ως κομμάτι της πολιτιστικής τους ταυτότητας αναπτύσσοντας το αίσθημα του «ανήκειν». Όταν η αρχική κοινότητα παύει να υφίσταται παύει να υπάρχει και αυτός ο συνδετικός κρίκος με αποτέλεσμα η άυλη πολιτιστική κληρονομιά να περιορίζεται, να παραμερίζεται ή ακόμα και να εγκαταλείπεται ολοσχερώς.

Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι ανησυχίες για ένα φαινόμενο που απασχολεί όλο και περισσότερο την ανθρωπότητα και δεν είναι άλλο από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης που αφορά την αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση των χωρών παγκόσμια μέσω της διασυνοριακής διακίνησης υπηρεσιών, πληροφοριών, προϊόντων και τεχνολογίας. Κατά την Ψαρρού(2008), η παγκοσμιοποίηση δεν επηρεάζει μόνο την οικονομία αλλά είναι ένας παράγοντας που διαμορφώνει και μεταβάλλει την κοινωνική συμπεριφορά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Κατά την Μπιτσάνη(2002), είναι ένα φαινόμενο που έχει δημιουργήσει βιομηχανικά κέντρα πολιτισμού τα οποία δύνανται να επιβάλλουν προδιαγεγραμμένα πολιτιστικά σχήματα και πρότυπα στην κοινωνία. Από τα παραπάνω, συμπεραίνεται πως η

παγκοσμιοποίηση δεν είναι μόνο ένα οικονομικό φαινόμενο αλλά παράλληλα κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό που δημιουργεί αλληλεξαρτήσεις στους λαούς σε όλα τα επίπεδα μέσα από την διάχυση μιας κοινής ιδεολογίας, πολιτικών, προτύπων, τρόπου ζωής κτλ. Πολλοί είναι εκείνοι που θεωρούν πως η παγκοσμιοποίηση θα οδηγήσει στην ενοποίηση των λαών και στην εξάλειψη των μεταξύ τους διαφορών είτε αυτές είναι φυλετικές, θρησκευτικές, εθνικές, πολιτιστικές μέσω της ανάδειξης τοπικών κουλτούρων και πολιτισμών σε παγκόσμιο επίπεδο. Στον αντίλογο, υπάρχουν αυτοί που πιστεύουν πως η ενοποίηση και η ομοιομορφία των λαών με τόσο ραγδαίους ρυθμούς χωρίς να τους δίνεται η δυνατότητα προσαρμογής και ομαλής αφομοίωσης έχει προκαλέσει μια πολιτιστική σύγχυση και ελλοχεύει τον κίνδυνο της εξάλειψης της μοναδικότητας και της πολιτιστικής πολυμορφίας. Όποια άποψη και αν επικρατήσει τελικά το απαύγασμα είναι πως η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα σημαντικό κομμάτι της ανθρώπινης υπόστασης που διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη και τη συνέχεια των ανθρωπίνων κοινωνιών για αυτό η προστασία και η διατήρηση της είναι επιτακτική για το μέλλον της ανθρωπότητας.

1.2.2 Διεθνή κανονιστικά πλαίσια καλών πρακτικών για τη διαφύλαξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς – Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο – Ευρωπαϊκές Πολιτικές

Η προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αναπτύχθηκε σημαντικά μέσω συμφωνιών τόσο σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Από τα πιο σημαντικά Διεθνή Νομοθετήματα είναι τα κάτωθι:

- Η «**Διεθνής Σύμβαση της Χάγης του 1954**» που αφορούσε την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση πολέμου. Αν και η σύμβαση ήταν μια προσπάθεια συστηματική και αξιόλογη, δεν ευοδώθηκε για δύο κυρίους λόγους: πρώτον λόγω της απουσίας θέλησης από τη πλευρά των κρατών μελών για συμμόρφωση με τους όρους της σύμβασης και δεύτερον λόγω της

αδυναμίας της UNESCO να προωθήσει με αποτελεσματικό τρόπο την εφαρμογή της στα κράτη μέλη.

- Η «**Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομιάς του 1972**». Η σύμβαση αυτή κάλεσε όλα τα κράτη να δεσμευθούν για την προστασία της φυσικής και ανθρωπίνης πολιτιστικής κληρονομιάς ενώ θεμελίωσε τις βάσεις για τον εντοπισμό, την αναγνώριση, την προστασία και την προώθησή της σε τοπικό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο. Μέσω της σύμβασης, για πρώτη φορά συνδέθηκαν με νομικό τρόπο δύο ξεχωριστές έννοιες όπως το φυσικό και το ανθρωπινό περιβάλλον ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίστηκε η μεταξύ τους αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση και συνειδητοποιήθηκε η σημασία που έχει η πολιτιστική κληρονομιά στη διασφάλιση ενός βιώσιμου μέλλοντος. Αξίζει να σημειωθεί πως η Σύμβαση θεωρήθηκε επιτυχής αφού κυρώθηκε από ένα μεγάλο αριθμό κρατών.

- Η «**Σύμβαση της Γρανάδας (1985)**» είχε ως αντικείμενο τη προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Ως αρχιτεκτονική κληρονομιά ορίζονται τα αρχιτεκτονικά σύνολα που αποτελούνται από ομοιογενή αστικά και αγροτικά κατασκευαστικά σύνολα, σημαντικά ιστορικά και αρχαιολογικά τοπία καθώς και τοπία σημαντικού κοινωνικού, επιστημονικού, καλλιτεχνικού και τεχνικού ενδιαφέροντος. Η Σύμβαση έχει εκσυγχρονιστικό και ρεαλιστικό χαρακτήρα καθώς αφενός υποχρεώνει τα κράτη να εφαρμόσουν ένα μικτό σύστημα προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς όπου η συμμετοχή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας πρέπει να ενθαρρύνεται και αφετέρου δεσμεύει τα κράτη να υιοθετήσουν μια πολιτική ολοκληρωμένης προστασίας όπου τα προστατευόμενα ακίνητα θα αξιοποιούνται και θα επαναχρησιμοποιούνται ακολουθώντας τις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής.

Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν αρκετές οργανωμένες προσπάθειες για την διαφύλαξη κυρίως της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

-Το 2001 υιοθετήθηκε η «**Οικουμενική Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία**» η οποία είχε διττό στόχο: αφενός να παρεμποδίσει κάθε είδους

διαχωρισμό και ακραία και συντηρητική εκδοχή των θρησκειών οι οποίες μπορούν να βρουν πρόσφορο έδαφος στο όνομα των πολιτισμικών διαφορών και αφετέρου να διατηρήσει την πολιτισμική ποικιλότητα ως ζωντανό και ανανεώσιμο θησαυρό που εγγυάται την επιβίωση της ανθρωπότητας.

- Η «**Σύμβαση για την Διασφάλιση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς**», υπογράφηκε το 2003 και συνέδεσε την άυλη πολιτιστική κληρονομιά με την βιώσιμη ανάπτυξη αναγνωρίζοντας το ρόλο των πολλαπλών στρωμάτων ταυτότητας και άλλων σχετικών, άυλων πτυχών στις απτές εκφράσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς. Υποστήριξε επίσης πως η μελέτη στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς όπως παραδόσεις, τεχνικές, τελετουργίες κτλ δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται απλά ως μια ακόμα καταγραφή κάποιων εκδηλώσεων του παρελθόντος, αλλά να υπολογίζεται ως μια σημαντική συνιστώσα της πολιτιστικής ποικιλομορφίας για τις σημερινές και τις μελλοντικές γενιές με γνώμονα την διασφάλιση της βιωσιμότητας και της δημιουργικής της συνέχειας. Επιπρόσθετα, αναγνώρισε την ευπάθεια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στις επιπτώσεις διαφόρων παραγόντων όπως ο κοινωνικός μετασχηματισμός και η παγκοσμιοποίηση, καθόρισε τον ρόλο των Κρατών Μελών στη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο μέσα από την κατάρτιση δύο Αντιπροσωπευτικών καταλόγων και ενός Μητρώου Προγραμμάτων. Η Σύμβαση καινοτομεί καθώς για πρώτη φορά αναγνωρίζεται ο ρόλος των τοπικών κοινοτήτων στην διαφύλαξη και μεταλαμπάδευση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

- Η **Διακήρυξη** που ακολούθησε και αφορούσε «**τις Ολοκληρωμένες Προσεγγίσεις για τη Διασφάλιση της Υλικής και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς**» (UNESCO,2004) προώθησε τους δεσμούς μεταξύ της «Σύμβασης Παγκόσμιας Κληρονομιάς του 1972» και της «Σύμβασης για την Άυλη Κληρονομιά του 2003». Ως αποτέλεσμα ήταν να αναγνωριστεί για τις συνειρμικές τους αξίες ένας αυξανόμενος αριθμός τοποθεσιών πολιτιστικής

κληρονομιάς ενώ έγινε κατανοητό πως η αλληλεξάρτηση μεταξύ άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς απαιτεί καινοτόμες, ολιστικές και περιεκτικές προσεγγίσεις διαχείρισης και ανάπτυξης.

- Ύστερα υιοθετήθηκε η «**Σύμβαση για την Προστασία και Προώθηση της Ποικιλομορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων**» (UNESCO,2005) όπου αναγνωρίστηκε πόσο σημαντικό ρόλο διατελεί η πολιτιστική πολυμορφία στην αντιμετώπιση και διαχείριση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης στις σύγχρονες πολιτιστικές εκφράσεις, καθώς και στην πολιτιστική κληρονομιά. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η Σύμβαση του 2005 είναι το μόνο κανονιστικό μέσο της UNESCO που αναφέρεται ρητά στο ρόλο του πολιτισμού αναφορικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η Σύμβαση είχε ως βασικό στόχο την αναγνώριση της διττής φύσης των πολιτιστικών αγαθών: αφενός ως οχημάτων αξιών και ταυτότητας και αφετέρου ως παραγόντων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Ανάμεσα στους σκοπούς της ήταν η ένταξη του πολιτισμού στις στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο, η διευκόλυνση της κινητικότητας των καλλιτεχνών και των πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών μέσα σε ένα πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας, καθώς και η εξασφάλιση της πρόσβασης και της συμμετοχής όλων όσων το επιθυμούν στο πολιτιστικό γίνεσθαι. Παράλληλα, μια σειρά από σχετικούς χάρτες, συστάσεις, μνημόνια και άλλα μέσα έχουν αναπτυχθεί τις τελευταίες δεκαετίες από κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς, με σκοπό να καθοδηγήσουν τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στην Ελλάδα, η έννοια του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ρυθμίζεται για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975. Πέραν όμως αυτού, η πολιτιστική κληρονομιά ρυθμίζεται και προστατεύεται από μια πληθώρα νόμων, που αποτελούν το θεσμικό πλαίσιο της χώρας με σημαντικότερους:

α) Το Ν. 5351/1932 (ΦΕΚ Α' 275/24.8.1932) που αφορά την προστασία των αρχαιοτήτων και των ιστορικών και καλλιτεχνικών μνημείων πριν από το 1830,

β) το Ν.1114/1981 (ΦΕΚ Α' 6/08.01.1981) που αφορά την επικύρωση της από 14/05/1954 υπογραφείσας Σύμβασης στην Χάγη «Περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως μετά του Κανονισμού εκτελέσεως αυτής, του Πρωτοκόλλου και των υπ' αριθ. I, II και III αποφάσεων της διασκέψεως» και το Ν.1126/1981 (ΦΕΚ Α' 32/10.2.1981) που επικυρώνει τη Διεθνή Σύμβαση για την προστασία της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομιάς της UNESCO, γ) το Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ Α' 153/28.6.2002) «για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς εν γένει», που διαχωρίζει τα πολιτιστικά αγαθά σε διάφορες κατηγορίες και ταξινομεί τα μνημεία χρονολογικά σε: αρχαία (όσα χρονολογούνται έως το 1830) και νεότερα (όσα είναι μεταγενέστερα του 1830), δ) το Ν. 3521/2006 (ΦΕΚ 275 Α'/22.12.2006) που επικυρώνει την Σύμβαση της Προστασίας της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς από την UNESCO και ε) το Ν.3525/2007 (ΦΕΚ 16 Α'/26.01.2007) που ορίζει το θεσμικό πλαίσιο για την πολιτιστική χορηγία αναφορικά με την διοργάνωση εκδηλώσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για την πολιτιστική κληρονομιά.

Η Ευρώπη κατέχει συμβουλευτικό ρόλο στο θέμα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Παρόλα αυτά, από το 1992 έχει εντάξει την προστασία και διαφύλαξη της κοινής ευρωπαϊκής κληρονομιάς και της πολιτιστικής πολυμορφίας στους στόχους της Συνθήκης του Μάαστριχτ και έχει δεσμευτεί να τη διαφυλάξει και να την ενισχύσει μέσα από την υλοποίηση του στρατηγικού πλαισίου για την πολιτιστική κληρονομιά και την προώθηση μιας σειράς προγραμμάτων. Το «στρατηγικό πλαίσιο» για την πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από:

- Το πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που αφορά τον πολιτιστικό τομέα για την περίοδο 2023-2026 και καθορίζει τέσσερις προτεραιότητες: α) την ενδυνάμωση του πολιτισμού και του τομέα δημιουργικότητας, β) την ενίσχυση του κοινωνικού ρόλου του πολιτισμού, γ) την απελευθέρωση της δύναμης του πολιτισμού και

δ) την ενίσχυση των διεθνών σχέσεων της ΕΕ σε πολιτιστική διάσταση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2024).

- Το ευρωπαϊκό πλαίσιο δράσης για την πολιτιστική κληρονομιά (2018) με το «Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018» με στόχο την αποτύπωση της επιτυχίας του.
- Τη νέα Ατζέντα της ΕΕ που αφορά τον πολιτισμό.

Από τα προγράμματα που προωθεί η ΕΕ για την πολιτιστική κληρονομιά διακρίνονται:

- η «Δημιουργική Ευρώπη» που επενδύει σε δράσεις ενίσχυσης της πολιτιστικής ποικιλομορφίας ανταποκρινόμενη στις ανάγκες και τις προκλήσεις του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα. Στόχοι του προγράμματος είναι αφενός η διαφύλαξη, ανάπτυξη και προώθηση της ευρωπαϊκής κουλτούρας, της γλωσσικής πολυμορφίας και κληρονομιάς και αφετέρου η αύξηση της ανταγωνιστικότητας και του οικονομικού δυναμικού των πολιτιστικών και δημιουργικών τομέων ιδίως του οπτικοακουστικού. Για την προγραμματική περίοδο 2021-2027 ο προϋπολογισμός του ανέρχεται στα 2,4 δις ευρώ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2024).
- Το πρόγραμμα «Ορίζων 2020» που αφορούσε την υποστήριξη της έρευνας για την πολιτιστική κληρονομιά μέσα από διάφορα ερευνητικά προγράμματα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2024).
- Το πρόγραμμα «Erasmus+ (2014-2020)» όπου μέσα από την συνεργασία, την καινοτομία και την ανταλλαγή καλών πρακτικών δίνονται ευκαιρίες για την πολιτιστική κληρονομιά.
- Το πρόγραμμα «Ευρώπη για τους πολίτες» με σκοπό την κατανόηση της ευρωπαϊκής ιστορίας και πολυμορφίας όπου ένα σημαντικό μέρος του, εστιάζει στην διατήρηση της μνήμης και την αδελφοποίηση των πόλεων.

- Το πρόγραμμα INTERREG όπου σκοπό έχει την τόνωση των περιφερειών εντός και εκτός Ε.Ε. με δημοφιλέστερο θέμα την πολιτιστική κληρονομιά.
- Το ΕΤΠΑ (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης) και τα ΕΔΕΤ (Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία) όπου πέραν των βασικών τομέων επιχορηγούν δράσεις στήριξης του πολιτισμού με σκοπό τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την επίτευξη της ανάπτυξης.

1.2.3 Ο ρόλος της UNESCO στη διαφύλαξη, προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αναπτύχθηκε σημαντικά μέσω συμφωνιών τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και παγκόσμιο επίπεδο. Σημαντικό ρόλο σε αυτό, συντέλεσε και η δημιουργία διακυβερνητικών και μη, πολιτιστικών οργανισμών όπως η UNESCO, το Διεθνές Κέντρο για τη Μελέτη της Συντήρησης και Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών (ICCROM), το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) και το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Περιοχών (ICOMOS).

Ο πιο σημαντικός και εξειδικευμένος διακυβερνητικός οργανισμός στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η **UNESCO**. Ιδρύθηκε το 1945 και αποτελείται από 193 κράτη μέλη και 11 συνδεδεμένα μέλη. Η Ελλάδα έχει προσχωρήσει στον οργανισμό από το 1946. Σκοποί του οργανισμού είναι α) η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας σε διάφορους τομείς (πολιτισμού, επιστημών, εκπαίδευσης κτλ) με σκοπό τη διασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης β) η επίτευξη της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των ανθρώπων μέσα από την προώθηση της ανταλλαγής γνώσεων και της ελεύθερης ροής ιδεών και γ) η διαφύλαξη και προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από την τήρηση των διεθνών συμβάσεων.

Η δράση του οργανισμού αναφορικά με την πολιτιστική κληρονομιά διακρίνεται σε τρία είδη: την κανονιστική, την επιχειρησιακή και την επικοινωνιακή. Η κανονιστική αφορά τη σύνταξη και προώθηση διεθνών Συμβάσεων αναφορικά με την προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς οι οποίες είναι δεσμευτικές για όσα κράτη τις επικυρώνουν. Στο πλαίσιο αυτό, συντάσσονται επίσης συστάσεις με διάφορες οδηγίες, κατευθύνσεις και δράσεις. Η επιχειρησιακή δράση αφορά την προώθηση και υλοποίηση ενός συνόλου προγραμμάτων με στόχο τη χορήγηση αρωγής σε κράτη μέλη για την διαφύλαξη, συντήρηση και ανάδειξη μνημείων και πολιτιστικών χώρων. Τέλος, η επικοινωνιακή δράση αφορά την πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση του ευρέως κοινού μέσω της διενέργειας συνεδρίων, της διεξαγωγής ερευνών και της έκδοσης επιστημονικών περιοδικών με τεχνικές πληροφορίες σχετικές με την πολιτιστική κληρονομιά.

Με το άρθρο 15 της «Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς» ιδρύθηκε από την UNESCO το 1977, το «**Ταμείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς**» (World Heritage Fund) με σκοπό να λαμβάνει οικονομικές εισφορές από διάφορες πηγές και να συνεισφέρει οικονομικά στην προστασία κυρίως των υλικών πολιτιστικών αγαθών που αποτελούν μέρος της «Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς Εξαιρετικής Οικουμενικής Αξίας». Η ίδρυση του εν λόγω Ταμείου είναι πολύ σημαντική ιδιαίτερα σε χώρες λιγότερο ανεπτυγμένες, καθώς μέσα από την ένταξη των μνημείων στη λίστα της παγκόσμιας κληρονομιάς, διεθνείς οργανισμοί αναλαμβάνουν τη συντήρηση και προστασία των μνημείων αυτών εξασφαλίζοντας τη συνέχεια της ύπαρξής τους για τις επόμενες γενιές.

Το 1992, η UNESCO στο πλαίσιο εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης του 1972, ίδρυσε το «**Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς**» το οποίο συντονίζει όλες τις ενέργειες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Κύριες δραστηριότητες του Κέντρου είναι: η συγκέντρωση πληροφοριών για την κατάσταση των μνημείων παγκοσμίως, η συμπλήρωση και ανανέωση της

λίστας των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς και η συμβουλευτική υποστήριξη στις χώρες- μέλη αναφορικά με την ένταξη των μνημείων τους σε αυτή, η διοργάνωση των ετήσιων συνεδριάσεων της Παγκόσμιας Επιτροπής Κληρονομιάς, ο συντονισμός και η παροχή άμεσης βοήθειας στην περίπτωση ενός μνημείου σε κίνδυνο μέσα από το Παγκόσμιο Ταμείο Κληρονομιάς, η διοργάνωση σεμιναρίων εκπαίδευσης και τεχνογνωσίας καθώς και συνεδρίων σχετικών με την παγκόσμια κληρονομιά, με σκοπό την πληροφόρηση, την ευαισθητοποίηση και την αφύπνιση για τη διάσωσή της.

Στο πλαίσιο της «Σύμβασης για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (2003)» συγκροτήθηκε μια **Διακυβερνητική Επιτροπή** που αποτελείται από 21 εμπειρογνώμονες από τα κράτη μέλη με κύριο έργο την δημιουργία δύο καταλόγων: α) «του Αντιπροσωπευτικού Κατάλογου Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» και β) «του Κατάλογου Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που χρήζουν επείγουσας προστασίας» καθώς και ενός Μητρώου Προγραμμάτων και Δραστηριοτήτων για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

1.2.4 Ένταξη ενός πολιτιστικού αγαθού (υλικού ή άυλου) στους καταλόγους της UNESCO – Κριτήρια

Η ένταξη ενός στοιχείου σε έναν από τους καταλόγους της UNESCO μεταβάλλει την στάση των ανθρώπων απέναντί του (Klamer,2003). Κάθε καταχώρηση και αναγνώριση της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν γίνεται μόνο για λόγους διατήρησης και προστασίας σημαντικών άυλων και υλικών πολιτιστικών αγαθών αλλά και με σκοπό να ενημερωθούν οι άνθρωποι για τις αξίες που φέρουν τα αγαθά αυτά (Klamer et al,2006).

A. «Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς Μνημείων»

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της UNESCO, τα κριτήρια για την ένταξη ενός πολιτιστικού αγαθού στον κατάλογο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς ανέρχονται σε δέκα και αναφέρονται κάτωθι:

I. «Να αντιπροσωπεύει ένα αριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής διανοίας».

II. Να αποτελεί μια σημαντική εξέλιξη των ανθρώπινων αξιών, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ή μια συγκεκριμένη πολιτιστική περιοχή του κόσμου αναφορικά με την αρχιτεκτονική, την τεχνολογία, τις μνημειακές τέχνες, την πολεοδομία ή τον σχεδιασμό τοπίου.

III. «Να φέρει μια μοναδική ή τουλάχιστον εξαιρετική μαρτυρία για μια πολιτισμική παράδοση ή για έναν πολιτισμό που ζει ή έχει εξαφανιστεί».

IV. «Να είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα ενός τύπου κτηρίου, αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συνόλου ή τοπίου που απεικονίζει ένα ή πολλά σημαντικά στάδια στην ανθρώπινη ιστορία».

V. Να είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα παραδοσιακού ανθρώπινου οικισμού, χρήσης γης ή χρήσης θάλασσας που είναι αντιπροσωπευτικό ενός πολιτισμού ή της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον, ειδικά όταν αυτό έχει καταστεί ευάλωτο υπό τις επιπτώσεις μη αναστρέψιμης αλλαγής.

VI. «Να συνδέεται άμεσα ή απτά με γεγονότα ή ζωσες παραδόσεις, με ιδέες, ή πεποιθήσεις, με καλλιτεχνικά και λογοτεχνικά έργα εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας».

VII. «Να περιέχει εξαιρετικά φυσικά φαινόμενα ή περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς και αισθητικής σημασίας».

VIII. Να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα αντιπροσώπευσης των σημαντικών σταδίων της ιστορίας της γης, συμπεριλαμβανομένης της καταγραφής της ζωής, καθώς και σημαντικών γεωμορφολογικών διεργασιών που οδήγησαν σε συγκεκριμένα γλωσσηματικά, ζωομορφικά η φυσιογραφικά χαρακτηριστικά.

IX. «Να είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα σημαντικών εξελίξεων ανάπτυξης οικολογικών και βιολογικών διεργασιών σε χερσαία, υδάτινα και παράκτια οικοσυστήματα, κοινότητες φυτών και ζώων».

X. «Να περιέχει τους πιο σημαντικούς φυσικούς οικότυπους για την επιτόπια διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, συμπεριλαμβανομένων

εκείνων που περιέχουν απειλούμενα είδη εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας από την άποψη της επιστήμης ή της διατήρησης» (UNESCO,2024).

Δικαίωμα για να υποβάλλουν υποψηφιότητες στον κατάλογο έχουν μόνο όσες χώρες μέλη έχουν υπογράψει τη Σύμβαση του 1972. Για να ενταχθεί ένα μνημείο στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς των μνημείων, θα πρέπει αυτό να πληροί ένα εκ των ανωτέρω κριτηρίων. Μέχρι σήμερα στην λίστα των μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν εγγραφεί 1199 μνημεία εκ των οποίων τα 57 βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο. Στην Ελλάδα έως τώρα, έχουν ενταχθεί 19 μνημεία.

Β. «Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς»

Στον εν λόγω κατάλογο εντάσσονται όσα στοιχεία έχουν ανακηρυχθεί ως «αριστουργήματα της προφορικής άυλης κληρονομιάς» πριν την σύναψη της Σύμβασης του 2003 καθώς και όσες προτάσεις κάνουν τα κράτη μέρη μετέπειτα και έχουν εγκριθεί από την Διακυβερνητική Επιτροπή Διαφύλαξης. Για να εισαχθεί ένα άυλο στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς στον Αντιπροσωπευτικό κατάλογο θα πρέπει να πληροί το σύνολο των κριτηρίων που αναφέρονται κάτωθι:

I. «Το στοιχείο αυτό να αποτελεί στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σύμφωνα με όσα ορίζονται στη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 2003, άρθρο 2».

II. Η εγγραφή του στοιχείου να συμβάλει στην πολιτιστική ποικιλομορφία σε παγκόσμιο επίπεδο και στην ανάδειξη της ανθρώπινης δημιουργικότητας μέσα από την προβολή, ευαισθητοποίηση και ευρύτερη συνειδητοποίηση της σημασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

III. Να έχουν εξασφαλισθεί και επεξεργαστεί, από τους αρμόδιους φορείς, μέτρα διαφύλαξης, προστασίας και προώθησης του στοιχείου.

IV. Το στοιχείο να έχει υποβληθεί για υποψηφιότητα μέσα από την ευρύτερη, οικειοθελή και πλήρη συγκατάθεση της ενδιαφερόμενης κοινότητας, ομάδας ή κατά περίπτωση ατόμων.

V. Το στοιχείο να περιλαμβάνεται στον «Εθνικό κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς» του υποβάλλοντος κράτους σύμφωνα με τα άρθρα 11 και 12 της Σύμβασης του 2003.

Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της UNESCO, ο «Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος» περιλαμβάνει 567 καταγεγραμμένα στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που αντιστοιχούν σε 136 χώρες ενώ στη χώρα μας έχουν καταχωρηθεί έως τώρα εννέα στοιχεία.

Γ. «Κατάλογος Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που χρήζουν επείγουσας προστασίας»

Στον εν λόγω κατάλογο καταχωρούνται τα στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που απειλούνται από διάφορους κινδύνους ή απειλές ενώ ταυτόχρονα γίνεται προσπάθεια διαφύλαξής τους. Η εγγραφή ενός στοιχείου στον κατάλογο προϋποθέτει την ικανοποίηση όλων των παρακάτω κριτηρίων:

I. «Το στοιχείο να αποτελεί στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 2 της «Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του 2003».

II. «α) Το στοιχείο να χρήζει επείγουσας ανάγκης προστασίας καθώς η βιωσιμότητά του κινδυνεύει παρά τις καταβληθείσες προσπάθειες της κοινότητας, ομάδας ή μεμονωμένα των ενδιαφερόμενων ατόμων» ή

β) Το στοιχείο να χρήζει επείγουσας ανάγκης προστασίας καθώς αντιμετωπίζει απειλές με αποτέλεσμα να αναμένεται ότι δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς άμεση προστασία.

III. Να εκπονούνται μέτρα διαφύλαξης που να μην παρεμποδίζουν την κοινότητα, την ομάδα ή μεμονωμένα τα ενδιαφερόμενα άτομα να συνεχίσουν την πρακτική και την διάδοση του στοιχείου.

IV. Το στοιχείο να έχει υποβληθεί για υποψηφιότητα μέσα από την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή και την πλήρη και οικειοθελή συγκατάθεση της ενδιαφερόμενης κοινότητας, ομάδας ή κατά περίπτωση των ατόμων.

V. «Το στοιχείο να περιλαμβάνεται στον «Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» του υποβάλλοντος κράτους σύμφωνα με τα άρθρα 11 και 12 της Σύμβασης του 2003».

VI. «Σε περίπτωση ακραίας και επείγουσας ανάγκης, το κράτος μέλος να έχει ζητήσει και συμβουλευθεί τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με την αναγραφή του στοιχείου σύμφωνα με το άρθρο 17.3 της Σύμβασης του 2003».

Στον κατάλογο «Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που χρήζουν επείγουσας προστασίας» έχουν καταχωρηθεί έως τώρα 76 στοιχεία που αντιστοιχούν σε 40 χώρες. Προς το παρόν κανένα από τα παραπάνω στοιχεία δεν ανήκει στη χώρα μας.

Δ. «Κατάλογος Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς»

Ο κατάλογος καλών πρακτικών εμπεριέχει προγράμματα, σχέδια και δράσεις που προέρχονται από προτάσεις που υποβάλλουν τα κράτη μέλη και είναι σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια που έχουν εγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση τα οποία προωθεί κατά καιρούς η Διακυβερνητική Επιτροπή. Τα προγράμματα αυτά ουσιαστικά αποτελούν Παραδείγματα Καλών Πρακτικών για την προστασία και μεταλαμπάδευση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στις επόμενες γενιές. Έως σήμερα έχουν καταχωρηθεί 33 εγγραφές από 31 χώρες στον «Κατάλογο Καλών Πρακτικών» εκ των οποίων μία εγγραφή ανήκει στην Ελλάδα και είναι το «Πολυφωνικό Καραβάνι. Έρευνα, διαφύλαξη και προβολή του Ηπειρωτικού πολυφωνικού τραγουδιού».

1.3 Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Μοντέλα Διαχείρισης

«Διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι η ολοκληρωμένη προστασία, με τρόπο συστηματικό και διεπιστημονικό και μέσα από

συμμετοχικές διαδικασίες, του υλικού της πολιτισμικής κληρονομιάς, καθώς και των αξιών τις οποίες η κληρονομιά αυτή εκφράζει ως απόρροια της σύνδεσής της με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο» (Πούλιος et al,2015:35). Σύμφωνα με τον Λεκάκη(2015), διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ένας επιστημονικός κλάδος που ασχολείται αφενός με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά, και αφετέρου με τις αποφάσεις που λαμβάνονται και υλοποιούνται για το παρόν και το μέλλον της. Η διαχείριση επαφίεται σε θεωρητικά αλλά και πρακτικά ζητήματα όπως τον ορισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς, τους τρόπους προστασίας, αναγνώρισης και προώθησής της καθώς και το όραμα για την αξιοποίησή της στο μέλλον από τις τοπικές κοινότητες. Στις ανεπτυγμένες χώρες η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται μέσα από κρατικά κονδύλια καθώς και μέσα από ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

Τα σημαντικότερα μοντέλα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς που εφαρμόζονται σε παγκόσμιο επίπεδο είναι τρία: το υλικοκεντρικό, το αξιοκρατικό και το μοντέλο ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς (Πούλιος et al,2015).

- Στο «υλικοκεντρικό» μοντέλο η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται μόνο από τους ειδικούς, κυρίως αρχαιολόγους. Η μέθοδος αυτή βασίζεται σε ένα επιχειρησιακό σχέδιο το οποίο επικεντρώνεται κυρίως στο υλικό και αφορά την διατήρηση και προστασία του από περιβαλλοντικούς και εξωγενείς παράγοντες χρησιμοποιώντας μόνο επιστημονικές πρακτικές και μεθόδους αγνοώντας παντελώς τις παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης που έχουν αναπτύξει οι τοπικές κοινωνίες στο πέρασ των αιώνων. Η παρέμβαση στο μνημείο είναι ελάχιστη καθώς επιτρέπεται μόνο η αναστήλωση του υλικού ενώ απαγορεύονται οι ανακατασκευές. Αποτέλεσμα αυτής της μεθόδου είναι η διατήρηση πολλών

μνημείων αλλά και η αποκοπή των κατοίκων από το μνημείο και κατ' επέκταση από την πολιτιστική τους κληρονομιά.

- Στο «αξιοκεντρικό» μοντέλο η πολιτιστική κληρονομιά συνδέεται άμεσα με τη διαφύλαξη των αξιών και την μεταλαμπάδευσή τους στις επόμενες γενιές. Το συγκεκριμένο είδος διαχείρισης λαμβάνει υπόψη του όλες τις αξίες και τις ομάδες ενδιαφέροντος με τρόπο ισότιμο και δημοκρατικό πάντα βέβαια υπό την επίβλεψη των ειδικών επιστημόνων. Η διαχείριση βασίζεται σε ένα σχέδιο το οποίο καταγράφει αναλυτικά τις αξίες καθώς και τον τρόπο διαχείρισης αυτών ενώ όλες οι ομάδες ενδιαφέροντος έχουν ενεργή συμμετοχή. Ο τρόπος διαχείρισής της βασίζεται τόσο στις επιστημονικές πρακτικές και τις νέες τεχνολογίες όσο και στις παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης που εφαρμόζονται για αιώνες από την τοπική κοινωνία. Η πρόσβαση στο υλικό είναι ελεύθερη και επιτρέπονται τόσο οι εργασίες αναστήλωσης όσο και οι εργασίες ανακατασκευής όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο ή αναγκαίο.
- Το τρίτο είναι το μοντέλο «ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς» που είναι ένα μοντέλο που αναπτύχθηκε κυρίως από χώρες της Ανατολής και καθιερώθηκε σε διεθνές επίπεδο την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα με πρωτοβουλία του διεθνούς πολιτιστικού οργανισμού ICCROM. Σύμφωνα με το παραπάνω μοντέλο, η πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι κάτι το στατικό αλλά συνεχίζει να αναπτύσσεται πάνω στην αρχική της βάση λόγω της συνεχούς αλληλεπίδρασης και επαφής που έχει με την κοινωνία η οποία ονομάζεται κεντρική κοινότητα. Η κοινότητα αυτή λειτουργεί ως μοχλός σύνδεσης και εξέλιξης της πολιτιστικής κληρονομιάς με το πέρασ του χρόνου ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζεται ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της. Το μοντέλο αυτό διακρίνεται από μια ιεραρχική διάρθρωση καθώς στην κορυφή της πυραμίδας είναι η

κεντρική κοινότητα η οποία είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση και διατήρηση της σύνδεσης με την αρχική βάση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενώ στη βάση βρίσκονται οι ειδικοί και η ευρύτερη κοινωνία οι οποίοι λειτουργούν συμβουλευτικά έχοντας συμπληρωματικό ρόλο. Αυτό το μοντέλο, έχει ως πλεονέκτημα ότι αντιμετωπίζει την κοινωνία ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής της κληρονομιάς και όχι ως κάτι απόμακρο και αποκομμένο.

Στην Ελλάδα υπεύθυνος διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι κατά κύριο λόγο το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού σε συνεργασία με άλλα Υπουργεία, την τοπική αυτοδιοίκηση και τους αρμόδιους πολιτιστικούς φορείς που εμπλέκονται κατά περίπτωση. Το μοντέλο διαχείρισης που ακολουθείται είναι κατά βάση το υλικοκεντρικό όσο αφορά τα μνημεία – φυσικά τοπία ενώ το μοντέλο που ακολουθείται για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι το αξιοκρατικό και υιοθετείται σε πρακτικό επίπεδο από διάφορες κυρίως μη κυβερνητικές οργανώσεις (Πούλιος et al,2015).

1.4 Τρόποι προώθησης και αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Ο τρόπος που θα διαχειριστεί και θα αξιοποιήσει μια περιοχή ή μια χώρα την πολιτιστική της κληρονομιά επηρεάζει άμεσα την ανάπτυξή της. Μέσα από τον πολιτισμό επιτυγχάνεται προσέλευση επισκεπτών και αυτό αμέσως συνεπάγεται τη βελτίωση των οικονομικών μεγεθών της περιοχής και κατ' επέκταση οδηγεί στην ανάπτυξή της και σε διάφορους άλλους τομείς: παραγωγικούς, τουριστικούς, πολιτιστικούς, κοινωνικούς κτλ. Μέσα από την τουριστική ανάπτυξη δημιουργούνται οικονομικά και κοινωνικά οφέλη ενώ παράλληλα προστατεύονται τα πολιτιστικά και φυσικά στοιχεία της περιοχής των οποίων οι πόροι είναι πεπερασμένοι και μη ανανεώσιμοι.

Για να επιτύχει την προβολή μια περιοχή θα πρέπει πρώτα να αξιοποιηθούν και να προωθηθούν τα στοιχεία της υλικής και άυλης πολιτιστικής της

κληρονομιάς. Υπάρχουν αρκετοί τρόποι για να επιτευχθεί αυτό. Κάποιοι από αυτούς αναλύονται παρακάτω:

«Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Ένας σημαντικός τρόπος προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η καταχώρηση ενός στοιχείου στον κατάλογο της UNESCO. Επειδή όμως ένα τέτοιο εγχείρημα είναι εκ φύσεως δύσκολο, πολλές φορές δύναται ο στόχος να είναι πιο εφικτός όπως για παράδειγμα ένα στοιχείο να ενταχθεί στο «Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Με αυτόν τον τρόπο το στοιχείο αναγνωρίζεται αρχικά σε εθνικό επίπεδο και έχει μεγάλες πιθανότητες να αναγνωρισθεί και στον παγκόσμιο χάρτη.

Σύμφωνα με το άρθρο 12 της Σύμβασης του 2003, «κάθε κράτος μέλος οφείλει να συγκροτήσει ένα ή περισσότερα εθνικά ευρετήρια στα οποία θα αποτυπώνεται η άυλη πολιτιστική κληρονομιά του τόπου και θα ενημερώνονται τακτικά». Μέσω του Εθνικού Ευρετηρίου δίνεται η άμεση δυνατότητα στους τοπικούς φορείς (κοινότητες, ομάδες, ακόμα και μεμονωμένα άτομα) να προτείνουν προτάσεις διαφύλαξης και μελέτης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και να αναδείξουν σε ευρεία κλίμακα τη πολιτιστική τους ταυτότητα. Για να ενταχθεί ένα άυλο στοιχείο στον Εθνικό Κατάλογο θα πρέπει να συνταχθεί το «Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» όπου θα καταχωρηθεί οποιαδήποτε πληροφορία που σχετίζεται με αυτό και θα πρέπει να ανανεώνεται τακτικά από τον φορέα σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠΠΟΑ και με τη συνδρομή της Εθνικής Επιστημονικής Επιτροπής για την Εφαρμογή της Σύμβασης του 2003. Έως σήμερα, έχουν καταχωρηθεί στο Εθνικό Ευρετήριο της χώρας μας 104 στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Φεστιβάλ. Σύμφωνα με την UNESCO, την δεκαετία του 1970 το είδος του τουρισμού που προτιμούνταν από την πλειοψηφία των επισκεπτών ήταν μαζικός και κυρίως αφορούσε παραλιακά μέρη και μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα. Στις μέρες μας η κατάσταση έχει αλλάξει καθώς οι άνθρωποι

συνδυάζουν τις διακοπές τους με βιωματικές δραστηριότητες που προσθέτουν θετικό αντίκρισμα στις εγκυκλοπαιδικές τους γνώσεις, στη μνήμη και στην εμπειρία τους. Κατά συνέπεια, υπάρχει μια σαφής στροφή προς τον εναλλακτικό, βιωματικό και πολιτιστικό τουρισμό.

Ένας από τους δημοφιλέστερους τρόπους προσέλκυσης του κοινού είναι τα φεστιβάλ και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις. Τα φεστιβάλ συνήθως είναι οργανωμένες εκδηλώσεις που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά και εμπεριέχουν μουσικές εκδηλώσεις, εικαστικά και γαστριμαργικά δρώμενα, βιωματικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες και άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις με σκοπό την ανάδειξη της ιστορίας, των αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων, του φυσικού τοπίου, των μνημείων, των τοπικών προϊόντων, της γαστρονομίας μιας περιοχής καθώς και την αναβίωση των τοπικών εθίμων και παραδόσεων. Το φεστιβάλ αποτελείται από ένα σύνολο καλλιτεχνικών γεγονότων που υλοποιούνται σε ένα κοινό θεματικό πλαίσιο και σε κάθε περίπτωση προάγουν τον πολιτισμό. Ο σκοπός τους είναι κυρίως ψυχαγωγικός ενώ πολλές φορές εξαίρουν ένα γεγονός ή συμβάν (Ψαρρού & Αγγελέτου, 2017).

Ένα φεστιβάλ προσδίδει πολλαπλά οφέλη σε ένα τόπο: πολιτιστικά, περιβαλλοντικά, εκπαιδευτικά, οικονομικά, κοινωνικά. Συμβάλει στην διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία συνήθως λειτουργεί ως κίνητρο για την υλοποίηση του μέσα από την αναπαράσταση παραδόσεων και την αναβίωση εθίμων που κατά το πλείστον προέρχονται από το παρελθόν και που υπό διαφορετικές συνθήκες θα ξεθώριαζαν ή θα ξεχνιούνταν. Πολλές φορές μέσα από τα φεστιβάλ δίνεται η δυνατότητα σε κάτοικους και επισκέπτες να ευαισθητοποιηθούν και να προσλάβουν γνώση και καλές πρακτικές από το παρελθόν σχετικές με τη φύση και το σύμπαν (για παράδειγμα παραδοσιακοί τύποι καλλιέργειας, βοτανολογία, μετεωρολογία, αστροπαρατήρηση) ή να ανακαλύψουν διαφορετικές τεχνολογίες σε χειροτεχνίες πιο φιλικές προς το περιβάλλον όπως η αγγειοπλαστική, η

υφαντική, η γλυπτική και η ναυπηγική από ξύλο. Το φεστιβάλ επίσης ενισχύει την κοινωνική συνοχή αφού αποτελεί λόγο σύναξης διαφορετικών ανθρώπων που υπό διαφορετικές συνθήκες δεν θα συναθροίζονταν ενώ παράλληλα τονώνει το αίσθημα υπερηφάνειας των κατοίκων μέσα από την προβολή της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και την αναγνωρισιμότητα που αυτή αποκτά.

Εκτός από εκπαιδευτικά, πολιτιστικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη το φεστιβάλ ενισχύει και την οικονομία ενός τόπου καθώς αυξάνει τα εισερχόμενα κεφάλαια στην περιοχή και δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας τόσο κατά τον σχεδιασμό όσο και κατά την υλοποίησή του. Έχει επίσης παρατηρηθεί πως κατά την διάρκεια ενός φεστιβάλ πραγματοποιείται μεγάλη αύξηση στην κατανάλωση των τοπικών προϊόντων από τους συμμετέχοντες είτε αυτοί είναι κάτοικοι που θέλουν να διασκεδάσουν με προϊόντα που ανήκουν ήδη στις γαστριμαργικές τους επιλογές είτε είναι επισκέπτες που θέλουν να δοκιμάσουν κάτι νέο και διαφορετικό. Επακόλουθο είναι να αυξάνεται η ζήτηση των τοπικών προϊόντων καθώς και ο κύκλος πωλήσεων των τοπικών επιχειρήσεων. Όταν ένα φεστιβάλ είναι αναγνωρίσιμο αυτομάτως προσελκύει περισσότερους επισκέπτες και επενδυτές ενώ συμβάλλει καταλυτικά στην ανάπτυξη και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων μιας περιοχής όπως η αγροτική παραγωγή, το λιανικό εμπόριο, οι μεταφορές, τα καταλύματα κ.α. με αποτέλεσμα να δημιουργεί πολλαπλά οφέλη στην οικονομία (Κοκκώσης, Τσάρτας & Γκρίμπα,2011). Παράλληλα ευνοεί την ανάπτυξη του αστικού ιστού μέσα από την βελτίωση των ήδη υπάρχοντων υποδομών (οδικών, φιλοξενίας, υγειονομικής περίθαλψης, στάθμευσης, κ.α.) και την δημιουργία νέων. Ένα φεστιβάλ συνήθως έχει ως σκοπό να γίνει ευρέως γνωστό, γι' αυτό το λόγο οφείλει να παρέχει υψηλών προδιαγραφών υπηρεσίες και να υλοποιείται σε ένα τόπο προσεγμένο και με υποδομές. Έτσι το φεστιβάλ έχει καταφέρει να ευνοεί την συνολική εικόνα μιας περιοχής και να συμβάλλει ενεργά στην προστασία και την διατήρησή της (Ψαρρού & Αγγελέτου,2017).

Εκπαίδευση. Ένας επιπλέον σημαντικός τρόπος αξιοποίησης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μέσα από την εκπαίδευση. Όταν οι κάτοικοι έχουν γνώση της ιστορίας τους και είναι κοινωνοί της πολιτιστικής τους κληρονομιάς μπορούν να προωθήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον τόπο τους. Η εκμάθηση και αναγνώριση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την υλοποίηση διαφόρων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων όπως: επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους καθώς και τόπους ιστορικού ενδιαφέροντος, συμμετοχές σε εκπαιδευτικά προγράμματα κτλ. Η εκπαίδευση περιλαμβάνει συνήθως ένα εύρος μαθησιακών δραστηριοτήτων σε περιβάλλοντα μάθησης όπως τα σχολεία, χώρους που στεγάζονται οι πολιτιστικοί σύλλογοι αλλά και αρχαιολογικούς χώρους, φυσικά τοπία και ιστορικά μέρη. Με τους παραπάνω τρόπους, επιτυγχάνονται πολλαπλοί στόχοι όπως η ευαισθητοποίηση και εκμάθηση της ιστορίας του τόπου από τον τοπικό πληθυσμό, η ισχυροποίηση της πολιτιστικής του ταυτότητας, καθώς και η ενίσχυση του αισθήματος υπερηφάνειας για την καταγωγή του. Η ευαισθητοποίηση στο θέμα της πολιτιστικής κληρονομιάς διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αναγνώριση, προώθηση και διάδοσή της. Η μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να ενσωματώνεται στο αρχικό στάδιο της σχολικής εκπαίδευσης ώστε να επιτυγχάνεται πιο αποτελεσματικά η εκμάθηση και αναγνώρισή της. Είναι σημαντικό να καλλιεργηθεί αυτό το κλίμα ευαισθητοποίησης με την συνέργεια της κυβέρνησης, των ΜΚΟ, της ιδιωτικής πρωτοβουλίας καθώς και της ενεργής συμμετοχής του ίδιου του κοινού (Shimray,2019).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κάνει αρκετά βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση με την εφαρμογή διάφορων προγραμμάτων προαγωγής καινοτόμων πρακτικών στον τομέα της διδασκαλίας. Μερικά από αυτά αναφέρονται παρακάτω:

- «School Education Gateway (Πύλη σχολικής εκπαίδευσης)»

Η πύλη είναι μια δημόσια ηλεκτρονική πλατφόρμα που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Erasmus. Απευθύνεται κυρίως σε εκπαιδευτικούς, ερευνητές,

διαμορφωτές πολιτικής και άλλους επαγγελματίες που εργάζονται στη σχολική εκπαίδευση και περιέχει δωρεάν υλικό εκπαίδευσης και πληροφορίες με στόχο την προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στα σχολεία και άλλους οργανισμούς ενώ συμβάλλει στην ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στις σχολικές δραστηριότητες.

- eTwinning (Ηλεκτρονική αδελφοποίηση)

Το E- twinning είναι μια διαδικτυακή πύλη αποτελούμενη από σχολεία της Ευρώπης με κυρίαρχο όραμα τη δημιουργία σχολείων χωρίς αποκλεισμούς και την παροχή ιδεών και πρακτικών εκμάθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από το διαδικτυακό βιβλίο με τίτλο «Μαθαίνοντας από το παρελθόν, σχεδιάζοντας το μέλλον μας». Σε αυτό, εκπαιδευτικοί και μαθητές μπορούν να βρουν ιδέες αλλά και δραστηριότητες για την εισαγωγή της πολιτιστικής κληρονομιάς στις σχολικές τάξεις, καθώς και παραδείγματα καλών πρακτικών από την UNESCO.

- Dive Into Heritage (Βουτιά στην κληρονομιά)

Πρόκειται για ένα έργο της Ε.Ε στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus και του ευρωπαϊκού έτους πολιτιστικής κληρονομιάς στο οποίο συμμετείχαν εθελοντές όλων των ηλικιών σε διάφορα μέσα κατάρτισης με σκοπό να μάθουν να αναγνωρίζουν, να προστατεύουν και να διαφυλάσσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά.

- «Συμμετοχή της νεολαίας για μια χωρίς αποκλεισμούς, βιώσιμη Ευρώπη»

Πρόκειται για μια σύμπραξη ΕΕ – UNESCO, όπου βοηθά τα σχολεία να εντοπίζουν και να καταχωρούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά της σχολικής κοινότητας στο πρόγραμμα σπουδών τους. Στην έρευνα συμμετείχαν πιλοτικά 10 σχολεία, τα αποτελέσματα της οποίας θα διατεθούν ως μαθησιακό υλικό στα υπόλοιπα σχολεία αλλά και σε εξωσχολικές δραστηριότητες.

- «CHARTER »

Το CHARTER ανήκει και αυτό σε ένα από τα χρηματοδοτικά προγράμματα Erasmus και είναι μια κοινοπραξία ορισμένων από τα κορυφαία εκπαιδευτικά ιδρύματα, οργανισμούς κατάρτισης και εργοδότες στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς που επιδιώκει να δημιουργήσει μια βιώσιμη, ολοκληρωμένη τομεακή στρατηγική δεξιοτήτων όπου θα εγγυάται ότι η Ευρώπη διαθέτει τις απαραίτητες δεξιότητες κληρονομιάς για να υποστηρίξει βιώσιμες κοινωνίες και οικονομίες.

- «INCREAS»

Το INCREAS είναι ένα πιλοτικό έργο πολιτικής που συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση με σκοπό την αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης και την προώθηση της έννοιας της βιώσιμης πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από την υλοποίηση εργαστηρίων, επισκέψεων μελέτης, την ανταλλαγή καλών πρακτικών μέσω προγραμμάτων και τις ενότητες ψηφιακών δραστηριοτήτων.

Μονοπάτια Κληρονομιάς. Τα μονοπάτια κληρονομιάς είναι ένας τρόπος να συμπεριληφθεί το κοινό στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς με ένα φιλικό προς αυτό και διαδραστικό τρόπο καθώς αποτελούν διαφορετικές διαδρομές σε σημεία πολιτιστικής κληρονομιάς που συνδέονται μεταξύ τους και περιέχουν δραστηριότητες συνήθως ψυχαγωγικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Σύμφωνα με τον Shimray(2019), τα μονοπάτια λειτουργούν ως οδηγοί πόλης καθώς μέσω αυτών επιτυγχάνεται η ευαισθητοποίηση κατοίκων και επισκεπτών για την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής ενώ παράλληλα αναπτύσσεται το ενδιαφέρον για τη προστασία και τη διατήρησή της.

Περίπατος Κληρονομιάς. Ο περίπατος κληρονομιάς ή ελευθερίας όπως χρησιμοποιείται από πολλούς αφορά κυρίως την ξενάγηση ενός μεγάλου αριθμού πολιτών σε σημαντικούς χώρους και σημεία αρχαιολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος με αφορμή μια εθνική επέτειο, ένα συνέδριο ή μια επετειακή γιορτή (Shankar & Swamy,2013).

Παιχνίδια Δρόμου. Τα παιχνίδια δρόμου (street play) είναι εκδηλώσεις που διοργανώνονται συνήθως σε κάποιο υπαίθριο χώρο με σκοπό τη διάδοση

κυρίως κοινωνικών μηνυμάτων για την ευαισθητοποίηση των μαζών αναφορικά με σοβαρά θέματα που μαστίζουν την κοινωνία, όπως ο καρκίνος, η έμφυλη βία, το AIDS κτλ. Συνήθως αποτελούν άτυπες παραστάσεις που συνδέουν άμεσα το κοινό, το καθιστούν πιο πολιτικά ενεργό και μπορούν να επιφέρουν μακροπρόθεσμες αλλαγές στην κουλτούρα μιας περιοχής ενώ παράλληλα παρέχουν μια κοινή πλατφόρμα για το χτίσιμο της κοινότητας, την ευαισθητοποίηση και την κατανόηση διαφόρων ζητημάτων (Shankar & Swamy,2013).

«Ευρωπαϊκά Βραβεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Europa Nostra». Τα εν λόγω βραβεία απονέμονται κάθε χρόνο σε εξαιρετικής ποιότητας επιτεύγματα που αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά και κατατάσσονται στις εξής κατηγορίες: διατήρηση, καινοτομία, έρευνα και εκπαίδευση. Στόχος των βραβείων είναι ο εντοπισμός και η προώθηση καλών πρακτικών διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς επιτρέποντας την μεταφορά εμπειριών και πληροφοριών σε ευρωπαϊκό αλλά και διεθνές επίπεδο συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην ανάδειξη της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στους τέσσερις πυλώνες βιωσιμότητας.

Ψηφιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Τα τελευταία χρόνια η τεχνολογία αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο που έχει εισχωρήσει σε κάθε πτυχή και έκφραση της καθημερινότητας του ανθρώπου. Γι' αυτό το λόγο δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από το χώρο του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ψηφιοποίηση είναι η διαδικασία μετατροπής περιεχομένου (έγγραφα, εικόνες, κείμενα, σήματα, αντικείμενα) από αναλογική σε ψηφιακή μορφή. Πιο συγκεκριμένα στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς ψηφιοποίηση είναι η διαδικασία μετατροπής, δημιουργίας και αποθήκευσης πολιτιστικών αγαθών σε ψηφιακή μορφή ώστε να εξασφαλίζεται η διαχείρισή τους καθώς και η ακεραιότητα των πνευματικών πληροφοριών που εμπεριέχουν (Μπέρδος,2017). Η ψηφιοποίηση συμβάλλει στην προώθηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς παρέχεται στο κοινό η

δυνατότητα εύκολης πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά. Μέσα από την εφαρμογή καινοτόμων τεχνολογιών επιτρέπεται η προσφορά βελτιωμένων υπηρεσιών στο κοινό καθώς δίνεται η δυνατότητα στους επισκέπτες να έχουν μια ολιστική προσέγγιση και να αλληλεπιδρούν με τα πολιτιστικά αγαθά (Κανουρα & Συλαίου,2018) καθώς επίσης αναπτύσσεται η επιστημονική έρευνα και δίνονται απεριόριστες δυνατότητες επέμβασης στο ψηφιοποιημένο πολιτιστικό αντικείμενο χωρίς να επηρεάζεται το πραγματικό (Τσιαφάκη & Τσιρλιγάνης,2008).

Κεφάλαιο 2. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Πολιτιστική Κληρονομιά – Τοπική Ανάπτυξη και Πολιτιστική Πολιτική - Παραδείγματα καλών πρακτικών

2.1 Βιώσιμη Ανάπτυξη και Πολιτιστική Κληρονομιά

Τα τελευταία χρόνια γίνεται λόγος για την βιώσιμη ανάπτυξη, ένα θέμα επίκαιρο που απασχολεί όλο και περισσότερο την ανθρωπότητα. Βιώσιμη ανάπτυξη κατά την έκθεση Brundtland(1987) είναι η «ανάπτυξη που ικανοποιεί τις τωρινές ανάγκες χωρίς όμως να διακυβεύεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους». Κατά τον Δεκλερή(2005), η βιώσιμη ανάπτυξη στηρίζεται σε θεμελιώδεις αρχές όπως η αρχή της δημόσιας οικολογικής τάξης, της βιωσιμότητας, της φέρουσας ικανότητας, της υποχρεωτικής αποκατάστασης των διαταραχθέντων οικοσυστημάτων, της βιοποικιλότητας, της κοινής φυσικής κληρονομιάς και του φυσικού κάλλους, της ήπιας ανάπτυξης των ευπαθών οικοσυστημάτων, της χωρονομίας, του βιώσιμου αστικού περιβάλλοντος, της οικολογικής συνείδησης των ανθρώπων και την αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ως έννοια, εισήλθε στο τέλος του 20ου αιώνα κυρίως ύστερα από τις συνέπειες (οικονομικές και περιβαλλοντικές) της πετρελαϊκής κρίσης του 1973 όπου η ανθρωπότητα για πρώτη φορά συνειδητοποίησε πως οι φυσικοί πόροι δεν είναι ανεξάντλητοι. Αναζητήθηκε λοιπόν ένα μοντέλο διαχείρισης των φυσικών πόρων που θα εξασφάλιζε την βιωσιμότητα του φυσικού περιβάλλοντος χωρίς όμως να ανακόπτεται η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της ανθρωπότητας. Η Λέσχη της Ρώμης το 1972 έκανε για πρώτη φορά αναφορά στα «Όρια της Μεγέθυνσης» (The Limits to Growth) όπου συνέδεσε την περατότητα των φυσικών πόρων με την εκθετική ανάπτυξη του πληθυσμού. Την ίδια χρονιά, ακολούθησε η συνδιάσκεψη του ΟΗΕ στην Στοκχόλμη για το Ανθρώπινο Περιβάλλον όπου άρχισε να διαφαίνεται μια τάση για αλλαγή των κλασικών οικονομικών μοντέλων ανάπτυξης που ίσχυαν έως

τότε. Το 1980 εισήχθη επίσημα ως ορισμός στην πρώτη Παγκόσμια Στρατηγική Συντήρησης στην οποία τονίσθηκαν οι ανάγκες διατήρησης των βασικών οικολογικών διαδικασιών και υποστηρικτικών συστημάτων ζωής καθώς και της διατήρησης και προστασίας της βιολογικής ποικιλότητας και των οικοσυστημάτων. Στη συνέχεια, η Έκθεση Brundtland εξήγαγε το συμπέρασμα πως η οικονομική ανάπτυξη χωρίς περιβαλλοντική ζημιά ήταν δυνατή και απαραίτητη προκειμένου να μην διακυβευθεί η ανάπτυξη των μελλοντικών γενεών. Στη συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο, πάνω από 170 χώρες δεσμεύτηκαν πως η βιώσιμη ανάπτυξη είναι η μόνη λύση υπογράφοντας την Agenda2021 και τη «Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη». Η Ευρώπη ενσωμάτωσε τη βιώσιμη ανάπτυξη σταδιακά, κατοχυρώνοντας νομικά το περιβάλλον το 1987 μέσω της «Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης» και μετέπειτα με τις συνθήκες του Μάαστριχτ(1992) καθώς και του Άμστερνταμ(1997) όπου έγινε λόγος για «αρμονική, ισόρροπο και αειφόρο ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων». Το 2015 οι ηγέτες όλου του κόσμου ενέκριναν την Agenda2030 που περιέχει τους 17 στόχους βιώσιμης ανάπτυξης. Η ατζέντα αυτή εντάχθηκε και υιοθετήθηκε και από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κατά την Ε.Ε, βιώσιμη ανάπτυξη είναι «μια ολιστική προσέγγιση η οποία περιλαμβάνει τους παρακάτω πυλώνες: την κοινωνία, την οικονομία, το περιβάλλον οι οποίοι αλληλεπιδρούν μεταξύ τους βασιζόμενοι πάντα σε τρεις θεμελιώδεις αρχές: την ισότητα, την βιωσιμότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα». Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, προστέθηκε ένας τέταρτος πυλώνας βιωσιμότητας: ο πολιτισμός καθώς αφενός επισημάνθηκε πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του στην χάραξη της αναπτυξιακής πολιτικής και αφετέρου αναγνωρίστηκε πόσο καθοριστικός ήταν ο ρόλος του στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από την Σύμβαση της UNESCO το 2005.

Η αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς και η βιωσιμότητα είναι δύο έννοιες αλληλένδετες καθώς και οι δύο αφορούν την προστασία, την διατήρηση και

την μεταβίβαση στις επόμενες γενιές των πολιτιστικών αγαθών και των φυσικών πόρων αντίστοιχα. Η ανθρωπότητα εδώ και καιρό έχει συνειδητοποιήσει πως τα πολιτιστικά αγαθά είναι πόροι «μη ανανεώσιμοι» που η διατήρηση και η εκμετάλλευση των αξιών που φέρουν αποτελεί σημαντικό στοιχείο της βιωσιμότητας και της ανάπτυξής της.

Η πολιτιστική κληρονομιά επιδρά καταλυτικά σε όλους τους πυλώνες βιώσιμης ανάπτυξης. Μέσα από την πολιτιστική κληρονομιά τονώνεται η οικονομική ανάπτυξη, διασφαλίζεται η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και ενισχύεται το κοινωνικό κεφάλαιο ενώ επιτυγχάνεται βιώσιμη και ισότιμη ανάπτυξη. Στην οικονομική διάσταση, η προσέλκυση επισκεπτών μέσω της αξιοποίησης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς σηματοδοτεί την αύξηση των εισερχόμενων κεφαλαίων, την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε τουρισμό, εστίαση, καταλύματα, αγροτικό τομέα κτλ, την αύξηση των επενδύσεων, την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας καθώς και την βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων. Στην περιβαλλοντική, ο σκοπός της πολιτιστικής κληρονομιάς συνάδει με αυτούς της προστασίας του περιβάλλοντος αφού και οι δύο αφορούν την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αντίστοιχα. Επιπλέον, μέσα από την υιοθέτηση των πρακτικών και της τεχνογνωσίας που φέρει η πολιτιστική κληρονομιά δίνεται η ευκαιρία στον άνθρωπο να γνωρίσει καλύτερα το περιβάλλον του, να συσφίξει τις σχέσεις του με αυτό και να συμβάλλει σημαντικά στην προστασία του καθώς οι πρακτικές αυτές είναι περιβαλλοντικά φιλικότερες και με μικρότερο αποτύπωμα στον πλανήτη. Τέλος στην κοινωνική διάσταση, η πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλει σημαντικά στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων, στην θεμελίωση και ανάπτυξη της κοινωνικής συνοχής καθώς και στην προώθηση της δημοκρατίας μέσα από την ενεργό συμμετοχή, την συμπερίληψη και το βίωμα.

2.2 Τοπική Ανάπτυξη και Πολιτιστική Πολιτική

Στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης αναπτύχθηκε έντονα ένα νέο μοντέλο διαφορετικό από το ισχύον. Το μοντέλο αυτό αφορούσε την εκ των έσω (ενδογενή) ανάπτυξη ενός τόπου, κατευθυνόταν από τα κάτω προς τα πάνω μέσα από την ενεργή συμμετοχή τοπικών φορέων και κατοίκων και στηριζόταν στην αξιοποίηση των πόρων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας περιοχής, καθώς και στην καινοτομία και την τεχνολογία. Το νέο μοντέλο ορίζεται ως ολοκληρωμένη τοπική ενδογενής ανάπτυξη και «αποτελεί μια μορφή περιφερειακής ανάπτυξης όπου όλες οι τοπικές συνιστώσες (πολίτες, αυτοδιοικητικές αρχές, φορείς και επιχειρήσεις) δρουν, συνεργάζονται και αναπτύσσουν ένα πολιτισμικό-πολιτικό υπόβαθρο, βάσει του οποίου διαρθρώνεται η παραγωγική και οικονομική υπόσταση της επιδιωκόμενης Ανάπτυξης» (Χριστοφάκης,2000: 38-43). Κατά την Μπιτσάνη(2004), η ενδογενής τοπική ανάπτυξη είναι μια διαδικασία που ξεκινά ή στηρίζεται στον τοπικό πληθυσμό με απώτερο στόχο τη βελτίωση του βιοτικού του επιπέδου μέσα από την οικονομική και κοινωνική πρόοδο. Από τους σημαντικότερους σκοπούς είναι η επίτευξη της μέγιστης δυνατής συμμετοχής των κατοίκων τόσο κατά τον σχεδιασμό όσο και κατά την υλοποίηση του τοπικού προγράμματος ανάπτυξης.

Η ολοκληρωμένη ενδογενής τοπική ανάπτυξη στοχεύει στην αποκέντρωση, στην στήριξη και ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, στην αξιοποίηση και διαφύλαξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων με σκοπό την κάλυψη των αναγκών της τοπικής κοινωνίας, στην προστασία του περιβάλλοντος, στην ανάπτυξη μιας ήπιας μορφής τουρισμού, στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου μέσω της δημιουργίας και ενίσχυσης των υποδομών, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην ενίσχυση της παιδείας και του πολιτισμού, στην εξασφάλιση κοινωνικών υποδομών. Το μοντέλο ενδογενούς ανάπτυξης είναι το μόνο το οποίο μπορεί να επιφέρει ανάπτυξη σε διαφορετικές περιοχές μιας χώρας ή μιας περιφέρειας καθώς στηρίζεται κυρίως στους εσωτερικούς

παράγοντες. Σημαντικοί φορείς της τοπικής ανάπτυξης είναι η Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ και Β΄ βαθμού (Δήμοι και Περιφέρειες), οι τοπικές επιχειρήσεις, οι διάφοροι τοπικοί σύλλογοι και συλλογικότητες καθώς και οι πολίτες οι οποίοι οφείλουν να συμμετέχουν ενεργά με βασικές δράσεις σε παραγωγικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Από την τοπική ανάπτυξη δεν θα μπορούσε να απουσιάζουν οι πολιτικές που αφορούν τον πολιτισμό. Τα τελευταία χρόνια γίνεται ιδιαίτερος λόγος για τις πολιτιστικές δραστηριότητες οι οποίες ενέχουν θετικό αντίκτυπο τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική ανάπτυξη. Γι΄ αυτό το λόγο στην πολιτική ατζέντα της κεντρικής διοίκησης αλλά και της εκάστοτε τοπικής αυτοδιοίκησης κατέχει σημαντικό ρόλο η πολιτιστική πολιτική. Κατά την Μπιτσάνη(2004), ως πολιτιστική πολιτική ορίζεται ένα συνδυαστικό σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων ενός προγράμματος με σκοπό την επίτευξη της γνώσης καθώς και την ενίσχυση και διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, που διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην επίτευξη της τοπικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με την UNESCO, η πολιτιστική πολιτική θα πρέπει «να καθορίζει κάποια κριτήρια πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με την διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικό – οικονομική ανάπτυξη». Κατά την Μπιτσάνη(2002), το πόσο αποτελεσματική είναι μια πολιτιστική πολιτική έγκειται σε μεγάλο βαθμό από τη σύνδεσή της με την παραγωγή και τις πολιτιστικές βιομηχανίες του τόπου καθώς και την συμμετοχή των κατοίκων σε ένα πλαίσιο πολιτιστικής δημοκρατίας.

Στόχοι της πολιτιστικής πολιτικής είναι η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας, η προστασία και διάδοση των πολιτιστικών στοιχείων, η ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στην πολιτιστική ζωή καθώς και η ευαισθητοποίησή τους σχετικά με τον αναπτυξιακό ρόλο που διατελεί η πολιτιστική κληρονομιά στη βιώσιμη ανάπτυξη. Κάποια από τα μέσα

που χρησιμοποιούνται συχνότερα για την υλοποίηση των σκοπών της πολιτιστικής πολιτικής παρατίθενται κάτωθι:

- Η αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών μέσα από τον εντοπισμό, την καταγραφή, την προώθηση, την διατήρηση και την προστασία τους.
- Η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων διεθνούς φήμης και υψηλών προδιαγραφών όπως Διεθνείς Εκθέσεις, φεστιβάλ, αθλητικοί αγώνες παγκόσμιου βεληνεκούς κτλ.
- Η δημιουργία πολιτιστικών υποδομών όπως μουσεία, πολιτιστικά κέντρα, θέατρα, βιβλιοθήκες μέσα από την αστική αναζωογόνηση.
- Η υιοθέτηση μιας στρατηγικής προβολής της περιοχής (place branding) και η προώθηση και ενίσχυση της πολιτιστικής της ταυτότητας.

Τα οφέλη από την διαφύλαξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς επίσης και από τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων διεθνούς φήμης (φεστιβάλ) έχουν αναλυθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο. Παρακάτω θα αναλυθεί η επωνυμία τόπου και η αστική αναζωογόνηση.

Επωνυμία Τόπου (Place Branding). Τις τελευταίες δεκαετίες κυριαρχεί στον κόσμο ένας ανηλεής αγώνας μεταξύ των τόπων/ περιοχών σε παγκόσμιο επίπεδο για την προσέλκυση όλο και περισσότερων επισκεπτών, επενδύσεων ακόμα και μόνιμων κατοίκων με απώτερο σκοπό την απόκτηση κεφαλαίου και την μεγέθυνση των εσόδων τους. Για να το επιτύχει αυτό, κάθε περιοχή θα πρέπει να βρει ένα τρόπο να εκμεταλλευτεί και να αναδείξει τα ανταγωνιστικά της πλεονεκτήματα και τα ιδιαίτερα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτιστικά της χαρακτηριστικά ενθαρρύνοντας θετικές αντιλήψεις στο κοινό και στοχεύοντας στη δημιουργία μια ξεχωριστής εικόνας για τον τόπο. Πρωτίστως όμως, θα πρέπει να προηγηθεί μιας εις βάθος γενική ανασκόπηση της περιοχής και να δημιουργηθεί μια ταυτότητα η οποία θα της προσδώσει αναγνωρισιμότητα, ταύτιση και συλλογική αντιπροσώπευση (Καραχάλης,2007). Είναι σημαντικό

λοιπόν για μια περιοχή να σχεδιάσει την εικόνα της και με διάφορες ενέργειες προώθησης να την τοποθετήσει στον εθνικό και παγκόσμιο χάρτη. Αυτό είναι ουσιαστικά αυτό που πραγματεύεται και το place branding (επωνυμία των τόπων). Το place branding αποτελεί ένα σύνολο στρατηγικών για την δημιουργία δημοσίων σχέσεων για ένα τόπο, με σκοπό να μεταδοθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και να παγιωθεί η ταυτότητά του σε διεθνές επίπεδο (Μητούλα & Καλδής,2019). Κατά τον Καραχάλη(2015),το place branding είναι η απόδοση μιας συγκεκριμένης χωρικής ταυτότητας σε ένα τόπο με σκοπό να διαμορφωθεί μια κεντρική αντίληψη/ιδέα για την προσωπικότητα και τα χαρακτηριστικά του.

Η ερμηνεία της ταυτότητας ενός τόπου, είναι μια εξαιρετικά περίπλοκη διαδικασία καθώς εξαρτάται άμεσα από δύο καθοριστικούς παράγοντες: την εικόνα και την εμπειρία. Το place branding είναι ουσιαστικά το εργαλείο επικοινωνίας και αφήγησης εμπειριών που συνδέει την ταυτότητα ενός τόπου με τις προβαλλόμενες και τις αντιλαμβανόμενες εικόνες που προέρχονται από αυτόν (Ashworth & Karavatzis,2009). Ένα brand τόπου, για να είναι πιστό σε αυτά που αντιπροσωπεύει και να καθιερωθεί θα πρέπει να λάβει υπόψη του την κυρίαρχη ταυτότητα των κατοίκων της περιοχής και το θέμα του να είναι απλό, προσιτό και αντιληπτό από διαφορετικές κουλτούρες ενώ η στρατηγική που ακολουθεί θα πρέπει να καθορισμένη από τους τοπικούς φορείς και τους κατοίκους. Θα πρέπει λοιπόν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να συμμετέχουν ενεργά στην κατασκευή της ταυτότητας της πόλης. Κριτήριο ενός πετυχημένου brand είναι αφενός η προτίμηση που δείχνουν οι επισκέπτες στην πόλη και αφετέρου ο βαθμός ικανοποίησης των κατοίκων που ζουν σε αυτήν.

Αστική αναζωογόνηση – Αναζωογόνηση παραδοσιακών οικισμών. Ως αστική αναζωογόνηση θεωρείται η διαδικασία που βελτιώνει την οικονομική κατάσταση της πόλης μέσα από την εισροή νέων κεφαλαίων, δημιουργεί ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης για μόνιμους κατοίκους και επισκέπτες, αξιοποιεί το δομημένο της περιβάλλον, και ενισχύει την ταυτότητά της μέσα

από την προώθηση της πολιτιστικής της εικόνας. Οι δραστηριότητες αυτές αφορούν την ανάπλαση κοινόχρηστων χώρων, την ανακαίνιση και επαναχρησιμοποίηση παλαιών και εγκαταλελειμμένων κτηρίων, τη δημιουργία κατοικιών, τουριστικών καταλυμάτων, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών χώρων καθώς και χώρων στέγασης δημοσίων υπηρεσιών και Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Μέσα από την αστική αναζωογόνηση επιτυγχάνεται η εξωστρέφεια, τονώνεται η αναπτυξιακή δυναμική και βελτιώνεται συνεχώς η εικόνα της πόλης. Παρόλα αυτά αποτελεί μια μακρόχρονη διαδικασία όπου δεν υπάρχουν ούτε γρήγορες πρακτικές επιδιόρθωσης ούτε μόνιμες λύσεις. Η δημιουργία επισκέψιμων αρχαιολογικών χώρων, η αναστήλωση μνημείων, η ανάπλαση των ιστορικών κέντρων καθώς και η αποκατάσταση και επαναχρησιμοποίηση ιστορικών κτηρίων σε πολιτιστικούς χώρους αυξάνουν την ελκυστικότητα του τόπου και βελτιώνουν την προσφερόμενη ποιότητά του (Κόνσολα,2011).

Η αναζωογόνηση δεν είναι ένας κλάδος που αφορά μόνο τον αστικό ιστό αλλά και πολλούς οικισμούς της υπαίθρου ιδίως αυτούς που έχουν χαρακτηριστεί ως παραδοσιακοί και έχουν ένα σημαντικό πολιτιστικό απόθεμα να επιδείξουν. Ως παραδοσιακός οικισμός χαρακτηρίζεται συνήθως ένα μικρό οικιστικό σύνολο που αποτελείται από ιδιαίτερα και μοναδικά κοινωνικά, πολεοδομικά, λαογραφικά, ιστορικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά που έχουν δημιουργήσει έναν ιδιαίτερο τοπικό χαρακτήρα και μια εικόνα η οποία διατηρείται αναλλοίωτη στο χρόνο. Στην Ελλάδα, η πρώτη συγκροτημένη προσπάθεια προστασίας των παραδοσιακών οικισμών έγινε με το Προεδρικό Διάταγμα του 1978 (ΦΕΚ 594 Δ' / 19.10.1978) ένα νομοθέτημα που χαρακτήρισε κάποιους οικισμούς ως παραδοσιακούς και καθόρισε τους όρους και τους περιορισμούς για την προστασία τους αναφορικά με τη δόμηση και την αρχιτεκτονική των κτισμάτων που βρίσκονταν σε αυτούς.

Σύμφωνα με τον Φιλιππίδη(1982), υπάρχουν δύο κατηγορίες παραγόντων που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των παραδοσιακών οικισμών: οι

φυσικοί/υλικοί και οι πολιτιστικοί/ άυλοι. Οι φυσικοί παράγοντες αφορούν κυρίως τη γεωμορφολογική θέση και το ανάγλυφο μιας περιοχής και επηρεάζουν κυρίως τη μορφή των κτισμάτων και την πολεοδομική δομή ενώ οι άυλοι αφορούν κυρίως οικονομικούς, κοινωνικούς και ιστορικούς παράγοντες που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της. Συμπεραίνεται λοιπόν πως οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι άμεσα συνυφασμένοι με την πολιτιστική κληρονομιά καθώς αποτελούν άρρηκτο κομμάτι της. Παραδοσιακοί οικισμοί απαντώνται συνήθως στην περιφέρεια σε ορεινές, ηπειρωτικές ή νησιωτικές περιοχές. Η αστικοποίηση, η έλλειψη έργων υποδομών και ανάπτυξης καθώς και η εγκατάλειψη του πρωτογενούς τομέα οδήγησαν στην εγκατάλειψη και την πληθυσμιακή αποδυνάμωση πολλών περιοχών της υπαίθρου με αποτέλεσμα πολλοί οικισμοί να αποτελούνται από ένα μεγάλο ποσοστό αχρησιμοποίητου οικιστικού αποθέματος (Κακλαμάνη & Ντυκέν,2005). Τα τελευταία χρόνια γίνονται αρκετές ενέργειες αξιοποίησης τους δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην διατήρηση της τοπικής αρχιτεκτονικής και δόμησης με αποτέλεσμα πολλές φορές να μην δίνεται η δυνατότητα αναβίωσης και αναζωογόνησής τους αφού συνήθως οι οικισμοί αυτοί χρησιμοποιούνται ως τουριστικά αξιοθέατα. Γι' αυτό απαιτείται ένας βιώσιμος στρατηγικός σχεδιασμός και μια συντονισμένη προσπάθεια από την πολιτεία και την τοπική κοινωνία ώστε να επιτευχθεί η αστική του αναζωογόνηση.

2.3 Καλές πρακτικές πολιτιστικής πολιτικής - Παραδείγματα από τον διεθνή και ελλαδικό χώρο

Παρακάτω παρατίθενται κάποια παραδείγματα από την αξιοποίηση της πολιτιστικής πολιτικής σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο. Τα παραδείγματα είναι εστιασμένα στην αξιοποίηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και στην αστική αναζωογόνηση.

Από τα γνωστότερα παραδείγματα ανάδειξης ενός τόπου μέσα από την αξιοποίηση της άυλης πολιτιστικής του κληρονομιάς, είναι το καρναβάλι της

Πάτρας. Το Πατρινό καρναβάλι είναι ένα σύνολο εκδηλώσεων σχετικών με τα έθιμα των αποκριών. Οι εκδηλώσεις αυτές υλοποιούνται κάθε χρόνο και ξεκινούν από τις 17 Ιανουαρίου και ολοκληρώνονται την Καθαρά Δευτέρα. Στο καρναβάλι αναβιώνουν πολλά αποκριάτικα έθιμα όπως ο τελάλης κατά την έναρξη, οι μεταμφιέσεις και η χρήση μασκών (καταβολές από την αρχαία Ελλάδα και τις γιορτές του Θεού Διονύσου), «το κυνήγι του κρυμμένου θησαυρού» καθώς και η καύση του βασιλιά καρνάβαλου στο λιμάνι κατά την τελετή λήξης ο οποίος είναι διαφορετικός κάθε χρονιά. Το καρναβάλι είχε κάνει δειλά, δειλά την εμφάνισή του στην τοπική κοινωνία της Πάτρας από το 1828 μέσα από το χορό και τις «Μπούλες»: το μασκάρωμα δηλαδή ατόμων με πρόχειρες ενδυμασίες οι οποίοι τριγύριζαν στους δρόμους σκορπώντας γέλιο και χαρά. Ξεκίνησε όμως να υλοποιείται οργανωμένα με άρματα από το 1870 και έκτοτε επιτελείται κάθε χρόνο. Από τις αρχές του 20ου αιώνα ουσιαστικά ξεκινά και η περίοδος ακμής του. Άρματα, εντυπωσιακές στολές, παρελάσεις, χοροί και βραβεύσεις οδήγησαν στην ευρεία διάδοσή του και στην καθιέρωσή του όχι μόνο στην Ελλάδα.

Το καρναβάλι διοργανώνεται κάθε χρόνο από την Κοινοφελή Επιχείρηση του Δήμου και περιλαμβάνει εκτός από τις παρελάσεις αρμάτων καθώς και μικρών και μεγάλων καρναβαλιστών, εικαστικά δρώμενα, μουσικές συναυλίες, θέατρο δρόμου, εκθέσεις και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Το καρναβάλι ως δρώμενο αφενός συνεισφέρει τα μέγιστα στην αναγνωρισιμότητα και την προβολή της πόλης σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο αναδεικνύοντας την υλική και άυλη πολιτιστική της κληρονομιά και αφετέρου συμβάλει στην τοπική ανάπτυξη μέσα από την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την ανάδειξη των τοπικών της προϊόντων (όπως είναι η μαυροδάφνη, ο ροδίτης, η τεντούρα, τα λουκούμια της Πάτρας, η σταφίδα κ.α), και την αύξηση των κρατήσεων σε καταλύματα και ξενοδοχεία σε μια περίοδο όπου προτιμώνται συνήθως ορεινοί προορισμοί. Επιπλέον συμβάλει στην κοινωνική συνοχή, στην ενίσχυση του αισθήματος υπερηφάνειας και της πολιτιστικής ταυτότητας των κατοίκων

της πόλης καθώς κάθε χρόνο φέρνει κοντά ανθρώπους που υπό διαφορετικές συνθήκες δεν θα συνευρίσκονταν, για να πραγματώσουν ένα σκοπό.

Αναφορικά με την αναζωογόνηση παραδοσιακών οικισμών παρακάτω παρατίθενται παραδείγματα και καλές πρακτικές από οικισμούς σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο:

➤ Οικισμός Γκάνγκι, Σικελία. Ιταλία

Ο οικισμός Γκάνγκι βρίσκεται στη Σικελία στην επαρχία Παλέρμο. Πρόκειται για έναν ορεινό οικισμό της νότιας Ιταλίας με μακρόπνοη ιστορία. Σύμφωνα με τον μύθο η πόλη ιδρύθηκε υπό την ονομασία Εγγυόν περί το 1200 π.Χ από Μινωίτες που έψαχναν τον Δαίδαλο. Η πόλη άνθισε και επεκτεινόταν έως τα Ρωμαϊκά χρόνια όπου τίθεται σε ύφεση. Ύστερα επανεμφανίζεται περί το 1299 μ.Χ όπου καταστρέφεται ολοσχερώς από άγνωστη αιτία. Η πόλη ξαναχτίζεται και περνά στην κυριότητα της οικογένειας Ventimiglia. Σε αυτούς χρεώνεται η κατασκευή του κεντρικού Κάστρου και η δημιουργία του τετράγωνου πύργου, που σήμερα είναι γνωστός ως Torre dei Ventimiglia. Ο πύργος χτίστηκε σε διάφορες περιόδους λόγω συνεχών δομικών αστοχιών και χωρίζεται σε τρεις βαθμίδες. Το στυλ του είναι εκλεπτυσμένο και υπερκαλύπτεται από ένα ρολόι του 18ου αιώνα το οποίο είναι ενσωματωμένο στο Chiesa di San Nicolò, τον καθεδρικό ναό του Gangi. Ο ναός κατασκευάστηκε από τους Ιππότες της Ιερουσαλήμ και φιλοξενεί τα έργα του Zorro di Gangi, ενός γνωστού ντόπιου καλλιτέχνη. Η πόλη παρουσιάζει μεγάλη εξέλιξη σε κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο τον 16ο, 17ο και 18ο αιώνα όπου γνωρίζει άνθηση κυρίως στους κύκλους των γραμμάτων και της τέχνης. Το Palazzo Bongiorno χτίζεται την ίδια περίοδο ενώ τα ανάκτορα Sgadari και Mocciano θα σηματοδοτήσουν τον αστικό ιστό της πόλης τον δέκατο ένατο αιώνα. Τον 20ο αιώνα, η πόλη πέφτει σε παρακμή με τον πληθυσμό της να παρουσιάζει πτωτική τάση.

Σήμερα κατοικείται περίπου από 6.736 κατοίκους (2017) ενώ παρουσιάζει ένα μεγάλο απόθεμα εγκαταλελειμμένων κτηρίων. Το 2019 για να προστατευθούν τα παραδοσιακά κτήρια του οικισμού, ο Δήμαρχος έθεσε σε

πώληση είκοσι από αυτά προς ένα ευρώ το ένα υπό την προϋπόθεση η ανακαίνιση να γινόταν εντός των επόμενων τριών ετών και να κόστιζε τουλάχιστον 15.000€. Το αποτέλεσμα ήταν να έχει αρχίσει η αναστήλωση κάποιων παραδοσιακών κτηρίων με σκοπό να χρησιμοποιηθούν ως εξοχικές κατοικίες κυρίως από αλλοδαπούς δίνοντας έτσι μια νέα πνοή στην πόλη. Στην περιοχή γίνονται διάφορες εκδηλώσεις όπου ο επισκέπτης μπορεί να δοκιμάσει διάφορες τοπικές λιχουδιές όπως το «u fasciddatu» ένα είδος ψωμιού που τρώνε το Πάσχα ή το παστεριωμένο γάλα που συνοδεύουν με κράκερ στη γιορτή του Αγίου Ισιδώρου.

➤ Οικισμός Γκουαδίξ, Γρανάδα, Ισπανία

Ο οικισμός Γκουαδίξ βρίσκεται στη νοτιοανατολική Ισπανία στην επαρχία της Γρανάδας και είναι γνωστός για τα σπήλαια - κατοικίες (έχει το μεγαλύτερο αριθμό σπηλαίων – κατοικιών σε όλη την Ιβηρική χερσόνησο). Σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα, ο οικισμός κατοικείται από την παλαιολιθική εποχή ενώ η πόλη ιδρύθηκε από τον Ιούλιο Καίσαρα το 45 π.Χ με την ονομασία Julia Gemella Acci. Αργότερα κατά το 700 μ.Χ καταλήφθηκε από Άραβες που την ονόμασαν Guadh – Haix (ποτάμι της ζωής). Εκείνη την περίοδο γνώρισε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη που διήρκεσε μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα. Οι κάτοικοί της ασχολήθηκαν με τη γεωργία, την αγγειοπλαστική και την καλαθοποιία ενώ κατά τον 20ο αιώνα αναπτύχθηκαν μεταλλευτικές βιομηχανίες καθώς και τροφίμων οι οποίες έχουν πάψει να λειτουργούν θέτοντας την πόλη σε μακροχρόνια ύφεση. Η περιοχή βρίθεται από διάφορα κτήρια μεσαιωνικής και αραβικής επιρροής. Τη δεκαετία του 1990 αποφασίστηκε από τις τοπικές αρχές η προστασία του οικισμού που εκτεινόταν στα βραχώδη μέρη και αποτελούνταν από σπηλιές. Το Πρόγραμμα Αναδιαμόρφωσης της Κατοικίας που προωθήθηκε αποκατέστησε 140 σπήλαια – κατοικίες στον οικισμό. Επιπλέον πολλές από αυτές χρησιμοποιήθηκαν ως αγροτουριστικά καταλύματα

μέσα από διάφορα χρηματοδοτούμενα προγράμματα της Ε.Ε, δίνοντας έτσι μια νέα πνοή ανάπτυξης στην περιοχή.

➤ Οικισμός Νυμφαίο, Φλώρινα, Ελλάδα

Το Νυμφαίο είναι ορεινός οικισμός του Δήμου Αμυνταίου του Νομού Φλωρίνης. Βρίσκεται στο όρος Βέρνον σε υψόμετρο 1.350 μέτρων. Περικλείεται από βοσκότοπους και ένα πυκνό δάσος οξιάς και αποτελείται από αρκετά παραδοσιακά αρχοντικά με στέγες από λαμαρίνα. Ιδρύθηκε περίπου στις αρχές του 14ου αιώνα μ.Χ και αποτελούσε ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα αργυροχρυσοχοΐας στα Βαλκάνια για περίπου τρεις αιώνες. Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου γνώρισε την εγκατάλειψη και σχεδόν την ερήμωση καθώς ο πληθυσμός παρουσίαζε σταδιακά μια φθίνουσα πορεία. Τη δεκαετία του 1990, με πρωτοβουλία του τότε τοπικού Προέδρου κ. Νικόλαου Μέρτζου και της οικογένειας Μπουτάρη ξεκίνησε μια προσπάθεια αναζωογόνησης του χωριού. Μέσα από την αξιοποίηση ευρωπαϊκών και χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων μέσα σε λιγότερο από μια τριακονταετία αναστηλώθηκαν τουλάχιστον 200 παραδοσιακά αρχοντόσπιτα, ανακαινίσθηκε η πλατεία και ξαναέγιναν πλακόστρωτα τα πεζοδρόμια, εξωραΐστηκε ο κεντρικός ναός του Αγίου Νικολάου ενώ χτίστηκαν περίπου 50 νέες οικίες ακολουθώντας την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Δημιουργήθηκαν νέες υποδομές στο οδικό δίκτυο καθώς και στο δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης, στην πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη, στον αθλητισμό, τις τηλεπικοινωνίες καθώς στους χώρους στάθμευσης και φιλοξενίας. Αναφορικά με την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς δημιουργήθηκε η Νίκειος Σχολή, ο γυναικείος συνεταιρισμός παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων, η βιβλιοθήκη, το συνεδριακό κέντρο, το Καταφύγιο της καφέ αρκούδας «Αρκτούρος» καθώς και το «πάρκο άγριας φύσης και υπαίθριας αναψυχής». Επίσης σηματοδοτήθηκαν μονοπάτια πεζοπορίας και υπασίας προς το δάσος της οξιάς και τους

βοσκότοπους ενώ άρχισε να λειτουργεί στεγασμένος χώρος για άλογα που ανήκει στο Δήμο.

Ο οικισμός θεωρείται από τους αυθεντικότερους και καλύτερα διατηρητέους παραδοσιακούς και ιστορικούς οικισμούς της Ελλάδας και δικαίως συγκαταλέγεται στη λίστα της UNESCO με τα 10 ομορφότερα χωριά της Ευρώπης. Τα τελευταία χρόνια δε, παρουσιάζει μεγάλη τουριστική απήχηση καθώς τα έργα υποδομών που ξεκίνησαν από την τοπική κοινότητα προσέλκυσαν την ιδιωτική χρηματοδότηση με αποτέλεσμα σήμερα να λειτουργούν αρκετοί παραδοσιακοί ξενώνες, καταστήματα παραδοσιακών προϊόντων καθώς και εστίασης και αναψυχής. Έτσι, μέσα σε λίγα χρόνια το Νυμφαίο κατάφερε με συλλογική προσπάθεια να θεωρείται πρότυπος προορισμός εναλλακτικού τουρισμού.

➤ Οικισμός Καρύταινα, Αρκαδία

Η Καρύταινα είναι ένας παραδοσιακός οικισμός της Γορτυνίας που ανήκει στο Δήμο Μεγαλόπολης του νομού Αρκαδίας και έχει κτισθεί στο χώρο της αρχαίας Βρένθης. Το όνομά της παραπέμπει στο γυναικείο βουργουνδικό όνομα Caretene που ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές κατά τα μεσαιωνικά χρόνια. Εμφανίζεται για πρώτη φορά στα χρονικά του Μορέως περί τον 13ο αιώνα μ.Χ όπου αναφέρεται πως ανήκε στην οικογένεια των Ντε Μπρυγιέρ στους οποίους χρεώνεται και η κατασκευή του κάστρου της. Το 1320, η Καρύταινα περιέρχεται στην ιδιοκτησία του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου και έκτοτε ανήκε στο Δεσποτάτο του Μοριά έως και το 1461 όπου κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς. Κατά την τουρκοκρατία αποτέλεσε σημαντικό εμπορικό κέντρο καπνού, οίνου και μεταξωτών ενώ η συμβολή της στον Αγώνα της Ελληνικής Επανάστασης ήταν μεγάλη. Η Καρύταινα περιστοιχίζεται από παρθένα φυσικά τοπία ενώ διαρρέεται από τους ποταμούς Αλφειό και Λούσιο. Σε μικρή απόσταση από τον οικισμό βρίσκεται το αρχαίο ιερό της Λυκόσουρας. Ο οικισμός πλαισιώνεται από το επιβλητικό φράγκικο κάστρο που είναι

κατασκευασμένο στο λόφο του ενώ απαρτίζεται από διώροφες πέτρινες οικίες, βυζαντινές εκκλησίες, καλντερίμια, θολωτές πέτρινες κρήνες καθώς και τοξωτά πέτρινα γεφύρια. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να κάνουν πεζοπορία στα μονοπάτια του ορεινού όγκου, rafting και άλλα σπορ στο Λούσιο ποταμό καθώς και να επισκεφθούν τοπικά αγροκτήματα όπου μπορούν να δουν και να σιτίσουν διάφορα ζώα που βρίσκονται σε καθαρούς και περιφραγμένους χώρους. Σήμερα ο οικισμός βρίθει από ανακαινισμένους παραδοσιακούς ξενώνες, καταστήματα αναψυχής και εστίασης και αποτελεί έναν από τους πιο διαδεδομένους προορισμούς εναλλακτικού τουρισμού στην Αρκαδία.

➤ Οικισμός Βάρος, Λήμνος

Ο οικισμός Βάρος ανήκει στο Δήμο Λήμνου στο νησί της Λήμνου στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Ο οικισμός βρίσκεται στην πεδιάδα μεταξύ των λόφων Πλαγιά και Λαγκάδα. Το Βάρος πρωτοεμφανίζεται ως τοπωνύμιο από τον 15ο αιώνα μ.Χ. και η αρχική του θέση ήταν πεντακόσια μέτρα νοτιοδυτικά από την σημερινή. Η μεταφορά σύμφωνα με τους ερευνητές, πρέπει να έγινε κατά τα μέσα του 18ου αιώνα κυρίως για αμυντικούς λόγους. Ο σημερινός οικισμός σημειώνεται στο χάρτη για πρώτη φορά το 1785 από τον Γάλλο Choiseul-Guffier. Το χωριό γνωρίζει μεγάλη ακμή κατά τον μεσοπόλεμο. Το 1938 απαρτιζόταν από 800 κατοίκους ενώ από τα τέλη του 19ου αιώνα είχαν ιδρυθεί παρθεναγωγείο και διδακτήριο. Στην περιοχή κυριαρχούν τα μεγαλόπρεπα αρχοντικά του 19ου αιώνα και γίνεται αντιληπτό πως αποτελούσε θερινό θέρετρο πλουσίων οικογενειών της Λήμνου. Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, το χωριό ερήμωσε αφήνοντας ένα μεγάλο κτηριακό απόθεμα ως παρακαταθήκη. Το 2002 χαρακτηρίστηκε ως παραδοσιακός οικισμός με το ΦΕΚ 208 Β' / 19-03-2002. Το 2010, με πρωτοβουλία ενός επιχειρηματία και πολιτικού μηχανικού του Κώστα Λιάσκα, ξεκινά η αναπαλαίωση κάποιων σημαντικών κτηρίων του οικισμού. Η ανακαίνιση βασίστηκε στην παραδοσιακή τοπική διακόσμηση και αρχιτεκτονική ενώ για τις

ανακατασκευές χρησιμοποιήθηκαν ντόπια υλικά όπως ηφαιστειακές πέτρες και πλακάκια από το διάσημο πηλό με τις θεραπευτικές ιδιότητες «Λήμνια γη» ή «Λήμνια Σφραγίς». Στο πλαίσιο αυτό, ανακαινίσθηκαν το παραδοσιακό καφενείο, το Πέτρινο, το Μοναστήρι, οι Μουριές και το Αρχοντικό και σήμερα χρησιμοποιούνται ως χώροι φιλοξενίας. Από ένα ερημωμένο οικισμό, το Βάρος μέσα σε λίγα χρόνια απέκτησε ένα πολυτελές ιδιωτικό ξενοδοχείο φιλοξενίας, το οποίο συνδυάζει την άνεση και την φιλοξενία με την τοπική παράδοση και δίνει στον επισκέπτη τη δυνατότητα να σεργιανίσει σε έναν παραδοσιακό οικισμό, να απολαύσει τοπικές γαστριμαργικές λιχουδιές και να εξερευνήσει τις ομορφιές και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νησιού. Το Βάρος αποτελεί ένα αμιγώς παράδειγμα ιδιωτικής πρωτοβουλίας που έδωσε μια αναζωογονητική πνοή σε ένα τόπο σχεδόν ερημωμένο αξιοποιώντας την υπάρχουσα πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής μέσα από την ανακαίνιση σημαντικών κτηρίων του περασμένου αιώνα και την ταυτόχρονη προώθηση της υπάρχουσας πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού.

Κεφάλαιο 3. Ανάπτυξη Μεθοδολογίας

3.1. Σκοπός Έρευνας- Παρουσίαση Μεθοδολογίας

Σκοπός της εν λόγω διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνηθεί κατά πόσο η διαφύλαξη, προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη ενός τόπου. Μελέτη περίπτωσης είναι το Λεωνίδιο, ένας παραδοσιακός και ιστορικός οικισμός στην νοτιοανατολική Αρκαδία. Κύριος λόγος που επιλέχθηκε το Λεωνίδιο είναι η αύξηση της επικεψιμότητας που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια τόσο από εγχώριους όσο και από αλλοδαπούς επισκέπτες. Αυτό το έχει επιτύχει κυρίως μέσα από την υλοποίηση διαφόρων φεστιβάλ και πολιτιστικών εκδηλώσεων που ως βάση έχουν την ανάδειξη της τσακωνικής κληρονομιάς καθώς και μέσα από την αξιοποίηση των ιδιαίτερων γεωγραφικών του χαρακτηριστικών όπως είναι για παράδειγμα η αναρρίχηση.

Η εργασία ερευνά αν υπάρχει αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά στο Λεωνίδιο, κατά πόσο έχει εντοπιστεί και τι ενέργειες γίνονται για την προστασία και τη διαφύλαξή της από κατοίκους, συλλόγους και φορείς. Επίσης διερευνάται αν γίνονται ενέργειες προώθησης και αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ποιες είναι αυτές και κατά πόσο έχουν συμβάλει στην ανάδειξη και την ανάπτυξη του τόπου. Τέλος εξάγονται κάποια συμπεράσματα από την ποιοτική έρευνα και παρατίθενται προτάσεις για περαιτέρω αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του Λεωνιδίου.

Για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί η μελέτη περίπτωσης. Η μέθοδος αυτή ανήκει στην ποιοτική έρευνα και είναι ιδιαίτερα δημοφιλής στις κοινωνικές, ανθρωπολογικές, πολιτικές και ψυχολογικές επιστήμες καθώς εξετάζει ένα φαινόμενο από πολλές πτυχές και έχει αρκετά πλεονεκτήματα.

Η αναζήτηση των πρωτογενών πληροφοριών και στοιχείων βασίστηκε κυρίως στην επιτόπια έρευνα και την διεξαγωγή συνεντεύξεων. Καταρχάς διενεργήθηκε διαδικτυακή έρευνα για τον οικισμό σε επίσημες ιστοσελίδες της περιοχής όπως αυτές του Δήμου Νότιας Κυνουρίας, του Αρχείου Τσακωνιάς, της Αναπτυξιακής Πάρνωνα. ΑΟ ΟΤΑ καθώς και σε ιστοσελίδες τοπικών μέσων πληροφόρησης, φορέων και συλλογικοτήτων. Ακολούθησαν αρκετές επισκέψεις στον οικισμό όπου καταγράφηκαν σε ένα αναλυτικό ημερολόγιο παρατήρησης στοιχεία και δεδομένα για τα σημεία ενδιαφέροντος και τα ιδιαίτερα πολιτιστικά, γεωγραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του οικισμού. Στη συνέχεια καθορίστηκαν τα κριτήρια επιλογής των εμπλεκόμενων φορέων για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, πραγματοποιήθηκε η επιλογή των φορέων και έγινε η απαραίτητη επικοινωνία με τους συνεντευξαζόμενους για την υλοποίηση των συνεντεύξεων. Τα στοιχεία των δευτερογενών πηγών αντλήθηκαν κυρίως από νομοθετικά άρθρα, την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, επιστημονικά περιοδικά, άρθρα σε έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο καθώς και από έγκριτες διαδικτυακές πηγές.

3.2 Παρουσίαση Μεθοδολογικού Εργαλείου - Επιλογή εμπλεκόμενων φορέων

Για την υλοποίηση της έρευνας επιλέχθηκε ως κύριο εργαλείο συλλογής των πρωτογενών δεδομένων η ημιδομημένη συνέντευξη η οποία αποτελείται κυρίως από προκαθορισμένες ερωτήσεις ανοικτού τύπου με διαδοχική σειρά που δεν είναι όμως δεσμευτική. Αυτό το είδος συνέντευξης αποτελεί μια ευέλικτη μορφή που δίνει την ευχέρεια στον ερευνητή να εμβαθύνει περισσότερο καθώς και να αλλάξει τη σειρά των διευκρινιστικών ερωτήσεων ενώ παρέχεται η δυνατότητα περισσότερης ευελιξίας αφού ο ερωτώμενος μπορεί να αναπτύξει τη σκέψη του (Robson,2010). Οι συνεντεύξεις βασίστηκαν σε πέντε θεματικούς άξονες βάσει των οποίων προέκυψαν δεκατέσσερις

ερωτήσεις οι οποίες παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα. Οι θεματικοί άξονες αναφέρονται παρακάτω:

- ✓ Ο πρώτος άξονας επικεντρώνεται στην ύπαρξη ή όχι αξιόλογης πολιτιστικής κληρονομιάς στο Λεωνίδιο και στο βαθμό αναγνώρισής της από φορείς και κατοίκους.
- ✓ Ο δεύτερος άξονας ασχολείται με τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους στην περιοχή, τις ενέργειες προστασίας τους και με το αν υπάρχει συμμετοχή των φυσιολατρικών και οικολογικών συλλόγων σε ένα γενικό σχεδιασμό προστασίας τους.
- ✓ Ο τρίτος άξονας επικεντρώνεται στις ενέργειες διαφύλαξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς από φορείς και κατοίκους.
- ✓ Ο τέταρτος άξονας ασχολείται με τις ενέργειες και δράσεις προώθησης και αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και κατά πόσο αυτές (φεστιβάλ, εκπαιδευτικά προγράμματα, πολιτιστικές εκδηλώσεις) σε συνέργεια με τους φορείς έχουν συμβάλει στην ανάδειξή της.
- ✓ Ο πέμπτος άξονας διερευνά αφενός τον βαθμό που η αξιοποίηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει συμβάλει στην ανάπτυξη του Λεωνιδίου και αφετέρου την ύπαρξη τυχόν οργανωμένου σχεδίου διαχείρισης, προστασίας και αξιοποίησής της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι συνεντεύξεις επιλέχθηκαν να διεξαχθούν σε φορείς που διατελούν σημαντικό ρόλο αφενός στην προστασία, διαφύλαξη και αξιοποίηση της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και αφετέρου στη χάραξη της αναπτυξιακής πολιτικής του τόπου. Για να διευκολυνθεί η επιλογή των εμπλεκόμενων φορέων καθορίστηκαν κάποια κριτήρια που θα έπρεπε να πληρούσαν οι εν δυνάμει συνεντευξιζόμενοι και τα οποία είναι σχετικά με τον σκοπό της έρευνας. Τα κριτήρια παρατίθενται κάτωθι:

- Ο ρόλος του εμπλεκόμενου φορέα στην προστασία, διαχείριση, αξιοποίηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

- Ο ρόλος του εμπλεκόμενου φορέα στη πολιτική και διοικητική διαχείριση της περιοχής καθώς και στην χάραξη της τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής.
- Η δυνατότητα πρόσβασης του εμπλεκόμενου φορέα σε οικονομικούς και χρηματοδοτικούς πόρους.
- Η εξειδίκευση του εμπλεκόμενου φορέα σε αναπτυξιακά προγράμματα και σε καλές πρακτικές αξιοποίησης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η επιλογή των εμπλεκόμενων έγινε με την προϋπόθεση ότι ο φορέας που εκπροσωπούσαν θα έπρεπε τουλάχιστον να πληροί δύο από τα παραπάνω κριτήρια. Μετά από μια μικρή ανασκόπηση στην περιοχή, επιλέχθηκαν τρεις φορείς να συμμετέχουν στις συνεντεύξεις. Ο πρώτος φορέας ήταν ο Δήμος Νότιας Κυνουρίας ο οποίος πληροί τρία από τα παραπάνω κριτήρια καθώς έχει το σημαντικότερο ρόλο στη διαχείριση της περιοχής και την χάραξη της τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής ενώ πολλές φορές συμβάλλει στην προστασία, διαχείριση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου σε συνέργεια με τα αρμόδια Υπουργεία και τους υπόλοιπους φορείς. Τέλος, έχει δυνατότητα πρόσβασης σε χρηματοδοτικούς πόρους τόσο από την κεντρική κυβέρνηση όσο και από ευρωπαϊκά και άλλα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα. Ο δεύτερος φορέας είναι η Αναπτυξιακή Πάρνωννα. ΑΟ. ΟΤΑ η οποία είναι ένας αναπτυξιακός οργανισμός που δρα στην ευρύτερη περιοχή της Κυνουρίας, Λακωνίας και Αργολίδας για πάνω από δύο δεκαετίες με μεγάλη επιτυχία. Όπως είναι προφανές, έχει πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους, έχει εξειδίκευση σε αναπτυξιακά προγράμματα και σε καλές πρακτικές αξιοποίησης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσικά έχει ενεργό ρόλο στην διαμόρφωση και υλοποίηση της τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής. Τελευταίος φορέας είναι το Αρχαίο Τσακωνιάς, που αφενός έχει πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους (επιχορηγείται από την Περιφέρεια και το Δήμο καθώς και από ιδιωτικές χορηγίες) και αφετέρου αποτελεί έναν από

τους σημαντικότερους πολιτιστικούς συλλόγους της περιοχής με πολλές δράσεις στο ενεργητικό του σχετικά με την προστασία, προώθηση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς όπως θα δούμε και στα επόμενα κεφάλαια.

Οι συνεντεύξεις διήρκησαν κατά μέσο όρο περίπου 35 με 40 λεπτά και διεξήχθησαν στο γραφείο του κάθε συνεντευξιζόμενου ξεχωριστά ενώ κατά τη διεξαγωγή τους τηρούνταν σημειώσεις από τον ερευνητή.

Κεφάλαιο 4. Μελέτη Περίπτωσης: Λεωνίδιο – Υφιστάμενη κατάσταση

Η μελέτη περίπτωσης που πραγματεύεται αυτή η εργασία εστιάζει στην κωμόπολη του Λεωνιδίου που βρίσκεται στο Δήμο Νότιας Κυνουρίας του Νομού Αρκαδίας και αποτελεί την έδρα του Δήμου.

4.1 Ιστορικά Στοιχεία - Μύθοι

Το Λεωνίδιο είναι χτισμένο στη βάση ενός συμπλέγματος κόκκινων βράχων (κοκκινόβραχος) εκατέρωθεν της κοίτης του ποταμού Δαφνώνα. Το γνωρίζουμε για πρώτη φορά ως «κήπο του Διονύσου» από τον αρχαίο περιηγητή Παιυσανία. Σύμφωνα με το μύθο, η σαρκοφάγος που μετέφερε τη νεκρή Σεμέλη και τον μικρό Διόνυσο ξεβράστηκε στην ακτή της Πλάκας Λεωνιδίου. Το μέγάλωμα και η φροντίδα του μικρού Διονύσου ανατέθηκε στην Ινώ η οποία κατέφυγε σε μια σπηλιά (τη σπηλιά του Διονύσου) κοντά στο σημερινό μοναστήρι του Αγίου Νικολάου Σίντζας. Εκεί ο μικρός θεός μεγάλωσε και ανδρώθηκε και ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τον τόπο που τον ανέθρεψε, του χάρισε ευφορία και γονιμότητα.

Η πρώτη επίσημη αναφορά του τόπου ως Λεωνίδιο γίνεται σε «χρυσόβουλο του Ανδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου» το 1293 στο οποίο αναφέρεται πως ο οικισμός έλαβε το όνομά του από το εκκλησάκι του Αγίου Λεωνίδα (Τσουκάτου Π. & Τουραλή Ζ.,2019). Παρόλα αυτά υπάρχουν διάφορες εκδοχές για την προέλευση της ονομασίας του. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, τον 3ο αιώνα μ.Χ ξεβράστηκαν στην θάλασσα του Λεωνιδίου τα λείψανα του Αγίου Λεωνίδα και των επτά πιστών ακολούθων του από την Κόρινθο όπου μαρτύρησε. Στη μνήμη του Αγίου οι κάτοικοι έχτισαν στην Πλάκα το ομώνυμο εκκλησάκι. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, το Λεωνίδιο έλαβε το όνομά του από τον βασιλιά της Σπάρτης Λεωνίδα, ο οποίος αναζητώντας στρατιώτες για τις Θερμοπύλες πέρασε από την περιοχή επιτυγχάνοντας να τον ακολουθήσουν αρκετοί Αρκάδες, οι οποίοι πριν αναχωρήσουν, έστησαν βωμό για την

απαραίτητη θυσία. Εικάζεται πως ο βωμός χτίστηκε εκεί όπου σήμερα βρίσκεται ο ναός του Αγίου Λεωνίδα. Όταν οι κάτοικοι εκχριστιανίστηκαν ονόμασαν τον οικισμό Άγιο Λεωνίδα που με το πέρασ του χρόνου έγινε ευρύτερα γνωστός ως Λεωνίδιο. Στην τσακωνική διάλεκτο, παρόλα αυτά παραμένει η αρχική του ονομασία αφού μέχρι και σήμερα αποκαλείται «Άγιε Λίδι» που σημαίνει Άγιος Λεωνίδας (Χρονικά του Μορέως,1952).

Όποια και να είναι η αλήθεια για την ονομασία του Λεωνιδίου το σίγουρο είναι πως στην περιοχή υπήρξε ανθρώπινη παρουσία ήδη από την Μυκηναϊκή εποχή σύμφωνα με τις αρχαιολογικές ανασκαφές όπου βρέθηκαν ιερά του Απόλλωνα Τυρίτα, λείψανα λακωνικού εργαστηρίου κεραμικής, τείχη ακρόπολης, αγγεία προσφορών καθώς και δίδυμοι μυκηναϊκοί τάφοι. Σύμφωνα με τα ευρήματα, το Λεωνίδιο και συγκεκριμένα η περιοχή της Πλάκας ταυτίζεται με την αρχαία πόλη των Πρασιών, της σημαντικότερης πόλης – λιμάνι της περιοχής η οποία άκμασε από το τέλος της γεωμετρικής περιόδου έως και τους κλασικούς χρόνους (Φάκλαρης Π.,1990). Ο Όμηρος την αναφέρει στον κατάλογο των πλοίων που έλαβαν μέρος στην εκστρατεία κατά της Τροίας. Επίσης οι Πρασιαί ήταν μια από τις επτά πόλεις που συμμετείχαν στην «Αμφικτυονία της Καλαυρίας» (Φάκλαρης Π.,1990). Κατά την μάχη της Θυρέας (546 π.Χ.) μεταξύ Αργείων και Σπαρτιατών οι Πρασιαί προσαρτήθηκαν από την Σπάρτη και λειτούργησαν ως ναυτική βάση της πόλης κράτους. Κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, η πόλη καταστράφηκε δύο φορές από τους Αθηναίους ενώ κατά τα βυζαντινά χρόνια επήλθε η παρακμή της. Το 1467 το Λεωνίδιο αγοράζεται από εύπορους Πρασιώτες ύστερα από τις διαμάχες που λαμβάνουν χώρα μεταξύ Οθωμανών και Φράγκων. Τις επόμενες δύο εκατονταετίες το Λεωνίδιο εγκαταλείπεται λόγω των αναταραχών που επικρατούν και οι κάτοικοί του μετοικούν στον Πραστό, ορεινή τοποθεσία στον Πάρνωνα που άκμαζε εκείνη την περίοδο. Στο Λεωνίδιο μένουν λίγοι ψαράδες, κτηνοτρόφοι και αγρότες έως τα μέσα του 17ου αιώνα ώσπου οι πρόκριτοι του Πραστού αρχίζουν να δραστηριοποιούνται με το εμπόριο και τη ναυτιλία

μετατρέποντας το σε οικονομική και ναυτική τους βάση. Μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα ο πληθυσμός παρουσιάζει μια σταδιακή αύξηση ενώ παράλληλα χτίζονται εκκλησίες και πυργόσπιτα. Στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, οι πολιτικοοικονομικές συγκυρίες δίνουν την ευκαιρία στους Τσάκωνες να διαπρέψουν στους τομείς του εμπορίου και της ναυσιπλοΐας με το Λεωνίδιο να αποτελεί διοικητικό κέντρο ενώ το λιμάνι του γίνεται η βάση του διαμετακομιστικού εμπορίου της Τσακωνιάς και ο σταθμός ανεφοδιασμού των πλοίων. Σύμφωνα με τον Γάλλο Περιηγητή Rouquerville, οι Τσάκωνες είναι οι πιο πλούσιοι του Μοριά σε δύναμη και χρήματα τα προεπαναστατικά χρόνια (Τσουκάτου Π. & Τουραλή Ζ.,2019). Επίσης είναι από τους πρώτους που ορκίζονται στη Φιλική Εταιρεία και λαμβάνουν έμπρακτα μέρος στον αγώνα της επανάστασης με την εισφορά πλοίων, χρημάτων και ανδρών. Μετά την καταστροφή του Πραστού από το Ιμπραήμ το 1826, οι περίπου πέντε χιλιάδες κάτοικοί του ακροβολίζονται στην πεδιάδα του Αγίου Ανδρέα, του Τυρού ενώ οι περισσότεροι διαφεύγουν στο Λεωνίδιο όπου και εγκαθίστανται μόνιμα μετατρέποντάς το σε αστική πολιτεία. Ήδη από το 1835, το Λεωνίδιο αποτελεί έδρα του Δήμου Λιμναίων και της Επιτροπής Κυνουρίας ενώ το 1845 αποτελεί την έδρα της Επαρχίας Κυνουρίας.

Κάτοικοι του Λεωνιδίου ήταν και εξακολουθούν να είναι οι Τσάκωνες οι οποίοι κατά πολλούς ερευνητές προέρχονταν από τους αρχαίους Δωριείς που είχαν εγκατασταθεί στην ευρύτερη περιοχή της Κυνουρίας. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές, οι Τσάκωνες ήταν Λάκωνες που είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή κατά τα χρόνια της πολεμικής διένεξης μεταξύ του Άργους και της Σπάρτης ενώ άλλες πηγές υποστηρίζουν πως ήταν Λάκωνες οι οποίοι μετεγκαταστάθηκαν στην δύσβατη και απόμακρη περιοχή του Λεωνιδίου για να ξεφύγουν από τις Αβαρο - Σλαβικές επιδρομές κατά τα βυζαντινά χρόνια. Οι Τσάκωνες μνημονεύονται για πρώτη φορά από τον Κωνσταντίνο Ζ' τον Πορφυρογένητο (905-959 μ.Χ.), ο οποίος τους αναφέρει ως μια ειδική τάξη

στρατιωτών του τότε Βυζαντινού Κράτους οι οποίοι φρουρούσαν τα κάστρα της περιοχής (Τσουκάτου Π. & Τουραλή Ζ.,2019).

4.2 Αρχιτεκτονική - Χωροταξία

Το Λεωνίδιο βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της ΠΕ Αρκαδίας και συνορεύει με τον Δήμο Βόρειας Κυνουρίας από το βορρά και με τους Λακωνικούς Δήμους Σπάρτης, Ευρώτα και Μονεμβασιάς από τα νότια. Ο οικισμός είναι χτισμένος σε ύψος αμφιθεατρικό περιμετρικά του κοκκινόβραχου (παρυφές του Πάρνωννα) σε υψόμετρο 40 μ. και περιλαμβάνει το παραθαλάσσιο τμήμα του νομού που βρέχεται από το Μυρτώο Πέλαγος.

Κατά τα προεπαναστατικά χρόνια, ο κάμπος αποτελούνταν από αρκετά καλύβια και λίγα αρχοντικά καθώς αποτελούσε τη χειμερινή κατοικία των κτηνοτρόφων και των γεωργών που κατοικούσαν μόνιμα στον ορεινό όγκο. Οι κατοικίες για τους οικονομικά ασθενέστερους ήταν κυρίως μονώροφες καλύβες ενώ οι πλουσιότεροι έμεναν στα λεγόμενα «μακρινάρια» (ορθογώνιες διώροφες κατασκευές). Τα αρχικά αυτά κτίσματα χωροθετούνταν σε υψώματα ώστε να έχουν ορατότητα στη θάλασσα για αμυντικούς λόγους. Τα περισσότερα είναι συμπαγή, πέτρινα με τοίχους πάχους ενός μέτρου τα οποία συνήθως υψώνονται σε δύο ή τρία επίπεδα και επικοινωνούν εσωτερικά με σκάλα. Είναι σχεδιασμένα με αμυντικό τρόπο για αυτό και περιέχουν δύο ή τρία στενόμακρα ανοίγματα συνήθως στη νοτιοανατολική πλευρά του ανώτερου επιπέδου. Σε όλους τους τοίχους υπάρχουν πολεμίστρες (μικρές κάθετες σχισμές) και ζεματίστρες για την αντιμετώπιση τυχόν εισβολέων (Τσουκάτου & Τουραλή,2019). Καθώς ο οικισμός του Λεωνιδίου εξαπλώνεται (μετά το 1826), δημιουργούνται δύο ακόμα οικιστικοί πυρήνες στον οικισμό, το Κοίλασσο και η Στάη. Τα διώροφα ή τριώροφα πυργόσπιτα συνδυάζονται με ένα κάθετο προς αυτό κτίσμα που παίρνει τη μορφή Γ και θα αποτελέσει χαρακτηριστικό τύπο οικοδόμησης στην περιοχή. Με την θεμελίωση του Ελληνικού κράτους παρατηρείται μια εξάπλωση του οικισμού προς τη θάλασσα

και ανατολικά προς τη Σίο. Οι καλύβες μετεξελίσσονται σε διώροφα κτίσματα και τα πυργόσπιτα της μορφής Γ σε νεοκλασικά αρχοντικά.

Υπάρχει πληθώρα τυπολογιών στις κατοικίες, ιδίως στο κέντρο όπου παρουσιάζεται και η πιο πυκνοκατοικημένη δομή. Εκεί επικρατούν τα παραδοσιακά και νεοκλασικά κτήρια τα οποία είναι συνήθως διώροφα και τριώροφα αρχοντόσπιτα που αποτελούνται από σκαλιστά και ζωγραφισμένα ταβάνια, υπέρθυρα και καμπυλωτά εσωτερικά παράθυρα (επιρροές της Ανατολής), όμορφους σκεπαστούς εξώστες με τις κεραμοσκεπές και τα περίτεχνα ακροκέραμα στις άκρες τους, υψηλούς ασβεστωμένους πέτρινους μαντρότοιχους, πλακόστρωτες και βοτσαλωτές αυλές (επιρροές από την αρχιτεκτονική σε Ύδρα και Σπέτσες) και περίτεχνες καμινάδες. Περιμετρικά του οικισμού έχουν ανεγερθεί πιο σύγχρονα κτήρια. Η σημερινή μορφή του Λεωνιδίου έχει διαμορφωθεί ήδη από το 1864 όπως διαπιστώνεται από διάφορα πολεοδομικά αρχεία της πόλης ενώ είναι εμφανές πως λόγω της διαδοχής πολλών ιστορικών συγκυριών σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα δεν δόθηκε η ευκαιρία για τη δημιουργία ενός κατάλληλου χωροταξικού σχεδιασμού (Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αρχιτεκτονική Ανάλυση Παραδοσιακών κτηρίων και συνόλων). Το 1978, το Λεωνίδιο χαρακτηρίστηκε ως παραδοσιακός οικισμός με το Προεδρικό Διάταγμα του 1978 (ΦΕΚ 594 Δ'/19.10.1978), ενώ το 2010 χαρακτηρίστηκε και ιστορικός με την υπ' αριθ. ΥΠΠΟΤ/Δ.Ν.Σ.Α.Κ./63341/1416/1-10-2010 Απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Ο οικισμός διαπερνάται από τρεις κύριες οδικές αρτηρίες: Τον παραλιακό επαρχιακό δρόμο που το ενώνει με τον Τυρό και το Άστρος, τον ορεινό επαρχιακό δρόμο που το ενώνει με τον Κοσμά καθώς και τον επαρχιακό δρόμο που το ενώνει με τα Πελετά και τα χωριά της Λακωνίας. Τα περισσότερα πεζοδρόμια βρίσκονται στην περιοχή Σίο και Κοίλασο, η πλειονότητα των οποίων έχει υποστεί παρεμβάσεις, με αποτέλεσμα να είναι λίγα τα

πλακόστρωτα πεζοδρόμια που διασώζονται σήμερα. Η πόλη αποτελείται από τρεις πλατείες που περιγράφονται παρακάτω:

- Η πλατεία της Φάμπρικας είναι πλακόστρωτη και βρίσκεται μπροστά από το ομώνυμο κτήριο που πλαισιώνεται από μια αμφιθεατρική διάταξη στη νότια πλευρά της.
- Η πλατεία της Μητρόπολης στην Εκκλησία Ευαγγελισμού της Θεοτόκου βρίσκεται απέναντι από τον ναό και είναι σχετικά μεγάλης έκτασης. Είναι πλακόστρωτη με πλάκες πεζοδρομίου.
- Η πλατεία του Δημαρχείου ή αλλιώς 25^η Μαρτίου η οποία βρίσκεται στο πιο κεντρικό σημείο του Λεωνιδίου χωρίζεται σε δύο επίπεδα: ένα χωμάτινο στρωμένο με χαλίκι και ένα πλακόστρωτο.

Στην κωμόπολη στεγάζονται όλες οι κρατικές υπηρεσίες (Δημαρχείο, Αστυνομία) ενώ λειτουργούν όλες οι βαθμίδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: δύο παιδικοί σταθμοί, δύο νηπιαγωγεία, ένα δημοτικό σχολείο, ένα γυμνάσιο και δύο λύκεια (ένα γενικό και ένα επαγγελματικό). Στην περιοχή Σίο, λειτουργεί το Κέντρο Υγείας Λεωνιδίου και το εκκλησιαστικό Ίδρυμα Περίθαλψης Ηλικιωμένων «Ο Άγιος Λεωνίδας» που ιδρύθηκε το 2014. Στο κέντρο, πάνω από την πλατεία 25ης Μαρτίου βρίσκεται η δημοτική παιδική χαρά.

4.3 Δημογραφικά και Οικονομικά Στοιχεία

Σήμερα, σύμφωνα με τα προσωρινά αποτελέσματα της πληθυσμιακής απογραφής του 2021 της ΕΛΣΤΑΤ οι κάτοικοι του Λεωνιδίου ανέρχονται στους 3.792. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως κατά την απογραφή του 2011, οι κάτοικοι του Λεωνιδίου έφθαναν τους 3.761. Παρατηρήθηκε δηλαδή μια μικρή αύξηση της τάξης του 0,82% ενώ είχε προηγηθεί μια εντυπωσιακή αύξηση, της τάξεως του 18,8%, τη δεκαετία 2000-2011. Ο πληθυσμός του Λεωνιδίου το 2011 αποτελούνταν κυρίως από συνταξιούχους που καταλάμβαναν το 30%, με τους μαθητές και σπουδαστές να καταλαμβάνουν μόλις το 12% του πληθυσμού

κάνοντας ήδη εμφανή τα σημάδια του δημογραφικού προβλήματος που θα αντιμετώπιζε το Λεωνίδιο τα επόμενα χρόνια.

Αναφορικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο του Λεωνιδίου σύμφωνα με τα στοιχεία της Απογραφής Πληθυσμού του 2011 το 15% του πληθυσμού κατείχε πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται και όσοι έχουν διδακτορικό και μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών), το 31% κατείχε απολυτήριο Λυκείου ή ΙΕΚ, το 21% κατείχε απολυτήριο Γυμνασίου και το 33% κατείχε απολυτήριο δημοτικού. Δυστυχώς, ακόμα δεν έχουν κοινοποιηθεί τα στοιχεία της απογραφής του 2021 ώστε να προβούμε στις αντίστοιχες συγκρίσεις.

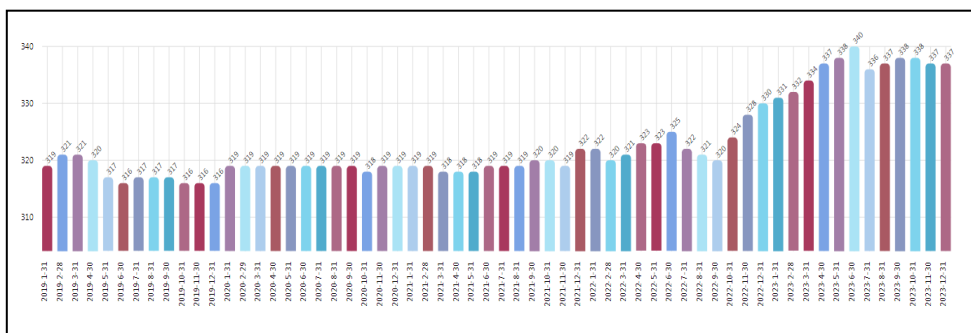

Διάγραμμα 1. Πληθυσμός Λεωνιδίου

Πηγή: Πίνακας πληθυσμού ΕΛΣΤΑΤ

Αν και απομακρυσμένο από τα μεγάλα αστικά κέντρα - απέχει 210 χλμ. από την Αθήνα, 93 χλμ. από την Τρίπολη και 79 χλμ. από το Άργος- τα τελευταία χρόνια το Λεωνίδιο παρουσιάζει μια σημαντική ανάπτυξη σε όλους τους τομείς ιδίως αυτούς που αφορούν τον τουρισμό. Σύμφωνα με το στατιστικό αρχείο του Εμπορικού Επιμελητηρίου Αρκαδίας οι ενεργές επιχειρήσεις του Λεωνιδίου μέχρι 31-12-2023 είναι 337 εκ των οποίων 16 εγγράφηκαν μόλις τον τελευταίο χρόνο. Στο κάτωθι διάγραμμα παρατηρείται μια άνοδος του αριθμού των επιχειρήσεων από τον Ιανουάριο του 2019 έως το Δεκέμβριο του 2023 με την

μεγαλύτερη αύξηση να λαμβάνει χώρα τον Ιούνιο του 2023. Τα μεγαλύτερα ποσοστά κατέχουν οι τομείς της παραγωγής αγροτικών τροφίμων, της εμπορίας κοσμημάτων, ρούχων και αξεσουάρ, της μίσθωσης επιπλωμένων δωματίων για βραχεία χρονική διάρκεια καθώς και οι υπηρεσίες εστίασης και αναψυχής.

Διάγραμμα 2. Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας Λεωνίδιο (01/2019-12/2023)

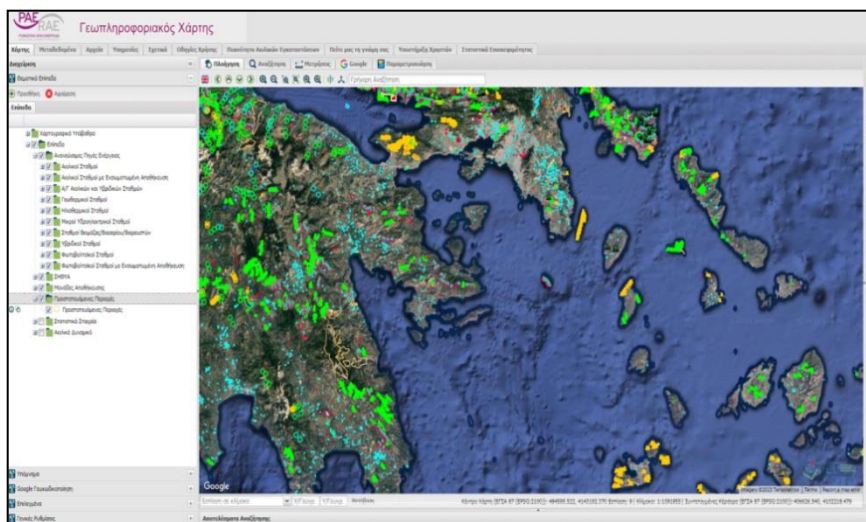
Πηγή: E-commerce Επιμελητήριο Αρκαδίας

Λόγω των μεγάλων καλλιεργήσιμων εκτάσεων μεταξύ του οικισμού και της παραθαλάσσιας περιοχής, περίπου 400 στρέμματα, καθώς και των αχανών βοσκότοπων που υπάρχουν στον ορεινό όγκο, οι κάτοικοι του Λεωνιδίου ασχολούνταν για πολλά χρόνια με τον πρωτογενή τομέα (σύμφωνα με την Απογραφή του 2011: το 38% του πληθυσμού): πρωτίστως τη γεωργία και σε μικρότερο βαθμό την κτηνοτροφία. Η αγροτική εκμετάλλευση αποτελείται κυρίως από την καλλιέργεια μεγάλων ποσοτήτων ζαχαρωδών (ντομάτες, μαρούλια, τσακώνικες μελιτζάνες, αγγούρια κτλ), εσπεριδοειδών (πορτοκάλια και λεμόνια) και σε μικρότερη έκταση ελιών. Στον ορεινό όγκο, οι κάτοικοι ασχολούνται με την κτηνοτροφία η οποία τις τελευταίες δεκαετίες φθίνει δραματικά. Μικρές ομάδες κατοίκων συνεχίζουν να εξασκούν ακόμα παραδοσιακά επαγγέλματα όπως αυτό του λιθοδόμου και του παντοπώλη ενώ αρκετοί ασχολούνται με την επιπλοποιία και τις μεταλλικές κατασκευές. Ο δευτερογενής τομέας παραγωγής είναι ελάχιστος καθώς μεταποιείται ένας

μικρός αριθμός αγροτικών προϊόντων όπως η βρώσιμη ελιά, το λάδι, το χαρούπι και η μελιτζάνα.

Σημαντική ανάπτυξη παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια στον τριτογενή τομέα και ιδίως στον εναλλακτικό τουρισμό. Λόγω της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του τόπου όπου συνδυάζει βουνό και θάλασσα η περιοχή κατακλύζεται από τουρίστες σχεδόν όλο το χρόνο. Σε αυτό έχει συμβάλει σε πολύ μεγάλο βαθμό η ανάπτυξη της αναρρίχησης στον κοκκινόβραχο καθώς και η λειτουργία του αστικού συνεταιρισμού περιορισμένης ευθύνης «Ρανjika», που ιδρύθηκε το 2015 με μέλη Έλληνες και κυρίως ξένους αναρριχητές. Ο συνεταιρισμός σήμερα εκμεταλλεύεται δύο επιχειρήσεις σχετικές με την αναρρίχηση: ένα καφέ / μπαρ και ένα κατάστημα με ειδικό αναρριχητικό εξοπλισμό. Στον οικισμό μπορεί κανείς να βρει και ένα ικανοποιητικό αριθμό εκπαιδευτών αναρρίχησης και οδηγών βουνού. Σημαντική συμβολή στην τοπική ανάπτυξη έχει και η υλοποίηση διαφόρων πολιτιστικών εκδηλώσεων (Μελιτζάζζ, Πάσχα, Συνέδρια, Πολιτιστικές εκδηλώσεις) που λαμβάνουν χώρα συνήθως τους ανοιξιάτικους και καλοκαιρινούς μήνες. Ως απόρροια των παραπάνω, τελευταία σημειώνεται ραγδαία αύξηση στις υπηρεσίες καταλυμάτων και τα AirBnB. Σύμφωνα με στοιχεία της εν λόγω πλατφόρμας, διατίθενται για βραχυπρόθεσμη μίσθωση κάθε χρόνο κατά μέσο όρο 370 ακίνητα ενώ η πληρότητα αγγίζει σχεδόν το 70% – 80% σε ετήσια βάση. Αν λάβουμε υπόψη και τις υπόλοιπες πλατφόρμες το ποσοστό αυξάνεται θεαματικά. Η αύξηση αυτή οδήγησε στην αναπαλαίωση και ανακαίνιση πολλών παλιών και εγκαταλελειμμένων κτηρίων από τους ιδιοκτήτες τους με σκοπό τη μίσθωση ή την μεταπώληση. Σύμφωνα με στοιχεία από τα μεσιτικά γραφεία της περιοχής, το 85% των παλαιών κτηρίων της πόλης έχει ανακαινισθεί ή αναπαλαιωθεί ενώ το 90% από αυτά έχει μισθωθεί ή πωληθεί μέσα σε ένα έτος από την ολοκλήρωση της ανακαίνισης ιδίως σε ξένους επενδυτές.

Η περιοχή επίσης παρουσιάζει μεγάλη αύξηση και στον τομέα της εναλλακτικής ενέργειας. Σύμφωνα με τον Γεωπληροφοριακό Χάρτη της ΡΑΑΕΥ, περιμετρικά του Λεωνιδίου λειτουργούν συνολικά δεκαεπτά πάρκα αιολικής και ηλιακής ενέργειας με τις αιτήσεις για νέα να πληθαίνουν εκθετικά τα τελευταία έτη.

Χάρτης 1. Γεωπληροφοριακός Χάρτης ΡΑΕ περιοχής

Πηγή: ΡΑΑΕΥ

4.4 Στοιχεία Φυσικής και Υλικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η υλική πολιτιστική κληρονομιά του Λεωνιδίου απαρτίζεται τόσο από την φυσική όσο και από την υλική κληρονομιά. Το Λεωνίδιο είναι χτισμένο σε μια κοιλάδα η οποία περιβάλλεται από πελώρια βουνά (υψώρειες του Πάρνωνα) ενώ διαρρέεται από ένα μικρό ξεροπόταμο, τον Δαφνώνα. Στα βόρεια εκτείνεται η κορυφογραμμή του κοκκινόβραχου στον οποίο έχει αναπτυχθεί σημαντική αναρριχητική δράση ενώ στα ανατολικά εκτείνεται μια καταπράσινη από βλάστηση οροσειρά. Στα ανατολικά κυριαρχεί ένας αχανής κάμπος που έχει ως αφετηρία τα όρια του οικισμού και φτάνει μέχρι την παραλία της Πλάκας. Ένα μεγάλο μέρος της περιοχής («Μονή Έλωνας και Χαράδρα Λεωνιδίου – Σπήλαιο Μάνα και Γαλάζια Λίμνη» έχει ενταχθεί στο Δίκτυο Natura

2000 ενώ ο ορεινός όγκος του αποτελείται από πολλά σηματοδοτημένα και καθαρισμένα μονοπάτια πεζοπορίας. Η περιοχή βρίθκει από αξιόλογη και πληθώρα χλωρίδα (δάσος δενδρόκεδρων, καστανιές, δρυς και πλατάνια) καθώς και πανίδα που αποτελείται από ενδημικά προστατευόμενα και μοναδικά είδη και εποπτεύεται από τη Μονάδα Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Νότιας Πελοποννήσου.

Η υλική πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται κυρίως από λιγοστά αρχαία, βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία και από αρκετά νεότερα μνημεία συνέπεια της οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης του οικισμού κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα. Τα μνημεία αυτά στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν αναπαλαιωθεί και επαναχρησιμοποιηθεί για διάφορους σκοπούς. Παρακάτω αναφέρονται μερικά όπως εντοπίστηκαν τόσο από τις επισκέψεις του ερευνητή στον οικισμό αλλά και ως απόρροια των συνεντεύξεων με τους εμπλεκόμενους φορείς:

➤ Αρχαία Μνημεία

Το Λεωνίδιο παρά τη μακραίωνη ιστορία του δυστυχώς έχει να επιδείξει πολύ λίγα ευρήματα από την αρχαιότητα. Σήμερα έχει βρεθεί ένα μικρός αριθμός καταλοίπων του αρχαίου λιμένα στο σημερινό λιμάνι της Πλάκας, υπολείμματα από την αρχαία πόλη των Πρασιών στην πλαγιά του λόφου που βρίσκεται το εξωκκλήσι του Αγίου Αθανασίου ενώ στην περιοχή της Άνω Βασκίνας έχουν βρεθεί υπολείμματα μυκηναϊκών θολωτών τάφων. Τα αρχαιολογικά ευρήματα είναι περιφραγμένα και διαχειρίζονται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αρκαδίας χωρίς όμως να έχουν αξιοποιηθεί περαιτέρω.

➤ Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά Μνημεία

Και στον τομέα των Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών μνημείων το Λεωνίδιο δεν έχει πολλά να επιδείξει καθώς όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα την περίοδο αυτή ο οικισμός βρισκόταν σε παρακμή. Από τα πιο γνωστά και αξιοσημείωτα μνημεία παρατίθενται τα κάτωθι:

Μονή Αγίου Νικολάου Σίντζα. Η μονή είναι χτισμένη σε ένα μονοκόμματο κοκκινόχρωμο βράχο βορειοδυτικά της πεδιάδας του Λεωνιδίου κατά τα πρώτα βυζαντινά χρόνια (1200-1300 μ.Χ.), απέχει 6 χλμ από το Λεωνίδιο και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο. Υπολογίζεται πως η διαμόρφωση του βράχου σε σκήτες (σπηλαιώδη ανοίγματα) πραγματοποιήθηκε κατά τα τέλη του 16ου αιώνα με αρχές του 17ου αιώνα μ.Χ. Με τον καιρό σχηματίστηκαν δύο πτέρυγες κτισμάτων που αποτελούνταν από κελιά και ξενώνες ενώ το κεντρικό τμήμα καταλείφθηκε από το καθολικό. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή η επωνυμία Σίντζα προέρχεται από την τσακωνική λέξη «σντζά» που σημαίνει συκιά αφού σύμφωνα με την λαϊκή παράδοση στη σπηλιά που αναπτύχθηκε η μονή υπήρχε μια συκιά.

Πύργος Τσικαλιώτη. Από τα πλέον γνωστά και σημαντικότερα πυργόσπιτα της περιοχής είναι ο πύργος του Τσικαλιώτη ο οποίος χτίστηκε το 1808 και αποτελεί ένα από τα πιο διατηρημένα πυργόσπιτα της Πελοποννήσου. Η διαρρύθμιση του πυργόσπιτου αποτελείται από τον πυργίσκο του στη νοτιανατολική πλευρά, την εσωτερική αυλή, τον τοίχο γεμάτο πολεμίστρες και την υπέροχη εσωτερική διακόσμηση που είναι επηρεασμένη από την Ανατολή. Ο πύργος χτίστηκε από τον Κωνσταντίνο Τσικαλιώτη, γόνου μιας από τις πλουσιότερες οικογένειες της Τσακωνιάς. Ο Τσικαλιώτης ήταν σημαντικό στέλεχος της Φιλικής Εταιρείας που η προσφορά του τόσο κατά τα χρόνια της επανάστασης όσο και κατά την σύσταση του νεοελληνικού κράτους ήταν σημαντική. Σήμερα, το κτίριο ανήκει στο Δήμο Νότιας Κυνουρίας και λειτουργεί ως μουσείο και εκθεσιακός χώρος. Ο Πύργος φιλοξενεί την έκθεση παραδοσιακής αρχιτεκτονικής η οποία προβάλλει και αναδεικνύει τις ιδιαιτερότητες και τις αξίες της αρχιτεκτονικής μεταξύ του 18^{ου} αιώνα και των αρχών του 19^{ου} στην περιοχή της Κυνουρίας. Σκοπός της έκθεσης είναι να δημιουργήσει ένα ζωντανό κέλυφος για την ενεργοποίηση της συλλογικής μνήμης και συνακόλουθα τη διάσωση της τσακωνικής αρχιτεκτονικής παράδοσης.

Εικόνα 1.1 Πύργος Τσικαλιώτη

Πηγή: Leonidion.gr

Εικόνα 1.2 . Πύργος Τσικαλιώτη - Εκθέματα

Πηγή: Αναπτυξιακή Πάρνωνας. ΑΟ ΟΤΑ

➤ Νεότερα Μνημεία

Στον τομέα αυτό, ο οικισμός έχει να επιδείξει περισσότερα στοιχεία καθώς ο οικισμός γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα. Η πλειονότητα

των μνημείων που παρατίθενται κάτωθι ανήκουν επί το πλείστον στο δημόσιο και χρησιμοποιούνται για πολιτιστικούς και επιμορφωτικούς σκοπούς.

Ανεμόμυλοι Λεωνιδίου. Οι τρεις παραδοσιακοί πέτρινοι ανεμόμυλοι βρίσκονται στην είσοδο του Λεωνιδίου στο βορειανατολικό κομμάτι της πόλης, στην άκρη του κοκκινόβραχου. Οι δύο χωρίς τη χαρακτηριστική κωνική στέγη χρονολογούνται από το 18ο αιώνα ενώ ο τρίτος περί το 1836. Η κύρια χρήση τους ήταν το άλεσμα των σιτηρών και δύο από αυτούς, σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων μεγαλύτερης ηλικίας, λειτουργούσαν έως το 1930. Οι μύλοι έχουν χαρακτηριστεί ως νεώτερα μνημεία από το Υπουργείο Πολιτισμού λόγω της ιδιαίτερης ιστορικής και αρχιτεκτονικής τους αξίας. Οι δύο εκ των τριών, ιδιοκτησιακά ανήκουν στο Δήμο Νότιας Κυνουρίας.

Εικόνα 2. Ανεμόμυλοι Λεωνιδίου

Πηγή: leonidion.gr

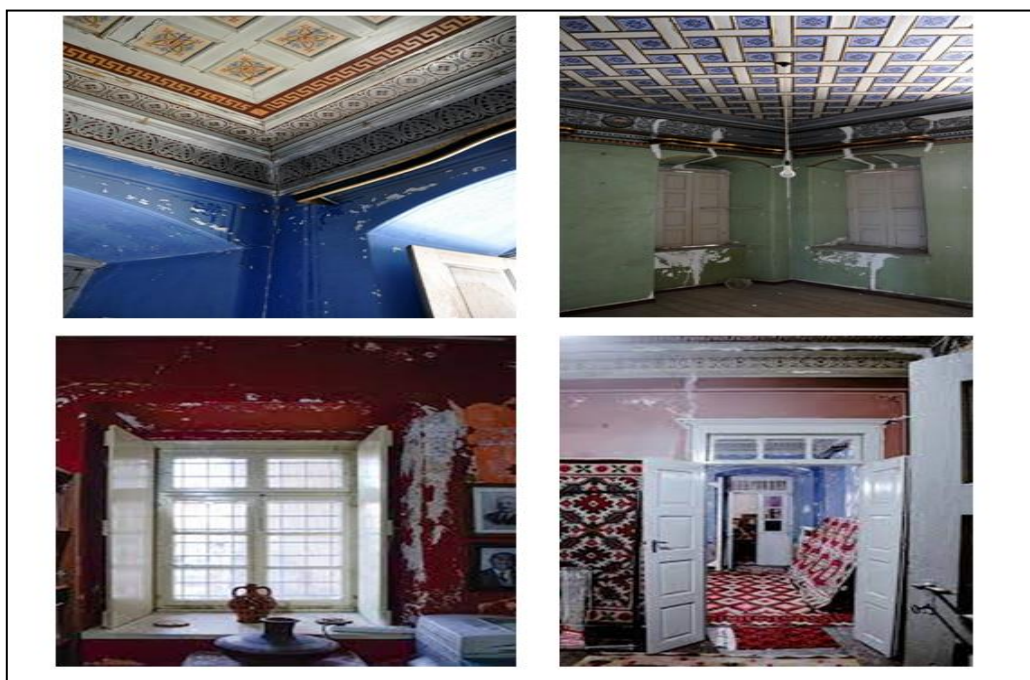
Αρχοντικό Τσούχλου. Αποτελούσε κατοικία του γνωστού Λεωνιδιώτη ζωγράφου Βρασίδα Τσούχλου (1904-1981). Το εσωτερικό του κοσμείται από αριστουργηματικές ζωγραφιές που κοσμούν τις οροφές του οι οποίες είναι φανερά επηρεασμένες από την Ανατολή ενώ κυριαρχούν τα τοξωτά ανώφλια και τα καμπυλωτά κουρτινόξυλα. Αγοράστηκε από το Δήμο Νότιας Κυνουρίας το 2015 με σκοπό να λειτουργήσει ως πινακοθήκη, ένας σκοπός που ακόμα δεν έχει ευδοκιμήσει. Σήμερα, το αρχοντικό έχει παραχωρηθεί στο Αρχείο

Τσακωνιάς το οποίο το χρησιμοποιεί ως έδρα. Κατά τους χειμερινούς μήνες λειτουργούν μαθήματα τσακώνικης διαλέκτου καθώς και υφαντικής σε αργαλειό ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες ο προαύλιος χώρος του χρησιμοποιείται ως θερινό σινεμά φιλοξενώντας παράλληλα διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες.

Εικόνα 3.1. Εξωτερικός χώρος Αρχοντικού Τσουύχλου

Πηγή: Αρχείον Τσακωνιάς

Εικόνα 3.2 Εσωτερικός χώρος Αρχοντικού Τσουύχλου

Πηγή: Αρχείον Τσακωνιάς

Αρχοντικό Χιώτη. Κατασκευάστηκε το 1864 από τον Λεωνιδιώτη επιχειρηματία Κωνσταντίνο Χιώτη (του οποίου οι επιχειρήσεις εδράζονταν στην Βάρνα του Εύξεινου Πόντου) και χρησιμοποιήθηκε σαν οικία κατά την διαμονή του στο Λεωνίδιο. Μετά από μια εκατονταετία, το αρχοντικό αποκαταστάθηκε ολοκληρωτικά από τους απογόνους του διατηρώντας τα περισσότερα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (δομική κατασκευή από πέτρα και ξύλο, οροφωγραφίες, ξύλινες οροφές, τοιχογραφίες, διακοσμητικά επιτόχια, ξύλινα περίτεχνα κουφώματα κτλ) που το καθιστούν υπόδειγμα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Λεωνιδίου. Σήμερα το αρχοντικό χρησιμοποιείται ως παραδοσιακός ξενώνας.

Εικόνα 4 Εξωτερικός χώρος Αρχοντικού Χιώτη

Πηγή: Ιστοσελίδα Αρχοντικό Χιώτη

Δημοτικό Σχολείο Λεωνιδίου. Το σχολείο είναι ένα νεοκλασικό κτήριο το οποίο έχει κηρυχτεί ως διατηρητέο (ΦΕΚ 137 ΑΠ-Π/17.04.2007). Η ανέγερσή του ολοκληρώθηκε το 1908. Λειτουργεί ως κτίριο εκπαίδευσης τουλάχιστον για έναν αιώνα και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα τετρατάξιου δημοτικού σχολείου του 19αι αιώνα. Το 1985 ανακαινίσθηκε με χρηματοδότηση του

Υπουργείου Πολιτισμού διατηρώντας αναλλοίωτη την αρχιτεκτονική του δομή. Στο σχολείο αυτό φοίτησαν σημαντικά ονόματα της διανοήσης και των τεχνών όπως οι ποιητές Κωνσταντίνος Ουράνης και Γεώργιος Σαραντάρης καθώς και οι ζωγράφοι Λέων Βαρβέρης και Βρασίδης Τσούχλος, όλοι με καταγωγή από το Λεωνίδιο ή τα γύρω χωριά. Σήμερα το κτήριο εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως σχολείο καθώς στεγάζει το Α΄ Δημοτικό Σχολείο Λεωνιδίου.

Εικόνα 5. Α΄ Δημοτικό Σχολείο Λεωνιδίου

Πηγή: leonidion.gr

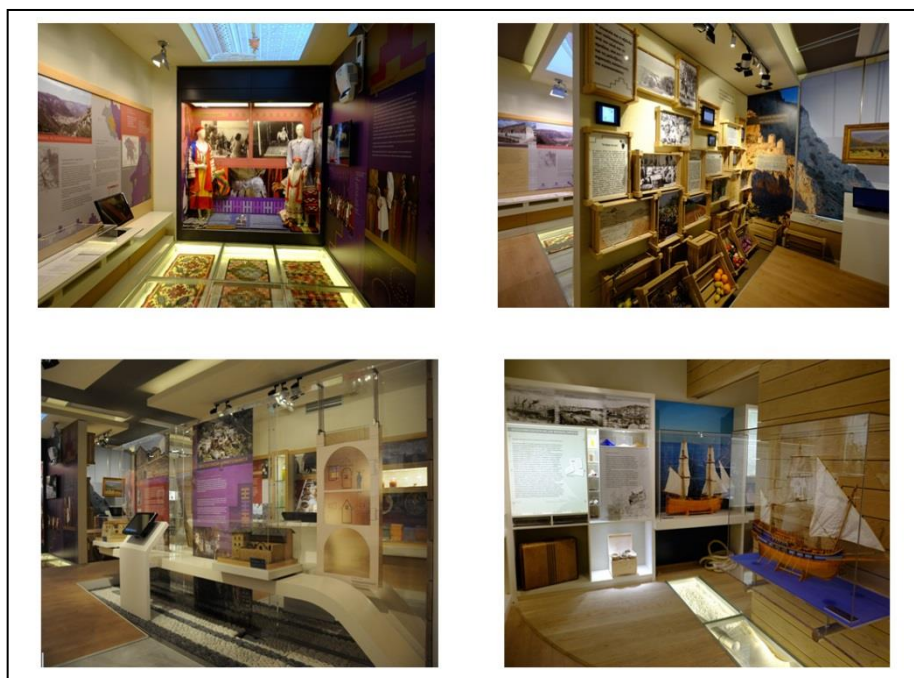
Φάμπρικα Πολιτισμού. Το κτήριο χτίστηκε το 1859 από εύπορους κατοίκους του Λεωνιδίου με σκοπό τη λειτουργία δημοτικού σχολείου, σκοπός ο οποίος επετεύχθη. Στη συνέχεια, στέγασε το δημαρχείο του Δήμου Λιμναίων ενώ το 1924 εγκαταστάθηκε σε αυτό, ύστερα από πρωτοβουλία του επιχειρηματία Απόστολου Κωστάκη, μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας καταφέροντας μέσα σε ένα χρόνο να ηλεκτροδοτήσει όλη την πόλη. Παράλληλα, στον ίδιο χώρο λειτουργούσαν ελαιτριβείο και αλευρόμυλος. Το 1948 το εργοστάσιο ανατινάχθηκε κατά τις διενέξεις του εμφυλίου. Σύντομα όμως επισκευάστηκε και επαναλειτούργησε ως εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας έως το 1967 όπου την ηλεκτροδότηση της πόλης ανέλαβε επίσημα η ΔΕΗ. Το 1987 κατατέθηκε αίτημα από το Δήμο για χρήση του

κτηρίου ως πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο. Ύστερα από την ισχνή οικονομική συνδρομή από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα πραγματοποιήθηκαν κάποιες μικρές εργασίες αποκατάστασης. Η ολική αποκατάσταση του κτηρίου όμως επετεύχθη όταν εντάχθηκε προς χρηματοδότηση στο ΕΣΠΑ 2014-2020 όπου ολοκληρώθηκαν οι εργασίες αποκατάστασης του κτηρίου, πραγματοποιήθηκε η μελέτη και εγκατάσταση της έκθεσης ερμηνείας, έγινε η προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού ενώ αναπτύχθηκαν τα εκπαιδευτικά εργαλεία και οι δράσεις προβολής. Το κτήριο εγκαινιάστηκε το 2014 και έκτοτε λειτουργεί ως «Κέντρο Προβολής της Αγροτικής Ιστορίας και των Δρόμων της Θάλασσας στην Ανατολική Πελοπόννησο» με την ονομασία «Φάμπρικα Πολιτισμού» (Τυροβολά, 2019). Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του χώρου, η έκθεση αφορά την ανάδειξη της αγροτικής δραστηριότητας και του ναυτικού εμπορίου, την προβολή της οικονομικής, κοινωνικής ζωής και της ιδιαίτερης Τσακωνικής πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κυνουρίας γενικότερα κατά τη διάρκεια του 19ου και 20ου αιώνα. Στο χώρο επίσης συστεγάζεται μια αίθουσα πολλαπλών χρήσεων για την διενέργεια διαφόρων ημερίδων, συνεδρίων, σεμιναρίων, προβολής θεατρικών και κινηματογραφικών παραστάσεων καθώς και διαφόρων άλλων μουσικοχορευτικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων. Ο υπαίθριος χώρος του είναι αμφιθεατρικά διαμορφωμένος και φιλοξενεί κατά τους καλοκαιρινούς μήνες διάφορους τύπους κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Εικόνα 6.1 Φάμπρικα Πολιτισμού - Εξωτερική όψη

Πηγή: <https://www.fabbricaofculture.gr/>

Εικόνα 6.2. Φάμπρικα Πολιτισμού - Εσωτερικοί χώροι

Πηγή: <https://www.fabbricaofculture.gr/>

Παλιό Γυμνάσιο Λεωνιδίου. Το παλιό Γυμνάσιο Λεωνιδίου, όπως το αποκαλούν οι κάτοικοι, είναι ένα τριώροφο νεοκλασικό λιθόκτιστο κτήριο το οποίο χτίστηκε το 1865 και αποτελεί δωρεά του Αντωνίου Καλατζή στο Δήμο Νότιας Κυνουρίας. Το κτήριο λειτούργησε ως Γυμνάσιο από το 1923 έως το

1974. Το 2018 ξεκίνησε η αναπαλαίωσή του με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ 2014-2020, με τίτλο πράξης: «Αναπαλαίωση κτιρίου παλαιού Γυμνασίου Λεωνιδίου Δήμου Νότιας Κυνουρίας», προϋπολογισμού 1.650.000,00€. Το έργο αφορούσε την αναπαλαίωση του κτιρίου και την χρησιμοποίηση του εκ νέου, ως χώρο πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και κέντρο διαχείρισης του αποθέματος βιόσφαιρας της Ανατολικής Πελοποννήσου. Η αναπαλαίωση του κτηρίου ολοκληρώθηκε το 2022 και άνοιξε τις πύλες του για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του Μελιτζάζζ.

Εικόνα 7. Παλιό Γυμνάσιο Λεωνιδίου

Πηγή: Αναπτυξιακή Πάρνωνα. Αναπτυξιακός Οργανισμός ΟΤΑ

Δημοτικό Σχολείο Βασκίνας. Το Δημοτικό Σχολείο είναι ένα διώροφο λιθόκτιστο κτίριο του 19^{ου} αιώνα με κεραμοσκεπή. Η διαρρύθμιση του κτιρίου ακολουθεί την ισχύουσα τάση που επικρατεί στην περιοχή. Το κτίριο αποκαταστάθηκε το 2015 στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013 υπό την επίβλεψη της Αναπτυξιακής Πάρνωνα. ΑΟ.ΟΤΑ. Από το 2016, λειτουργεί «Κέντρο Πληροφόρησης για τη Χλωρίδα του Πάρνωνα» της Μονάδας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Νότιας Πελοποννήσου που ασχολείται με την υποδοχή των επισκεπτών του Πάρνωνα, την πληροφόρηση και εκπαίδευση

ενηλίκων και σχολικών μονάδων ενώ παράλληλα κατευθύνει τις τουριστικές δραστηριότητες ήπιας μορφής της περιοχής. Στο χώρο επίσης είναι εγκατεστημένη Έκθεση Ερμηνείας Περιβάλλοντος.

4.5 Στοιχεία Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο η άυλη πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει ζωντανές εκφράσεις και παραδόσεις οι οποίες έχουν κληροδοτηθεί από τους προγόνους στους απογόνους και αποτελούνται από ήθη, έθιμα, χορούς, τραγούδια, μουσικές, πρακτικές και τεχνοτροπίες. Κάποιες από αυτές εντοπίστηκαν, καταγράφηκαν και παρουσιάζονται κάτωθι:

Τσακώνικη Διάλεκτος. Το σημαντικότερο κατά την πλειοψηφία, στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του Δήμου είναι η τσακωνική διάλεκτος. Ομιλείται κυρίως στα Τσακωνοχώρια (Λεωνίδιο, Τυρό, Πέρα Μέλανα, Άγιο Ανδρέα, Καστάνιτσα, Πραστό, Σίταινα). Τα Τσακωνικά, αποτελούν την αρχαιότερη ομιλούμενη ελληνική γλώσσα με προέλευση από την αρχαία δωρική διάλεκτο η οποία δεν ακολούθησε την Αλεξανδρινή Κοινή όπως συνέβη στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο περί τον 3ο αιώνα π.Χ. (Nicholas,2019). Αυτό οφείλεται κυρίως λόγω της δυσπρόσιτης και απομακρυσμένης περιοχής των κατοίκων της. Τα Τσακωνικά δεν είναι μόνο μια αρχαία γλώσσα που ομιλείται μέχρι σήμερα αλλά ένας τρόπος ζωής που αποτελείται από ήθη, έθιμα και παραδόσεις με αφετηρία το μακρινό παρελθόν. Οι Τσακωνες ήταν ένας αγροτικός πληθυσμός που ασχολιόταν κυρίως με την κτηνοτροφία και την καλλιέργεια της γης. Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες σε συνδυασμό με τον δωρικό τρόπο ζωής που ακολουθούσαν συντέλεσαν στο να διατηρηθεί αναλλοίωτο και ανόθευτο το πολιτιστικό τους στοιχείο στο βάθος των αιώνων. Οι Τσακωνες ήταν από τους τελευταίους στην Πελοπόννησο που ασπάστηκαν τον χριστιανισμό (Κωστάκης,1986). Τσακωνικά ομιλούνταν και σε δυο χωριά της Προποντίδας στα Βάτικα και Χαβουσί στην Βορειανατολική Τουρκία τα οποία αποκαλέστηκαν Τσακωνικά της Προποντίδας (Κωστάκης,1979). Ιστορικές

πηγές αναφέρουν πως οι Τσάκωνες είχαν εγκατασταθεί εκεί μετά τα γεγονότα των «Ορλωφικών». Σύμφωνα με τον Κωστάκη(1979), η γλώσσα εκεί ήταν πιο συντηρητική ενώ ήταν προφανής η επίδραση τόσο από άλλες ελληνικές συμβατικές διαλέκτους όσο και από τα Τούρκικα. Δυστυχώς η διάλεκτος σταμάτησε να ομιλείται από το 1914.

Από τις αρχές του 20ου αιώνα παρατηρείται μια μείωση στους ομιλούντες της τσακωνικής διαλέκτου και στην περιοχή της Κυνουρίας. Αυτό οφείλεται κυρίως σε τρεις λόγους: α) στο κύμα μετανάστευσης που επικράτησε στη χώρα από τον μεσοπόλεμο έως τα μέσα της δεκαετίας του 1960 με αποτέλεσμα οι Τσάκωνες να ακροβολιστούν στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, β) στο γεγονός πως με το Ν. 309/1976 καθιερώθηκε η διδασκαλία και χρήση της κοινής νεοελληνικής σε όλη την χώρα με αποτέλεσμα την αποτροπή των παιδιών από τους διδασκάλους ομιλίας της τσακωνικής και τέλος γ) στο γεγονός πως για πολλά χρόνια κυριαρχούσε η αντίληψη πως τα Τσακωνικά ήταν ένα σλάβικο κατάλοιπο που έχρηζε ελάσσονος προσοχής.

Από τους πρώτους που ανέδειξαν την τσακωνική γλώσσα ήταν ο Τούρκος περιηγητής Enliya Celebi ο οποίος κατάφερε να καταγράψει λίγες λέξεις. Ακολούθησε ο μελετητής Θεόδωρος Οικονόμου, ο οποίος εξέδωσε το 1870 την πρώτη γραμματική που θεωρείται από πολλούς μια από τις πιο ολοκληρωμένες καταγραφές της διαλέκτου αφού περιέχει πολλά λαογραφικά στοιχεία, κείμενα καθώς και ένα σύντομο λεξικό στην Τσακωνική. Ο πρώτος όμως που μελέτησε με συστηματικό και ακαδημαϊκό τρόπο τα Τσακωνικά ήταν ο Γερμανός γλωσσολόγος Μιχαήλ Δέφνερ, ο οποίος απέδειξε πως τα τσακωνικά αποτελούσαν παράφραση της αρχαίας δωρικής διαλέκτου. Το 1923 δημοσίευσε το πρώτο «Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου», δίνοντας στα Τσακωνικά ακαδημαϊκό κύρος και ανοίγοντας το δρόμο και σε άλλους ακαδημαϊκούς να ασχοληθούν με την τσακωνική διάλεκτο. Ενδεικτικά αναφέρονται οι Χατζηδάκης, Τουμπ, Τσούχλος και Κωστάκης. Ως αποτέλεσμα

ήταν η εκδοχή περί σλάβικης προέλευσης της τσακώνικης διαλέκτου να καταρριφθεί σε ακαδημαϊκό επίπεδο.

Αν και η γλώσσα παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με την αρχαία δωρική είναι πολύ δύσκολο για κάποιον να τη χειριστεί τόσο σε προφορικό όσο και σε γραπτό επίπεδο. Σήμερα ομιλείται με σωστή γραμματική και σύνταξη, σχεδόν από 500 άτομα κυρίως τους γηραιότερους του πληθυσμού. Ο αριθμός γίνεται μεγαλύτερος αν συμπεριλάβουμε τους παθητικούς ομιλητές (υπολογίζονται περίπου στις 2.000) που είναι κυρίως νέα άτομα που καταλαβαίνουν τη γλώσσα αλλά δεν μπορούν να την μιλήσουν. Λόγω του μικρού αριθμού ατόμων που την χρησιμοποιούν, η τσακώνικη γλώσσα έχει καταχωρηθεί ήδη στον κατάλογο των υπό εξαφάνιση γλωσσών της UNESCO. Παρόλα αυτά, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει συνεχείς και οργανωμένες προσπάθειες εκμάθησης της Τσακώνικης στη νέα γενιά. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έχει διατελέσει τόσο το «Αρχείο Τσακωνιάς» όσο και η «Τσακωνοπαρέα», πολιτιστικοί σύλλογοι του Λεωνιδίου και του Τυρού αντίστοιχα, που διοργανώνουν εκπαιδευτικά μαθήματα της τσακώνικης διαλέκτου τόσο σε παιδιά όσο και σε ενήλικες δίνοντας νέα πνοή στην βιωσιμότητα της γλώσσας.

Τσακώνικη Ενδυμασία. Η τσακώνικη ενδυμασία είναι ιδιαίτερη. Η γυναικεία ενδυμασία αποτελείται από το μακρύ κόκκινο ή βυσσινί εξωτερικό ένδυμα (τζουμπέ), το πουκάμισο (όγκιουμα), το φόρεμα (βραχάνι) και το φέσι. Κυρίαρχα χρώματα της τσακώνικης ενδυμασίας είναι το κόκκινο, το κίτρινο και το πράσινο. Αρχικά η φορεσιά χρησιμοποιούνταν μόνο από τα ανώτερα οικονομικά και κοινωνικά στρώματα της περιοχής καταδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την οικονομική ευχέρεια των κατόχων της. Αν και η φορεσιά είναι φτιαγμένη σε δωρικό ύφος (χωρίς πολλά χρυσά, στολίδια και κοσμήματα), αποτελείται από ακριβά υφάσματα όπως το μετάξι και το βελούδο ενώ κοσμείται από ακριβά μέταλλα όπως το ασήμι και ο χρυσός.

Η αντρική φορεσιά αποτελείται από το φέσι ή μαύρο μαντήλι, την καπερώνα (εξωτερικό ένδυμα σε μαύρο ή λευκό χρώμα με ή χωρίς κουκούλα), το πισομάνικο (κισομάνικο) γιλέκο, το πουκάμισο, την φουστανέλα και το στενοβράκι που είναι ολόλευκα, το μπλε ή μαύρο γιλέκο, το σελάχι, τις μπλε σκάλιτσες από τσόχα με τα μεταξωτά μπλε κορδόνια, την άσπρη κάλτσα και το τσαρούχι (Ρουσάλη – Διατσίντου,1977).

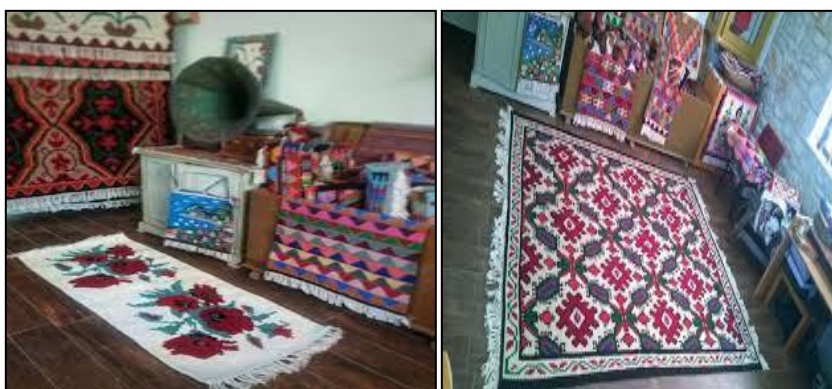

Εικόνα 8. Τσακόνικη Ενδυμασία

Πηγή: Προσωπικό αρχείο φωτογράφου Dina Vitzileou

Τσακόνικη Υφαντική. Η υφαντουργία είναι από τις σημαντικότερες τέχνες που αναπτύχθηκε κυρίως κατά τον 18ο και 19ο αιώνα στην περιοχή. Τα τσακόνικα υφαντά είναι ιδιαίτερος γνωστός για δύο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τα ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα: την ποικιλομορφία τους και την ιδιαίτερη τεχνοτροπία κατασκευής τους. Η κατασκευή τους γίνεται μονοκόμματα σε διάφορα μεγέθη και σχέδια σε όρθιους αργαλειούς με το χέρι χωρίς τη χρήση σαΐτας, ενώ διακοσμούνται αμφότερωθεν με το ίδιο σχέδιο το οποίο χαρακτηρίζεται από απόλυτη συμμετρία και αρμονικότητα. Πρωτοπόρα στην τσακόνικη υφαντική ήταν η Πολυξένη Δούνια (1841-1911) η οποία επηρεασμένη από την υφαντική του Αϊδινού, περιοχή της Μικράς Ασίας όπου διέμενε, δίδαξε τις Λεωνιδιώτισσες τα πάντα για τον σχεδιασμό και την ύφανση των χαλιών. Σύντομα οι γυναίκες του Λεωνιδίου και των γύρω χωριών άρχισαν να απασχολούνται επαγγελματικά με την υφαντουργία χαλιών δημιουργώντας την πρώτη βιοτεχνία δυναμικότητας τεσσάρων αργαλειών και είκοσι εργατικών

χεριών. Μέχρι το 1897 λειτουργούσαν ήδη δύο βιοτεχνίες παραγωγής χαλιών, η δεύτερη ανήκε στην Μαριγώ Μερικάκη της οποίας κάποια χαλιά βραβεύτηκαν στις διεθνείς εκθέσεις των Αθηνών, Παρισίων και Λιέγης. Μετέπειτα τα τσακόνικα χαλιά άρχισαν να αναγνωρίζονται και να βραβεύονται για τα ζωντανά χρώματα και την ιδιαίτερη τεχνική τους σε πολλές διεθνείς εκθέσεις (Ρουσάλη – Διατσίντου,1977). Σήμερα η τέχνη ακολουθείται από πολύ λίγες γυναικείες βιοτεχνίες της περιοχής ενώ από τα πιο περιζήτητα σχέδια είναι τα: Αμερικάνικο, Τσούχλου, Πλακάκι, Χεράκια, Βυζαντινό και Κληματαριά.

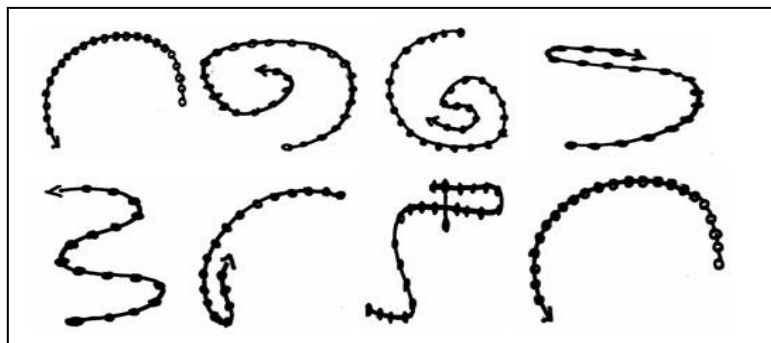
Εικόνα 9. Τσακόνικα Υφαντά

Πηγή: <https://www.tsakonikaifanta.gr/s/shop>

Τσακόνικος χορός και τραγούδια. Ο Τσακόνικος χορός έχει τις ρίζες του από τα αρχαία χρόνια. Χορεύεται από άνδρες και γυναίκες που είναι πιασμένοι αγκαζέ (το αριστερό χέρι του πρώτου πάνω από το δεξί χέρι του δεύτερου) ενώ μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου του χορού παρεμβάλλεται ένα μαντήλι. Συνήθως ο αριθμός των χορευτών πρέπει να είναι πάνω από δεκαπέντε για να διαφαίνονται οι σχηματισμοί. Ο κορυφαίος του χορού οδηγεί τους υπόλοιπους σε σπειροειδείς και οφιοειδείς σχηματισμούς οι οποίοι κατά την διάρκεια του χορού επανέρχονται σε κυκλικό σχηματισμό. Οι μελετητές χαρακτήρισαν τον τσακόνικο χορό ως αρχαίο ελληνικό έχοντας ως τεκμήριο τους «λαβυρινθιακούς σχηματισμούς» του χορού και την τσακόνικη διάλεκτο (Στράτου,1979). Κατά καιρούς έχουν δοθεί διάφορες εκδοχές σχετικά με την

προέλευσή του. Από τις δημοφιλέστερες είναι ότι: α) αναπαριστά την διαδικασία εισόδου και εξόδου του Θησέα από το λαβύρινθο β) ότι είναι ένας παιάνας (πανάρχαιος λατρευτικός χορός) που αναπαριστά την πάλη του Απόλλωνα με τον Πύθωνα ή γ) ότι είναι «ιερός λατρευτικός χορός», που αναπαριστά χορογραφικά την κίνηση του φιδιού. Αυτή είναι και η επικρατέστερη άποψη καθώς στην περιοχή κυριαρχούσε ήδη η λατρεία του Απόλλωνα Τυρίτα ή Μαλεάτα από τα αρχαϊκά χρόνια (Μπεκύρος & Τσαγγούρη,1996). Ο Τσακωνικός χορός εντάχθηκε στον «Εθνικό Κατάλογο Άυλης Κληρονομιάς» το 2015.

Από τα πιο γνωστά τσακωνικά τραγούδια είναι το «Σου' πα μάνα μ», το «Κινήσαν τα τσαμόπουλα και όλα τα τσακωνόπουλα», το «Απατζά τθο Μαρασία», και το «Πουάντζα πέτε νέγκουντε» που είναι κλέφτικο. Τα τραγούδια αυτά συνήθως τραγουδιούνται σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, πανηγύρια και τοπικές εορτές.

Εικόνα 10. Σχήματα Τσακωνικού Χορού

Πηγή: <https://www.tsakoniararchives.gr>

Καλλιέργεια και Μαγείρεμα Τσακωνικής μελιτζάνας. Η «τσακωνική μελιτζάνα» είναι γνωστή για το μακρόστενο σχήμα της, το ιδιαίτερο ανοιχτό μωβ χρώμα της και την γλυκιά γεύση της καθώς έχει το προνόμιο να μην χρειάζεται ξεπίκρισμα ή καθάρισμα της φλούδας για να μαγειρευτεί. Αναφορές για την καλλιέργειά της στην περιοχή υπάρχουν από την αρχαιότητα τόσο από

τον Θεόφραστο Ερέσιο όσο και τον Διοσκουρίδη τον Πεδάνιο, γνωστούς βοτανολόγους της αρχαιότητας. Από το 1996 έχει χαρακτηριστεί ως Π.Ο.Π προϊόν και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εδέσματα της τσακωνικής γαστρονομίας.

Προσφορά του «Κασμάτσι»: Το «κασμάτσι» είναι ψωμί βουτηγμένο στο λάδι και στο κρασί πασπαλισμένο με κανέλα και ζάχαρη που προσφέρεται σαν κάλεσμα για τα εννιάμερα του κεκοιμημένου. Το έθιμο έχει τις ρίζες του από την αρχαιότητα όπου πρόσφεραν οίνο, μέλι και ένα είδος ψωμιού για το κατευόδιο της ψυχής του νεκρού στον άλλο κόσμο.

Τσακωνικό Μνημόσυνο στη Βασκίνα. Το τσακωνικό μνημόσυνο είναι ένα ετήσιο μνημόσυνο που τελείται την τελευταία Κυριακή κάθε Αυγούστου υπέρ όλων των κεκοιμημένων Τσακωνών από την Βασκίνα της τοπικής Κοινότητας Λεωνιδίου. Το μνημόσυνο τελείται εκ περιτροπής στις δύο ενορίες του οικισμού. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του εθίμου είναι ότι η λειτουργία καθώς και η επιμνημόσυνη δέηση διενεργούνται στην Τσακωνική διάλεκτο από τους ιερείς και ψάλτες ενώ συμμετέχει και ο κόσμος (Τυροβολά, 2019). Μετά την ολοκλήρωση της λειτουργίας, στο προαύλιο χώρο του ναού, προσφέρονται ως «συχώριο» στους παρευρισκόμενους: κόλλυβα, γλυκά και αλμυρά εδέσματα, ηδύποτα, καφέδες και αναψυκτικά που έχουν προετοιμαστεί ή αγοραστεί από την προηγούμενη ημέρα από εθελοντές. Ταυτόχρονα ακούγονται μοιρολόγια και τραγούδια στην ελληνική και στη τσακωνική διάλεκτο. Είναι ένα θρησκευτικό δρώμενο που ξεκίνησε να υλοποιείται ανελλιπώς κάθε χρόνο από το 1996, που πήρε και επίσημα την έγκριση από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Το δρώμενο είναι σημαντικό καθώς επιδρά καταλυτικά στη συνοχή των Τσακωνών, δίνει την ευκαιρία στους παρευρισκόμενους να συνδεθούν άμεσα με το παρελθόν τους και την πολιτιστική τους ταυτότητα ενώ δίνεται η δυνατότητα στους νέους να

ακούσουν ζωντανά την γλώσσα. Το τσακώνικο μνημόσυνο έχει εγγραφεί στον «Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» από το 2018.

Πάσχα – Δείπνο της Αγάπης. Οι ημέρες της εορτής του Πάσχα στο Λεωνίδιο αποτελούν ένα σημαντικό γεγονός για τους κατοίκους που συνδυάζει την τσακώνικη παράδοση με την χριστιανική ευλάβεια και κατάνυξη και το έχει κάνει γνωστό σε πανελλήνιο επίπεδο. Από τα σημαντικότερα έθιμα είναι τα φαναράκια από νεράντζι και πορτοκάλι που τοποθετούνται σε όλα τα σοκάκια του Λεωνιδίου την Μεγάλη Παρασκευή και ανάβονται κατά την περιφορά των επιταφίων των πέντε ενοριών στον οικισμό. Τα ειδικά αυτά φαναράκια φτιάχνονται κυρίως από τους κατοίκους του χωριού εθελοντικά. Το πιο διαδεδομένο όμως γεγονός που λαμβάνει χώρα το Μεγάλο Σάββατο και είναι και αυτό που έχει κάνει το Λεωνίδιο ευρέως γνωστό, είναι το έθιμο της «νύχτας των αερόστατων» όπου χιλιάδες κιτρινοκόκκινα ή κιτρινοπράσινα αερόστατα απελευθερώνονται στον ουρανό με το άκουσμα του πρώτου «Χριστός Ανέστη» από τα μεγάφωνα των εκκλησιών ενώ παράλληλα εκτοξεύονται βεγγαλικά, δημιουργώντας ένα φαντασμαγορικό θέαμα. Το έθιμο ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα με πρωτοβουλία κάποιων ντόπιων ναυτικών οι οποίοι συνεπαρμένοι προφανώς από κάποιο αντίστοιχο ασιατικό έθιμο που γνώρισαν στα ταξίδια τους το εισήγαγαν στη μικρή πόλη του Λεωνιδίου.

Τα αερόστατα, προετοιμάζονται μήνες πριν, κυρίως από τους κατοίκους αφού σχεδόν κάθε σπίτι κατασκευάζει το δικό του και στη διαδικασία μετέχουν όλα τα μέλη της οικογένειας. Τα κύρια υλικά που χρησιμοποιούνται είναι το καλάμι και το χαρτί με το μέγεθος του να ποικίλει, χωρίς όμως να ξεπερνάει ποτέ τα δύο μέτρα. Τα μεγάλα αερόστατα απαρτίζονται συνήθως από 32 έως 36 κόλλες χαρτί ενώ τα μικρότερα αποτελούνται από 8 έως 18 κόλλες. Για την πυροδότησή τους γίνεται χρήση ενός πανιού που είναι συνήθως εμποτισμένο με λάδι ή πετρέλαιο και ονομάζεται «καλυμμάρα».

Την Κυριακή του Πάσχα στην πλατεία της 25ης Μαρτίου πραγματοποιείται το Δείπνο ή Εσπερινός της Αγάπης. Η εκδήλωση ξεκινά με το διάβασμα του Ευαγγελίου στα Τσακωνικά ενώ ακολουθούν χορός και τραγούδι συνοδευόμενα συνήθως από ζωντανή ορχήστρα και τον χορευτικό σύλλογο Λεωνιδίου που είναι ντυμένος με την παραδοσιακή τσακωνική φορεσιά. Παράλληλα διατίθεται μπουφές με διάφορα τοπικά εδέσματα που προσφέρονται δωρεάν σε κατοίκους και επισκέπτες.

Εικόνα 11. Πάσχα στο Λεωνίδιο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο φωτογράφου Κωνσταντίνου Τρανά

4.5 Δράσεις αξιοποίησης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς

4.5.1 Εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα

- **Εκπαιδευτικές Δράσεις του σωματείου “Αρχείον Τσακωνιάς”.** Το 1954 με πρωτοβουλία του τότε Δημάρχου Λεωνιδίου Στ. Μερικάκη ιδρύεται το Αρχείον Τσακωνιάς, ένα σωματείο – πνευματικό ίδρυμα για την διατήρηση και την συγκέντρωση όλων των στοιχείων που αφορούν την τσακωνική γλώσσα και παράδοση. Σε συνεργασία με τα σχολεία, τους πολιτιστικούς συλλόγους και διάφορους άλλους φορείς, το Αρχείον Τσακωνιάς διοργανώνει διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις για παιδιά και ενήλικες.

Σημαντικό είναι να αναφερθούμε στο **Θερινό Σχολείο**, που φέτος διοργανώθηκε από 31 Ιουλίου μέχρι 11 Αυγούστου 2023, η θεματολογία του οποίου αφορούσε την Τσακωνική: διάλεκτο, υφαντική, λαογραφία, τον τσακωνικό χορό, την ιστορία της Τσακωνιάς και την προφορική ιστορία του Λεωνιδίου μέσα από podcasts του ιστότοπου Istorima.gr. Επίσης περιείχε εκπαιδευτικές διαδραστικές δραστηριότητες όπως εκπαιδευτικά παιχνίδια, μουσικοκινητικές και εικαστικές δραστηριότητες, θεατρικά εργαστήρια, παιχνίδια επαυξημένης δημιουργικότητας, προβολή power points και διαλέξεις – συζητήσεις αναφορικά με την τσακωνική διάλεκτο και την πολιτιστική κληρονομιά. Τον περασμένο Σεπτέμβριο, το Αρχείο Τσακωνιάς σε συνεργασία με το Δήμο Νότιας Κυνουρίας πραγματοποίησε στο Αρχοντικό Τσούχλου **ένα εκπαιδευτικό – διαδραστικό πρόγραμμα** με θέμα την τσακωνική υφαντική που είχε τίτλο **«Αργαλειό να μάθεις την ευχή μου να 'χεις»**. Το πρόγραμμα περιείχε παρουσίαση της τσακωνικής υφαντικής και των εργαλείων της, εργαστήρια προετοιμασίας μαλλιού: γνέσιμο και βάψιμο, ενώ παρείχε τη δυνατότητα στα παιδιά να υφάνουν στον όρθιο αργαλειό. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και του European Heritage Days (EHD) / Journées européennes du patrimoine (JEP). Τέλος από το 2016 υλοποιούνται **μαθήματα** τσακωνικής γλώσσας σε ενήλικες και παιδιά ενώ από το 2017 παραδίδονται και μαθήματα τσακωνικής υφαντικής.

- **E- Twinning: «Ένα ταξίδι στον τσακωνικό πολιτισμό»**. Το Γυμνάσιο Άστρους σε συνεργασία με τα Γυμνάσια Αγίου Ανδρέα, Παραλίας Τυρού, Λεωνιδίου και Ιλίου Αττικής στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος eTwinning ίδρυσαν το Μάρτιο του 2023 το έργο: «Ένα ταξίδι στον τσακωνικό πολιτισμό – A journey to Tsakonian culture». Το έργο ήταν διάρκειας 4 μηνών και σκοπό είχε την παρουσίαση του Τσακωνικού πολιτισμού μέσα από τις διάφορες εκφάνσεις του όπως η γλώσσα, ο χορός,

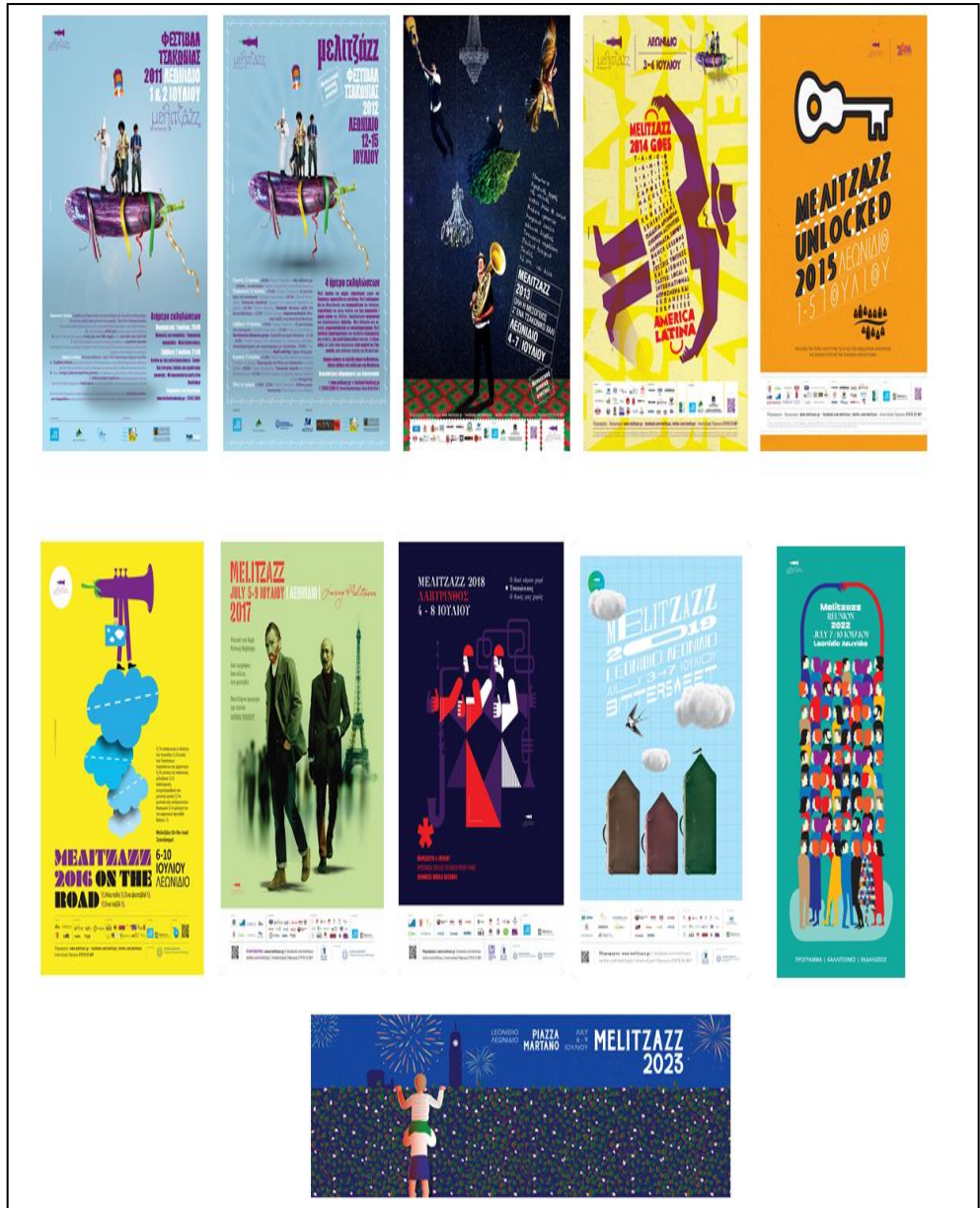
το τραγούδι, η υφαντική και η ταπητουργία. Το πρόγραμμα ξεκίνησε με την καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς από τους μαθητές, και συνεχίστηκε με την πραγματοποίηση διαδικτυακών, εκπαιδευτικών και διαδραστικών παιχνιδιών και κουίζ. Ολοκληρώθηκε με την υλοποίηση πολλών διαδικτυακών και δύο δια ζώσης συναντήσεων όλων των μαθητών σε Λεωνίδιο και Άστρος.

4.5.2 Φεστιβάλ

- **Φεστιβάλ Μελιτζάτζ.** Το Μελιτζάτζ είναι ένα φεστιβάλ που πραγματοποιείται κάθε χρόνο στο Λεωνίδιο και ουσιαστικά αποτελεί τη μετεξέλιξη της Γιορτής της Μελιτζάνας η οποία ξεκίνησε να πραγματοποιείται από το 1996, κάθε Αύγουστο στο λιμάνι της Πλάκας. Η γιορτή αφορούσε την προώθηση του εν λόγω προϊόντος καθώς επίσης της τσακωνικής κουλτούρας και γαστρονομίας μέσα από την υλοποίηση διαφόρων πολιτιστικών εκδηλώσεων και δρώμενων (μουσικοχορευτικές, εκθέσεις, εικαστικά δρώμενα κτλ) ενώ συμμετείχαν όλοι οι κάτοικοι του Λεωνιδίου. Λόγω της μεγάλης απήχησης που είχε η γιορτή, μετεξελίχθηκε σε κάτι πιο ευρύ και διεθνές όπως είναι ένα φεστιβάλ. Το Φεστιβάλ Μελιτζάτζ με σήμα κατατεθέν την μελιτζάνα έκανε την εμφάνισή του το 2011 και έκτοτε υλοποιείται κάθε χρόνο στις αρχές Ιουλίου. Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του, σκοπός του είναι η συνεύρεση διαφόρων πολιτισμών μέσα από την υλοποίηση διαφόρων πολιτιστικών δρώμενων. Διοργανώνεται από το Δήμο Νότιας Κυνουρίας και την εταιρεία Μικρές Μεσογειακές Ιστορίες με την υποστήριξη της Αναπτυξιακής Πάρνωνια - Αναπτυξιακού Οργανισμού ΟΤΑ. Υλοποιείται κυρίως με τον εθελοντισμό και την προθυμία των κατοίκων, ιδιωτικές και δημόσιες χορηγίες καθώς και πόρους από το χρηματοδοτούμενο ευρωπαϊκό πρόγραμμα LEADER. Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ, αξιοποιούνται όλα τα σημεία ενδιαφέροντος του Λεωνιδίου ενώ λαμβάνουν χώρα διάφορα πολιτιστικά δρώμενα σε κάθε

γωνιά της πόλης όπως συναυλίες, χορευτικές εκδηλώσεις, εκθέσεις (γλυπτών, πινάκων ζωγραφικής ή φωτογραφίας), παιδικές παραστάσεις, θερινός κινηματογράφος, γαστρονομικές εκδηλώσεις και διάφορα άλλα δρώμενα εικαστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Επίσης, σε κεντρικά σημεία υπάρχουν περίπτερα όπου εκτίθενται τα παραδοσιακά προϊόντα της περιοχής με κύριο πρωταγωνιστή την μελιτζάνα και το ιδιαίτερα προσφιλέ γλυκό, μελιτζανάκι.

Το Μελιτζάτζ τιμάται σχεδόν κάθε χρόνο με το ευρωπαϊκό σήμα «EFFE Label, Remarkable Arts Festival», ενώ το 2015 του απονεμήθηκε το σήμα «Ευρωπαϊκό έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018» (Τυροβολά, 2019). Το σήμα απονέμεται κατόπιν ελέγχου και αξιολόγησης από μια επιτροπή που αποτελείται από διεθνείς ειδικούς στον κόσμο των φεστιβάλ. Οι χώροι και οι θεσμοί που λαμβάνουν το σήμα πρέπει να πληρούν επτά από τα δέκα πρότυπα ποιότητας που έχουν οριστεί, ενώ επίσης οι εκδηλώσεις τους πρέπει να συμβολίζουν και να προβάλλουν τα ευρωπαϊκά ιδεώδη, τις αξίες και την ευρωπαϊκή ιστορία. Το Μελιτζάτζ καλύπτεται σχεδόν από όλους τους τοπικούς τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς καθώς και τα τοπικά ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Παράλληλα, σε μια προσπάθεια γνωστοποίησής και διεθνοποίησής του διαχέεται υλικό ενημέρωσης και σε τηλεοπτικούς σταθμούς πανελλαδικής εμβέλειας ενώ διατηρεί λογαριασμούς σε όλα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, YouTube, Tweeter).

Εικόνα 12. Αφίσες Μελιτζάζ 2011-2023

Πηγή: <https://www.melitzazz.gr/>

- **Φεστιβάλ Αναρρίχησης.** Μέσα από το Μελιτζάζ, αναδείχθηκε και άρχισε να διοργανώνεται και ένα ακόμα φεστιβάλ, το Φεστιβάλ Αναρρίχησης. Το Λεωνίδιο φημίζεται για τον κοκκινόβραχο που δεσπόζει επιβλητικά πάνω

από τον οικισμό. Λόγω της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της περιοχής αποτελεί ιδανικό μέρος για αναρρίχηση καθώς αποτελείται από πολλές αναρριχητικές διαδρομές μικρού και μεγάλου εύρους δυσκολίας. Η πρώτη διαδρομή αναρρίχησης διανοίχθηκε το 2011 για τεχνικές μονού σχοινού 250 μ. Το Φεστιβάλ Αναρρίχησης Λεωνιδίου ξεκίνησε για πρώτη φορά το 2016 και έκτοτε υλοποιείται κάθε χρόνο στο τέλος του φθινοπώρου με καλεσμένους ηγηρά ονόματα από το χώρο της αναρρίχησης. Όπως και το Μελιτζάζι, το Φεστιβάλ Αναρρίχησης χρηματοδοτείται από το LEADER καθώς και από ιδιωτικούς πόρους ενώ συνδιοργανώνεται από τον Δήμο Νότιας Κυνουρίας και την Περιφέρεια Πελοποννήσου (Τυροβολά, 2019). Στο Φεστιβάλ εκτός από την αναρρίχηση υλοποιούνται και άλλες δράσεις όπως περίπατοι, διάφορα είδη γυμναστικής, (yoga, Zumba), μουσικές και γαστρονομικές εκδηλώσεις, μαθήματα αναρρίχησης, βιωματικά εργαστήρια κτλ (ο.π., 2019).

4.5.3 Ψηφιοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς

- **Ψηφιακό Αποθετήριο Φάμπρικα.** Στη Φάμπρικα έχει δημιουργηθεί ένα ψηφιακό αποθετήριο των πολιτιστικών τεκμηρίων των συλλόγων της περιοχής. Σκοπός είναι μέσω της χρήσης κατάλληλων εργαλείων να παρουσιασθεί μια ολιστική εικόνα του οικισμού που θα αναδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εποχής σε ιστορικό, φυσιολατρικό και επιστημονικό επίπεδο. Τα στοιχεία αυτά συλλέγονται και διαχειρίζονται από εξειδικευμένο προσωπικό και διανέμονται και προβάλλονται στο ευρύ κοινό καθώς και σε εκπαιδευτικές σχολικές μονάδες μέσα από τη χρήση διαφόρων εκπαιδευτικών εργαλείων που έχουν αναπτυχθεί συμβάλλοντας σημαντικά στην δια βίου και διαγενεακή μάθηση.

- **Ψηφιακό Αποθετήριο Αρχείου Τσακωνιάς.** Το Αρχείον Τσακωνιάς όπως αναλύσαμε και πρωτύτερα έχει ως κύριες δραστηριότητες την διοργάνωση συνεδρίων, την έκδοση βιβλίων και των πρακτικών των συνεδρίων, την εκμάθηση της τσακωνικής διαλέκτου και της υφαντικής, την συγκέντρωση, μελέτη και έκθεση αρχειακού υλικού ενώ κατά καιρούς διοργανώνει ή συνδράμει διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Επίσης ασχολείται με την έκδοση του περιοδικού Χρονικά των Τσακώνων, το οποίο περιλαμβάνει αποτελέσματα ερευνών σχετικών με την τσακωνική κληρονομιά, καθώς και εργασίες και παρουσιάσεις διαφόρων επιστημονικών ομάδων για την περιοχή της Τσακωνιάς. Επίσης έχει εκδώσει βιβλία ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος, ποιητικές συλλογές, Λεξικά καθώς και Εγχειρίδια Γραμματικής. Όλα τα παραπάνω έχουν συγκεντρωθεί σε ένα ψηφιακό αποθετήριο του οποίου η πρόσβαση είναι ελεύθερη για όλους.
- **Διαγωνισμός Ψηφιακών Έργων.** Από το 2022 διοργανώνεται ένας διαγωνισμός ψηφιακών έργων που αφορά την τσακωνική πολιτιστική κληρονομιά και ονομάζεται TsakoníArt. Σκοπός του διαγωνισμού είναι η εκπαίδευση των συμμετεχόντων με στόχο τη δημιουργία ενός ψηφιακού έργου όπως μια αφίσα, ένα ιστολόγιο, ένα βίντεο με θέμα την Τσακωνική πολιτιστική κληρονομιά.

4.5.4 Διάφορες ενέργειες προστασίας, αξιοποίησης και προώθησης

Πέραν των παραπάνω τα τελευταία χρόνια έχουν υλοποιηθεί διάφορες δράσεις προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Κάποιες από αυτές αναφέρονται κάτωθι:

- **Εγγραφή στον «Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς».** Το 2015 εγγράφηκε στο εν λόγω κατάλογο ο «Τσακωνικός χορός» και το 2018 το «Τσακωνικό Μνημόσυνο στη Βασκίνα» (Τυροβολά, 2019).

- **Παρουσιάσεις βιβλίων.** Μέσα στις δράσεις του Αρχείου Τσακωνιάς είναι και η παρουσίαση βιβλίων σχετικών με την τσακωνική διάλεκτο, λαογραφία και ιστορία της περιοχής. Μόνο το 2022 παρουσιάσθηκαν στη Φάμπρικα Πολιτισμού τρία βιβλία σχετικά με την τσακωνική κληρονομιά. Τον Νοέμβριο παρουσιάσθηκε το βιβλίο με τίτλο: «Για να κοντούμε τα γρούσσα νόμου. (Για να κρατήσουμε τη γλώσσα μας)» του Γιάννη Καμβύση συνταξιούχου εκπαιδευτικού. Το βιβλίο περιέχει ιστορίες και παραμύθια στην Τσακωνική Διάλεκτο. Το δεύτερο βιβλίο παρουσιάσθηκε το Δεκέμβριο και είχε τίτλο «Άγιος Νικόλαος Σίντζας» του Παναγιώτη Δολιανίτη όπου αναφέρεται λεπτομερώς στην ιστορία του ομώνυμου μοναστηριού και στο σημαντικό ρόλο που επιτέλεσε ως προμαχώνας της ορθοδοξίας όλους αυτούς τους αιώνες στην περιοχή. Τον ίδιο μήνα παρουσιάσθηκε και το τρίτο βιβλίο με τίτλο «Επαρχία Πραστού» του ιερέα Γεώργιου Πετρή, το οποίο είναι ένα πόνημα που πραγματεύεται την ιστορική διαδρομή του Πραστού από το 1821-1833 και βασίζεται τόσο σε ιστορικές μαρτυρίες όσο και ιστορικά στοιχεία παρμένα από τα Γενικά Κρατικά Αρχεία. Και τα τρία βιβλία εκδόθηκαν με την οικονομική αρωγή της Περιφέρειας Πελοποννήσου, του Δήμου Ν. Κυνουρίας και της Αναπτυξιακή Πάρωνα. Αναπτυξιακού Οργανισμού ΟΤΑ.
- **Υλοποίηση Συνεδρίων.** Μέχρι τώρα, το Αρχείο Τσακωνιάς έχει υλοποιήσει εννέα Συνέδρια. Το πρώτο υλοποιήθηκε το 1984 ενώ το τελευταίο πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2023 με θέμα «Οι Τσάκωνες κατά τα επαναστατικά και προεπαναστατικά χρόνια» . Αφορμή υπήρξε η επέτειος από τα 200 χρόνια της έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης. Επίσης τον Ιούνιο του 2021, συνδιοργάνωσε με το Πανεπιστήμιο Πατρών και το Εργαστήριο Γλωσσολογίας καθώς και τα Πανεπιστήμια της Γάνδης και του Οχάιο το 9ο Διεθνές Συνέδριο Διαλεκτικής και Διαλεκτολογίας (Τυροβολά, 2019).

- **Δράσεις Προώθησης της αναρρίχησης.** Από το 2016 ιδρύθηκε και λειτουργεί ο δίγλωσσος σε Ελληνικά και Αγγλικά ιστότοπος Climb in Leonidio όπου παρέχει πληροφορίες σχετικά με την αναρρίχηση. Το 2017, ο Δήμος συμμετείχε στη διεθνή έκθεση εναλλακτικού τουρισμού “Tour Natur” στο Dusseldorf της Γερμανίας με σκοπό την προώθηση της αναρρίχησης. Το 2021, ο Δήμος σε συνεργασία με το γνωστό website Climb Greece εξέδωσαν έναν οδηγό Αναρρίχησης της περιοχής - Leonidio & Kyparissi Guidebook.

Κεφάλαιο 5. Παρουσίαση και Συμπεράσματα Ερευνητικού Σκέλους

5.1. Παρουσίαση δεδομένων και στοιχείων συνεντεύξεων

Όπως αναφέρθηκε και στο τρίτο κεφάλαιο η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την υλοποίηση της παρούσας έρευνας ήταν η ποιοτική έρευνα μέσω της διεξαγωγής ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η θεματική ενότητα της συνέντευξης χωρίζεται σε πέντε βασικούς άξονες που αποτελούνται από δεκατέσσερις ερωτήσεις οι οποίες παρατίθενται αναλυτικά στο Παράρτημα. Οι συνεντευξιαζόμενοι είναι εκπρόσωποι των τριών εμπλεκόμενων φορέων που επιλέχθηκαν. Ο πρώτος συνεντευξιαζόμενος είναι ο νέος Δήμαρχος Νότιας Κυνουρίας κ. Εμμανουήλ Δολιανίτης, ο οποίος για αρκετά χρόνια έχει υπηρετήσει σε διάφορους τομείς του Δήμου όσο και του Εμπορικού Επιμελητηρίου Αρκαδίας ενώ υπήρξε γραμματέας και ένα από τα ιδρυτικά μέλη του Εμπορικού Συλλόγου Λεωνιδίου «Νέα Εποχή». Ο δεύτερος συνεντευξιαζόμενος είναι ο κ. Μπερέτσος Μαρίνης, ο οποίος είναι Διευθύνων Σύμβουλος της Αναπτυξιακή Πάρνωννα. Αναπτυξιακός Οργανισμός ΟΤΑ με μεγάλη εμπειρία στη διαχείριση χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων που αφορούν την τοπική ανάπτυξη καθώς επίσης και την διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η τρίτη συνεντευξιαζόμενη είναι η κα. Πουτσελά Ελένη, φιλόλογος και γραμματέας του πολιτιστικού συλλόγου Αρχαίων Τσακωνιάς. Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν περίπου 35 με 40 λεπτά και διεξήχθησαν στο γραφείο του κάθε συνεντευξιαζόμενου ξεχωριστά ενώ κατά τη διάρκεια πραγματοποίησής τους τηρούνταν σημειώσεις από τον ερευνητή. Παρακάτω παρατίθενται αναλυτικά τα δεδομένα που εξήχθησαν από τις συνεντεύξεις ανά άξονα.

- **Άξονας 1: Εντοπισμός και καταχώρηση πολιτιστικής κληρονομιάς από κατοίκους και φορείς**

Στις συνεντεύξεις τονίσθηκε ιδιαίτερα το γεγονός πως το Λεωνίδιο έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός και ιστορικός οικισμός και έγινε ιδιαίτερη μνεία στα πυργόσπιτα, στα νεότερα μνημεία, στα θρησκευτικά αξιοθέατα, στα νεοκλασικά αρχοντικά καθώς και στα αρχαιολογικά ευρήματα. Οι ερωτώμενοι δεν παρέλειψαν να αναφέρουν στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιοχή όπως η τσακωνική γλώσσα, ο χορός, η υφαντική, το μνημόσυνο και το «κασμάτσι». Όλοι οι ερωτηθέντες συμφωνούν πως η πολιτιστική κληρονομιά έχει εντοπιστεί και πως έχουν γίνει διάφορες ενέργειες για την καταχώρησή, προστασία και διαφύλαξή της. Ήδη δύο από τα άυλα στοιχεία (χορός και μνημόσυνο) έχουν καταχωρηθεί στον «Εθνικό Κατάλογο Άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς» ενώ έχουν δημιουργηθεί ψηφιακά αποθετήρια στο Αρχείο Τσακωνιάς και στη Φάμπρικα Πολιτισμού. Τέλος έχουν εκδοθεί βιβλία σχετικά με τη τσακωνική διάλεκτο και παράδοση και πραγματοποιούνται σχετικά συνέδρια. Και οι τρεις ερωτώμενοι θεωρούν πως η πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζεται από την πλειονότητα των κατοίκων και αυτό καταδεικνύεται τόσο από την ύπαρξη αρκετών πολιτιστικών φορέων με ενεργό δράση στη περιοχή όπως είναι το Αρχείο Τσακωνιάς, ο Μορφωτικός Σύλλογος Λεωνιδίου κ.α. όσο και από την μεγάλη συμμετοχή των Λεωνιδιωτών στα διάφορα πολιτιστικά δρώμενα και στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που υλοποιούνται εντός και εκτός οικισμού.

➤ **Άξονας 2: Μνημεία σε αγροτικούς χώρους και ο ρόλος των φυσιολατρικών, οικολογικών και πολιτιστικών συλλόγων στην προστασία τους.**

Σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους έχουν εντοπισθεί αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή που έχουν περιφραχθεί από την Αρχαιολογική Υπηρεσία Αρκαδίας χωρίς όμως να πραγματοποιούνται περαιτέρω ενέργειες προστασίας από τις φυσικές καταστροφές και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Επίσης υπάρχουν αξιόλογα νεότερα μνημεία πολλά εκ των οποίων

έχουν ανακαινισθεί και επαναχρησιμοποιούνται με τον ίδιο ή διαφορετικό σκοπό. Στην περιοχή δρουν αρκετοί φυσιολατρικοί και οικολογικοί σύλλογοι όπως ο σύλλογος Σπηλαιολόγων – Ορειβατών Κυνουρίας, ο Αναρρηχτικός – Ορειβατικός Σύλλογος Λεωνιδίου, οι Τσάκωνες Περιπατητές, ο φιλοζωικός σύλλογος «Κούε και κατσούα» (Σκύλος και γάτα στα τσακόνικα), ο σύλλογος Φίλων Βασκίνας κ.α. Σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους οι σύλλογοι αυτοί συμβάλλουν περισσότερο στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος μεμονωμένα χωρίς να υπάρχει ένας γενικότερος σχεδιασμός για την προστασία και την ανάδειξη των αρχαιολογικών και φυσικών μνημείων.

➤ **Άξονας 3: Ενέργειες διαφύλαξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς από φορείς και κατοίκους**

Και οι τρεις ερωτηθέντες συγκλίνουν πως γίνονται σημαντικές ενέργειες από φορείς και κατοίκους με το Αρχείο Τσακωνιάς να πρωτοστατεί. Το Αρχείο Τσακωνιάς υλοποιεί διάφορες δράσεις όπως είναι τα τσακόνικα συνέδρια, διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα, το θερινό σχολείο, η έκδοση του περιοδικού Χρονικά των Τσακόνων ενώ το αρχείο του αποτελείται από πληθώρα λαογραφικών, ιστορικών και γλωσσολογικών βιβλίων και λεξικών. Επιπλέον ασχολείται με την οργάνωση και υποδοχή επισκέψεων από σχολεία και ομάδες ενηλίκων καθώς και τη διατήρηση του ψηφιακού αποθετηρίου. Αναφέρθηκε επίσης η σημαντική συμβολή τόσο του Δήμου Ν. Κυνουρίας όσο και της Αναπτυξιακής Πάρνωνα. ΑΟ ΟΤΑ οι οποίοι εκτός από οικονομική αρωγή συνεισφέρουν σημαντικά τόσο στον συντονισμό όσο και στην επικοινωνία των παραπάνω εγχειρημάτων. Οι ερωτώμενοι δεν αμέλησαν να αναφερθούν στη μεγάλη συμμετοχή, την φιλοξενία και την εξωστρέφεια που επιδεικνύουν οι κάτοικοι της κωμόπολης. Παρόλα αυτά, κατά τη γνώμη τους οι ενέργειες αυτές δεν επαρκούν καθώς τις περισσότερες φορές γίνονται μεμονωμένα και δεν έχουν συνέχεια. Προτάθηκε να πραγματοποιούνται περαιτέρω ενέργειες διαφύλαξης και προστασίας της τοπικής πολιτιστικής

κληρονομιάς με πιο οργανωμένο και συντονισμένο τρόπο καθώς επίσης να προωθηθούν: η πραγματοποίηση επισκέψεων - ξεναγήσεων από σχολεία αλλά και ομάδες ενηλίκων στα αρχοντικά σπίτια και τους Πύργους του Λεωνιδίου καθώς και σε σημεία σημαντικού ενδιαφέροντος, η διοργάνωση περισσότερων ημερίδων και συνεδρίων με θέματα την Τσακωνική διάλεκτο, υφαντική και αρχιτεκτονική καθώς και η υλοποίηση περισσότερων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και βιωματικών σεμιναρίων. Σημαντική θα ήταν και η εισαγωγή της τσακωνικής γλώσσας στα σχολεία της περιοχής.

➤ **Άξονας 4: Ενέργειες αξιοποίησης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και βαθμός συμβολής τους στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς**

Αναφορικά με τις ενέργειες αξιοποίησης και προώθησης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και οι τρεις ερωτηθέντες συμφωνούν πως γίνονται κάποιες αξιόλογες ενέργειες τόσο από το Αρχαίο Τσακωνιάς που πρωτοστατεί σε αυτό όσο και από τον Δήμο, την Αναπτυξιακή Πάρνωνα. Αναπτυξιακό Οργανισμό ΟΤΑ και τους υπόλοιπους πολιτιστικούς φορείς. Παρόλα αυτά δεν επαρκούν, γι' αυτό και θα πρέπει να γίνονται σε μεγαλύτερο βαθμό και πιο συγκροτημένα. Και οι τρεις θεωρούν πως τα φεστιβάλ (Μελιτζάζζ και Αναρρίχησης) έχουν συμβάλει κατά ένα σημαντικό βαθμό στην αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά θα πρέπει να γίνουν περισσότερες δράσεις όπως: Workshops, ημερίδες, έκδοση κάποιου τουριστικού φυλλαδίου με όλα τα σημεία ενδιαφέροντος, επικαιροποίηση και ενημέρωση των επίσημων ιστοσελίδων Δήμου και φορέων με οπτικοακουστικό υλικό, περισσότερες δράσεις εξωστρέφειας όπως προβολή του τόπου και της κληρονομιάς του από τα τοπικά αλλά και εθνικής εμβέλειας ραδιοτηλεοπτικά μέσα, συμμετοχή σε εθνικές και διεθνείς εκθέσεις κτλ.

➤ **Άξονας 5: Συμβολή της προώθησης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στην τοπική ανάπτυξη. Ύπαρξη συγκροτημένου σχεδίου διαχείρισης, διαφύλαξης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς**

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει βοηθήσει τον τόπο δημιουργώντας μια ανοδική πορεία στην επισκεψιμότητα και τον τουρισμό καθώς έχει συμβάλει στην διαφοροποίηση του Λεωνιδίου ως τουριστικού προϊόντος με σημαντικό θετικό αντίκτυπο στην τοπική οικονομία. Παρόλα αυτά υπολείπονται να πραγματοποιηθούν ακόμα σημαντικά έργα υποδομής ενώ προτεραιότητα του Δήμου αποτελεί η βελτίωση της καθημερινότητας των μόνιμων κατοίκων. Και οι τρεις ερωτηθέντες συμφωνούν πως υπάρχουν ακόμα πολλά που πρέπει να γίνουν στον τομέα της οξοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς με την υιοθέτηση μιας νέας στρατηγικής προβολής και προώθησης μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας, να είναι επιτακτική.

5.2 Συμπεράσματα ανά άξονα

Συμπεράσματα Άξονα 1: Από την έρευνα (επιτόπια και συνεντεύξεις) διαπιστώθηκε πως υπάρχει αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά ιδίως άυλη (τσακώνικη διάλεκτος, χορός, υφαντουργία) η οποία έχει εντοπισθεί, καταχωρηθεί και αναγνωρίζεται από την πλειοψηφία των κατοίκων. Αυτό διαφαίνεται τόσο από την ένταξη δύο άυλων πολιτιστικών στοιχείων (τσακώνικος χορός και μνημόσυνο) στον Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς όσο και από τη μεγάλη συμμετοχή των κατοίκων στις εκπαιδευτικές δράσεις και στα διάφορα πολιτιστικά δρώμενα και εκδηλώσεις εντός και εκτός Λεωνιδίου. Αναφορικά με την υλική πολιτιστική κληρονομιά και σε αυτό τον τομέα το Λεωνίδιο έχει κάνει αρκετά και σημαντικά βήματα. Πολλά από τα νεότερα μνημεία του οικισμού έχουν αποκατασταθεί και επαναχρησιμοποιούνται με τον ίδιο ή διαφορετικό σκοπό. Είναι προφανές πως κάτοικοι και φορείς έχουν εντοπίσει την πολιτιστική τους κληρονομιά, έχουν

συνειδητοποιήσει την αξία της και προσπαθούν με διάφορα μέσα να την προστατεύσουν, να την διατηρήσουν και να την μεταλαμπαδεύσουν στις επόμενες γενιές.

Συμπεράσματα Άξονα 2: Από την έρευνα διαπιστώθηκε πως υπάρχουν στο Λεωνίδιο λιγοστά αρχαία ευρήματα τα οποία αν και έχουν εντοπισθεί και περιφραχθεί από την αρμόδια αρχαιολογική υπηρεσία, δεν έχουν πραγματοποιηθεί περαιτέρω ενέργειες για τη διατήρηση και την προστασία τους. Το μοντέλο που έχει ακολουθηθεί για τη διαχείρισή τους είναι το υλικοτεχνικό αφού τα αρχαιολογικά ευρήματα βρίσκονται υπό την εποπτεία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας Αρκαδίας χωρίς να δίνεται η δυνατότητα σε κατοίκους και φορείς να συμμετέχουν στις διαδικασίες προστασίας και ανάδειξής τους. Στο Λεωνίδιο απαντώνται επίσης και αρκετά νεότερα μνημεία, πολλά εκ των οποίων έχουν ανακαινισθεί και αξιοποιηθεί. Στην περιοχή δρουν αρκετοί οικολογικοί και φυσιολατρικοί σύλλογοι που ο καθένας ξεχωριστά και μεμονωμένα συνήθως συμβάλλει στην προστασία της φυσικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Παρόλα αυτά δεν υπάρχει ένας γενικός σχεδιασμός προστασίας και ανάδειξής της καθώς οι δράσεις είναι σπασμωδικές και μεμονωμένες. Από τις συνεντεύξεις και την μέχρι τώρα ενεργό δράση των συλλόγων έγινε αντιληπτό πως αν υπάρξει ένας τέτοιος σχεδιασμός θα γίνει θερμά αποδεκτός από τους περισσότερους.

Συμπεράσματα Άξονα 3: Από την έρευνα διαπιστώθηκε πως πραγματοποιούνται αρκετές ενέργειες διαφύλαξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έχουν δημιουργηθεί δύο ψηφιακά αποθετήρια με πολιτιστικό περιεχόμενο από την περιοχή, έχουν εκδοθεί βιβλία για την τσακωνική κληρονομιά, πραγματοποιούνται συνέδρια, φεστιβάλ και εκπαιδευτικές δράσεις κτλ. Ένα σημαντικό βήμα είναι η καταχώρηση του τσακωνικού χορού και του τσακωνικού μνημόσυνου στον Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς. Αξιόλογη είναι και η συμβολή των δύο συλλόγων (Αρχείο Τσακωνιάς και Τσακωνοπαρέα) στην εκμάθηση της

Τσακώνικης διαλέκτου στις νεότερες γενιές μέσα από τα μαθήματα και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που υλοποιούν. Παρόλα αυτά λόγω των υπερβολικών υποχρεώσεων και δραστηριοτήτων των νέων παιδιών η συμμετοχή είναι μικρή. Η εισαγωγή των τσακώνικων στα σχολεία είναι ένα πάγιο αίτημα των κατοίκων καθώς θεωρούν πως είναι ο ισχυρότερος τρόπος διαφύλαξης της γλώσσας και μεταλαμπάδευσής της στις επόμενες γενιές. Δυστυχώς, είναι ένα αίτημα που δεν έχει υλοποιηθεί λόγω της υπερβολικής γραφειοκρατίας που απαιτείται για την εισαγωγή ενός μαθήματος στην σχολική ύλη. Παρ' όλες τις αξιολογες ενέργειες που υλοποιούνται έως τώρα, δεν υπάρχει ένα συλλογικό και ενιαίο σχέδιο διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς που θα οργανώσει όλες τις δράσεις και τους φορείς ώστε να αξιοποιηθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Σήμερα σχεδόν όλες οι δράσεις γίνονται μεμονωμένα και βασίζονται στην πρωτοβουλία, τη θέληση και το μεράκι των πολιτιστικών συλλόγων, των φορέων και των κατοίκων.

Συμπεράσματα Άξονα 4: Από την έρευνα διαπιστώθηκε πως υλοποιούνται αρκετές ενέργειες ανάδειξης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς η πλειονότητα των οποίων πραγματοποιείται κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες. Σε αυτό συμμετέχουν ο Δήμος, η Αναπτυξιακή Πάρωννα καθώς και η πλειονότητα των πολιτιστικών φορέων και των κατοίκων. Παρόλα αυτά οι περισσότερες γίνονται μεμονωμένα και σπασμωδικά. Εκτός από τα φεστιβάλ (μελιτζάτζ και αναρρίχησης) υλοποιούνται εκπαιδευτικές δράσεις όπως τα τσακόνικα συνέδρια, το θερινό σχολείο, τα μαθήματα τσακώνικης γλώσσας και υφαντικής καθώς και διάφορες άλλες εκπαιδευτικές και διαδραστικές δραστηριότητες που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλυτικά. Σίγουρα τα φεστιβάλ και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις έχουν συμβάλει κατά ένα σημαντικό βαθμό στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην αναγνωρισιμότητα του τόπου αλλά δεν επαρκούν. Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα απαιτείται ένα ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης της πολιτιστικής

κληρονομιάς που εμπεριέχει συγκροτημένες και οργανωμένες κινήσεις προς αυτή την κατεύθυνση.

Συμπεράσματα Άξονα 5: Απόρροια της έρευνας είναι πως οι δράσεις ανάδειξης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής σε διάφορους τομείς. Οι υπηρεσίες καταλυμάτων βραχυπρόθεσμης μίσθωσης έχουν αυξηθεί ενώ πολλά κτήρια έχουν ανακαινισθεί και χρησιμοποιούνται γι' αυτό το σκοπό ή έχουν μεταπωληθεί σε αλλοδαπούς που έχουν επιλέξει το Λεωνίδιο ως μόνιμη κατοικία τους. Σύμφωνα με τα μεσιτικά γραφεία της περιοχής διαφαίνεται τα τελευταία χρόνια μια εισροή κυρίως Ευρωπαίων στον μόνιμο πληθυσμό που επιλέγουν το Λεωνίδιο ως μόνιμη κατοικία τους. Τα καταστήματα εστίασης και αναψυχής έχουν αυξηθεί και γενικά έχει καταγραφεί μια αύξηση στον τομέα των παρεχόμενων υπηρεσιών που αφορούν τον τουρισμό. Πέραν τούτου, έχει καταγραφεί και μια μικρή αύξηση και σε άλλους τομείς όπως οι οικοδομικές εργασίες, οι κατασκευές, η λιανική πώληση, η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων κτλ. Επιπλέον στην περιοχή σημειώνεται σταδιακά μια αύξηση στις εναλλακτικές μορφές ενέργειας αφού περιμετρικά του οικισμού λειτουργούν δεκαεπτά πάρκα ΑΠΕ. Συμπεραίνεται από όλα τα παραπάνω πως το Λεωνίδιο έχει τεθεί σε τροχιά ανάπτυξης σε πολλούς τομείς της οικονομίας. Παρόλα αυτά εκκρεμούν πολλά ακόμα να γίνουν όπως η ενίσχυση σημαντικών κλάδων όπως ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας, η βελτίωση των υπαρχουσών υποδομών και η ανάπτυξη νέων, ο επαναπατρισμός των νέων και η παροχή κινήτρων για επαγγελματική δραστηριοποίηση στην περιοχή κτλ.

5.3 Αξιολόγηση συμπερασμάτων έρευνας - SWOT Ανάλυση

Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την επιτόπια και ποιοτική έρευνα. Γι' αυτό το σκοπό χρησιμοποιήθηκε ένα από τα πιο γνωστά εργαλεία στρατηγικού σχεδιασμού όπως είναι η ανάλυση SWOT, η οποία χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη: στην ανάλυση του εσωτερικού

περιβάλλοντος της περιοχής όπου εντοπίζονται τα ισχυρά και ασθενή σημεία της καθώς και στην ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος όπου εντοπίζονται οι ευκαιρίες και οι απειλές. Μέσα από την ανάλυση αυτή, δίνεται η δυνατότητα αξιολόγησης της υπάρχουσας κατάστασης και της διαμόρφωσης ενός στρατηγικού σχεδιασμού αξιοποίησης και ανάπτυξης του τόπου μέσα από την περαιτέρω πρόωση και αξιοποίηση τόσο της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και των ιδιαίτερων γεωμορφολογικών και ιστορικών χαρακτηριστικών του.

- **Δυνατά και ασθενή σημεία**

Όπως διαπιστώθηκε από τα ευρήματα της επιτόπιας έρευνας, το Λεωνίδιο είναι ένας τόπος με απaráμιλλη φυσική και παρθένα ομορφιά που συνδυάζει βουνό και θάλασσα. Ο οικισμός έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός και ιστορικός ενώ το στοιχείο της παράδοσης και της πολιτιστικής ταυτότητας είναι ισχυρό στους κατοίκους οι οποίοι με κάθε ευκαιρία προωθούν την τσακωνική διάλεκτο, τον τσακωνικό τρόπο ζωής και τα εκλεκτά προϊόντα τους. Ήδη η τσακωνική μελιτζάνα έχει κατοχυρωθεί ως ΠΟΠ προϊόν από το 1996 ενώ υπάρχει δυνατότητα περαιτέρω αξιοποίησης των φυσικών πόρων (δάση, λιβάδια) οι οποίοι στην παρούσα φάση είναι υποαπασχολούμενοι. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την σημαντική πολιτιστική δραστηριότητα που επιδεικνύει η περιοχή τα τελευταία χρόνια μέσα από την υλοποίηση των φεστιβάλ (Μελιτζάζζ και αναρρίχησης) καθώς και διαφόρων άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων (Δείπνο της Αγάπης, Πάσχα, Τσακωνικό μνημόσυνο, εκπαιδευτικές εκδηλώσεις, συνέδρια κτλ) της δίνουν μια εξαιρετική δυναμική για περαιτέρω ανάπτυξη και αναγνώριση σε εγχώριο αλλά και διεθνές επίπεδο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί εδώ πως έχει αποκτηθεί τόσο από τους κατοίκους όσο και από τους φορείς μεγάλη εμπειρία (know how) στην διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και αυτό οφείλεται στην άψογη συνεργασία μεταξύ του Δήμου, της Αναπτυξιακής Πάρωννα, των πολιτιστικών φορέων και διάφορων συλλόγων και συλλογικοτήτων καθώς και στον εθελοντισμό των μόνιμων κατοίκων. Οι τελευταίοι μάλιστα επιδεικνύουν

μεγάλο ζήλο και εξωστρέφεια καθώς συμμετέχουν ενεργά στα περισσότερα πολιτιστικά δρώμενα που υλοποιούνται. Ο τουρισμός ιδίως ο εναλλακτικός (αναρρίχηση, πεζοπορία, θρησκευτικός τουρισμός), τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται ραγδαία χωρίς ακόμα να έχουν κάνει την εμφάνισή τους οι αρνητικές επιδράσεις στη φυσιογνωμία της περιοχής. Σύμφωνα με το Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο, αν και το αναρριχητικό πάρκο καλύπτει ένα μέρος του Λεωνιδίου, έχει καταφέρει να επιφέρει μεγάλα οικονομικά οφέλη. Πρώτα και κύρια έχει αυξηθεί η εποχικότητα και η επισκεψιμότητα της περιοχής καθώς ο οικισμός έχει επισκέπτες σχεδόν όλο το έτος. Επιπλέον έχει καταφέρει να προσελκύσει και μόνιμους κατοίκους καθώς πολλοί από τους επισκέπτες κυρίως αλλοδαποί διαμένουν αρκετούς μήνες το χρόνο έχοντας αγοράσει ή νοικιάσει ακίνητα αυξάνοντας την εισροή κεφαλαίων στην περιοχή.

Στον τομέα της αξιοποίησης του κτιριακού αποθέματος έχουν γίνει αξιόλογες ενέργειες, καθώς πολλά νεότερα μνημεία που ανήκουν στο δημόσιο έχουν αναπαλαιωθεί και επαναχρησιμοποιηθεί ενώ ένα μεγάλο μέρος του ιδιωτικού αποθέματος έχει ανακαινισθεί και μισθώνεται βραχυπρόθεσμα ή έχει μεταπωληθεί. Αξιοσημείωτη είναι και η πρόοδος στον τομέα της διατήρησης και διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής του κληρονομιάς. Ήδη έχουν καταχωρηθεί δύο άυλα στοιχεία (τσακώνικος χορός, μνημόσυνο στη Βασκίνα) στον Εθνικό Κατάλογο Άυλης Κληρονομιάς, έχουν δημιουργηθεί αξιόλογα ψηφιακά αποθετήρια στο Αρχείο Τσακωνιάς και στη Φάμπρικα Πολιτισμού που εμπεριέχουν βιβλία, λεξικά, συγγράμματα, πρακτικά συνεδρίων κ.τ.λ., υλοποιούνται συνέδρια και εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα ενώ τα τελευταία δέκα χρόνια γίνεται μια σοβαρή προσπάθεια αναβίωσης και εκμάθησης της τσακώνικης διαλέκτου σε ενήλικες αλλά κυρίως στις νεότερες γενιές.

Στα ασθενή σημεία διακρίνουμε την έλλειψη βασικών υποδομών. Το οδικό δίκτυο είναι απαρχαιωμένο και επικίνδυνο γεγονός που δυσχεραίνει την προσβασιμότητα στην περιοχή. Η πεζοδρόμηση κυρίως στο κέντρο του

οικισμού είναι ελλιπής ενώ οι χώροι στάθμευσης και υποδοχής επισκεπτών εκλείπουν ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής είναι παραμελημένα και υποβαθμισμένα ενώ η προστασία τους έχει αρκестεί σε μια περίφραξη του χώρου χωρίς να έχουν γίνει περαιτέρω ενέργειες για την προστασία τους και την ανάδειξή τους. Οι υποδομές πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης όπως στις περισσότερες περιοχές της υπαίθρου, αποτελούνται από απαρχαιωμένο εξοπλισμό και ελλιπή στελέχωση. Στον τομέα της πρωτογενούς παραγωγής, στην οποία απασχολείται ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων μπορεί κανείς να διακρίνει ότι η αγροτική καλλιέργεια φθίνει ενώ χαρακτηρίζεται από μικρές παραγωγές που έχουν σοβαρή έλλειψη διασύνδεσης με τον δευτερογενή τομέα, ο οποίος στην περιοχή έχει αναπτυχθεί σε ένα πολύ μικρό βαθμό. Τέλος, ένα από τα σημαντικά ασθενή σημεία είναι η απουσία ενός οργανωμένου και ενιαίου σχεδίου προβολής (brand) που να αναδεικνύει τα πλεονεκτήματα της περιοχής και να τα συμπεριλαμβάνει όλα έτσι ώστε να γίνονται πιο στοχευμένες και ολοκληρωμένες ενέργειες αξιοποίησης και ανάδειξης του τόπου ενώ εκπροσώπηση του Δήμου σε διεθνείς και εγχώριες εκθέσεις είναι σχεδόν μηδαμινή.

- **Ευκαιρίες και Απειλές**

Στις ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος μπορεί κανείς να διακρίνει ότι είναι πολύ σημαντική και πρωτεύουσας σημασίας η ένταξη της περιοχής στο Δίκτυο «Αποθεμάτων Βιόσφαιρας Όρους Πάρνωννα – Κάβου Μαλέα» της UNESCO. Μέσω της ένταξης, θα προσδοθεί κύρος στην περιοχή η οποία θα αναδειχθεί σε παγκόσμια κλίμακα ενώ θα υιοθετηθούν καλές πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης. Δύο σημαντικά έργα που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της περιοχής και στην προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών είναι η ανακατασκευή του λιμανιού της Πλάκας Λεωνιδίου καθώς και η δημιουργία ενός Open Mall στο κέντρο του Λεωνιδίου που αφορά την αποκατάσταση των εξωτερικών όψεων των καταστημάτων καθώς και την μετατροπή του κεντρικού

δρόμου σε ήπιας κυκλοφορίας. Στον τομέα της πρωτογενούς παραγωγής λόγω της ιδιαίτερης φυσιολογίας του τόπου, υπάρχει η δυνατότητα ανάπτυξης καλλιεργειών βιολογικών προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία και προοπτικές εξαγωγής ενώ μπορεί να προωθηθεί και η καλλιέργεια πιστοποιημένης ποιότητας λόγω της ύπαρξης αρκετών νέων και εμπειριστατωμένων γεωπόνων στην περιοχή. Στο ίδιο μήκος κύματος μπορεί να αναπτυχθεί και η σύνδεση του πρωτογενούς με τον δευτερογενή τομέα μέσω της δημιουργίας μονάδων μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων. Σε αυτό μπορούν να συμβάλουν τα χρηματοδοτικά εργαλεία της νέας προγραμματικής περιόδου ΕΣΠΑ 2021-2027 όπου κάποιες από τις δράσεις της εστιάζουν στην ενίσχυση της δευτερογενούς παραγωγής.

Στις απειλές διακρίνουμε την έλλειψη ενός οργανωμένου σχεδίου τουριστικής κίνησης παρά την αύξηση της κίνησης που παρουσιάζει η περιοχή τα τελευταία χρόνια στον τομέα του τουρισμού. Ήδη πολλοί επαγγελματίες έχουν εκφράσει τις ανησυχίες τους για εξάντληση της φέρουσας ικανότητας με αποτέλεσμα την υποβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών στους επισκέπτες στο κοντινό μέλλον. Επιπλέον η περιοχή πάσχει από την έλλειψη επιχειρηματικών κινήτρων από την πολιτεία ώστε να προσελκύσει περισσότερους νέους να επιστρέψουν και να δραστηριοποιηθούν επαγγελματικά στον τόπο τους. Σημαντική είναι επίσης και η έλλειψη ενός οργανωμένου σχεδίου διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς η διαφύλαξη, προστασία και διαχείρισή της γίνεται μέσα από μεμονωμένες ενέργειες κάθε φορά (από τον Δήμο, την Αναπτυξιακή και τους πολιτιστικούς συλλόγους) χωρίς να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο και κοινά αποδεκτό από φορείς και κατοίκους σχέδιο που θα συντονίζει το εν λόγω εγχείρημα. Τέλος, σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις θα επιφέρει και η συνεχόμενη αύξηση των πάρκων εναλλακτικής ενέργειας (ΑΠΕ) αφού η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού έχει ήδη επιφέρει την εγκατάσταση δεκαεπτά πάρκων εναλλακτικής ενέργειας με τις αιτήσεις για νέες εγκαταστάσεις να αυξάνονται

εκθετικά κάθε χρόνο. Ως εκ τούτου, εκτός από την επερχόμενη περιβαλλοντική καταστροφή διαφαίνεται έντονα και ο κίνδυνος υποβάθμισης και απαξίωσης της περιοχής αφού θα διαταραχθεί το παρθένο φυσικό τοπίο το οποίο αποτελεί το κυρίαρχο συστατικό στοιχείο της πολιτιστικής της ταυτότητας.

Όλα τα παραπάνω συνοψίζονται επιγραμματικά στον πίνακα SWOT Analysis που παρατίθεται κάτωθι:

SWOT ANALYSIS

<p align="center">ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ (Strengths)</p>	<p align="center">ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ (Weaknesses)</p>	<p align="center">ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (Opportunities)</p>	<p align="center">ΑΠΕΙΛΕΣ (Threats)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Εμπειρία στην διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων (melitzaz festival, φεστιβάλ αναρρίχησης, εκδηλώσεις Πάσχα). Συμμετοχή μεγάλου ποσοστού των κατοίκων στα δρώμενα. • ΠΟΠ προϊόν: μελιτζάνα • Ένταξη τσακώνικου χορού και Τσακώνικου Μνημόσυνου στη Βασκίνα στον Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς • Δυνατότητα περαιτέρω αξιοποίησης υποαπασχολούμενων φυσικών πόρων (δάση και λιβάδια) 	<ul style="list-style-type: none"> • Απαρχαιωμένο και επικίνδυνο οδικό δίκτυο, δύσκολη προσέγγιση από τα μεγάλα αστικά κέντρα. • Εγκατάλειψη αρχαιολογικών χώρων και ευρημάτων και έλλειψη ενεργειών προστασίας τους. • Απουσία brand name. • Απαρχαιωμένες και μη επανδρωμένες υποδομές υγειονομικής περιθαλψης • Μικρή εκπροσώπηση Δήμου σε διεθνείς εμπορικές και 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανακατασκευή Λιμανιού στην Πλάκα Λεωνιδίου • Δημιουργία Open Mall στο κέντρο του Λεωνιδίου • Δημιουργία μονάδων μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων • Ένταξη της περιοχής στο Δίκτυο «Αποθεμάτων Βιόσφαιρας Όρους Πάρνωννα – Κάβου Μαλέα» της UNESCO. • Ανάπτυξη καλλιέργειας βιολογικών προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία και προοπτικές εξαγωγής (αλόη, βότανα) 	<ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψη οργανωμένου σχεδίου διαχείρισης επερχόμενης τουριστικής κίνησης • Έλλειψη επιχειρηματικών κινήτρων για την ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας • Έλλειψη οργανωμένου σχεδίου διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς • Έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού για τα πάρκα εναλλακτικής ενέργειας ΑΠΕ.

<ul style="list-style-type: none"> • Επαρκής ανακαίνιση ιδιωτικού και δημοσίου κτηριακού αποθέματος • Προστασία και διατήρηση άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς • Συνεργασία και υποστήριξη Δήμου Νότιας Κυνουρίας από την Αναπτυξιακή Πάρνωνα. Αναπτυξιακό Οργανισμό ΑΕ ΟΤΑ • Απορρόφηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων. • Αύξηση τουρισμού 	<p>τουριστικές εκθέσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψη χώρων στάθμευσης και υποδοχής επισκεπτών. • Φθίνουσα πρωτογενής καλλιέργεια. • Έλλειψη σύνδεσης πρωτογενούς παραγωγής με την μεταποίηση. 	<ul style="list-style-type: none"> • Προώθηση δυναμικών καλλιεργειών πιστοποιημένης ποιότητας (ολοκληρωμένης διαχείρισης, βιολογική) 	
---	--	---	--

Πίνακας 1. SWOT Ανάλυση

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Κεφάλαιο 6. Γενικά Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η παρούσα εργασία διαπραγματεύτηκε το θέμα της τοπικής ανάπτυξης μέσα από την αξιοποίηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Από την ανασκόπηση του θεωρητικού υπόβαθρου διαπιστώθηκε πως η πολιτιστική κληρονομιά ενέχει καθοριστικό ρόλο στην διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας, της πολυμορφίας και της διαφορετικότητας ενώ συμβάλει σημαντικά στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης. Γι' αυτό το λόγο έχουν συναφθεί διεθνείς κανονιστικές συμβάσεις, παρέχονται συστάσεις και υλοποιείται μια δέσμη ενεργειών και προγραμμάτων για την προστασία, τη διατήρηση και την αξιοποίησή της σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο.

Τα τελευταία χρόνια όταν αναφερόμαστε στην τοπική και βιώσιμη ανάπτυξη συνήθως εννοούμε την εφαρμογή ενός μοντέλου το οποίο στηρίζεται στις τοπικές κοινωνίες για τον καθορισμό της αναπτυξιακής πολιτικής μέσα από την αξιοποίηση όλων των ιδιαίτερων τοπικών χαρακτηριστικών και πόρων με σκοπό την κάλυψη των αναγκών της τοπικής κοινωνίας και την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της.

Για να εξακριβωθεί αν πράγματι η πολιτιστική κληρονομιά δύναται να επηρεάσει την ανάπτυξη ενός τόπου, επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης το Λεωνίδιο, ένας παραδοσιακός και ιστορικός οικισμός που βρίσκεται νοτιοανατολικά της περιφερειακής ενότητας Αρκαδίας. Το Λεωνίδιο είναι ένας πλούσιος τόπος με μακράιωνη ιστορία και ιδιαίτερα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά που παρά την δυσπρόσιτη και απόμακρη τοποθεσία του, έχει καταφέρει να τοποθετηθεί σε τροχιά ανάπτυξης φιλοδοξώντας από έναν τόπο αμιγώς αγροτικό να μετατραπεί σε ένα διεθνή προορισμό εναλλακτικού και πολιτιστικού τουρισμού. Η πρόκληση είναι μεγάλη αν αναλογιστεί κανείς πως αφενός ο οικισμός δεν έχει επιλύσει βασικά προβλήματα που μαστίζουν την πλειονότητα των περιοχών της υπαίθρου και αφετέρου οι δράσεις και οι ενέργειες που έχουν υλοποιηθεί έως τώρα γίνονται σπασμωδικά και

μεμονωμένα χωρίς να υπάρχει ένα συγκροτημένο και ολιστικό σχέδιο ανάπτυξης της περιοχής.

Στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς η έρευνα έδειξε πως έχουν γίνει σημαντικές ενέργειες για την προστασία και τη διαφύλαξη της. Καταλυτικό ρόλο σε αυτό επιτελούν οι τοπικοί φορείς, οι πολιτιστικοί σύλλογοι και οι κάτοικοι με πρωτοστατούν το Αρχείο Τσακωνιάς. Κάποιες από τις σημαντικότερες δράσεις και ενέργειες είναι η εισαγωγή δύο άυλων στοιχείων στο «Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς», η δημιουργία δύο ψηφιακών αποθετηρίων, η συλλογή αξιόλογου φυσικού και ψηφιακού αρχείου για την τσακωνική κληρονομιά, η εκμάθηση της τσακωνικής γλώσσας και της υφαντικής καθώς και η επιτέλεση και αναπαράσταση εθίμων και παραδόσεων από το παρελθόν σε κάθε ευκαιρία. Ανάλογα βήματα έχουν γίνει και στον τομέα της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς όπως διαπιστώθηκε από την επιτόπια έρευνα και τις συνεντεύξεις, καθώς πολλά μνημεία ιδίως τα νεότερα, έχουν αναπαλαιωθεί και επαναχρησιμοποιούνται με τον ίδιο ή νέο σκοπό κυρίως πολιτιστικό (όπως η «Φάμπρικα Πολιτισμού», το Δημοτικό Σχολείο Βασκίνας, το Παλιό Γυμνάσιο Λεωνιδίου κτλ). Αρκετές ενέργειες έχουν πραγματοποιηθεί και στον τομέα της αξιοποίησης και προώθησής της μέσα από την υλοποίηση των φεστιβάλ, την δημιουργία εκθετικών χώρων, τις εκπαιδευτικές δράσεις και τα προγράμματα, την υλοποίηση συνεδρίων και πολιτιστικών εκδηλώσεων, την διενέργεια ψηφιακών διαγωνισμών (TsakoniArt) κτλ.

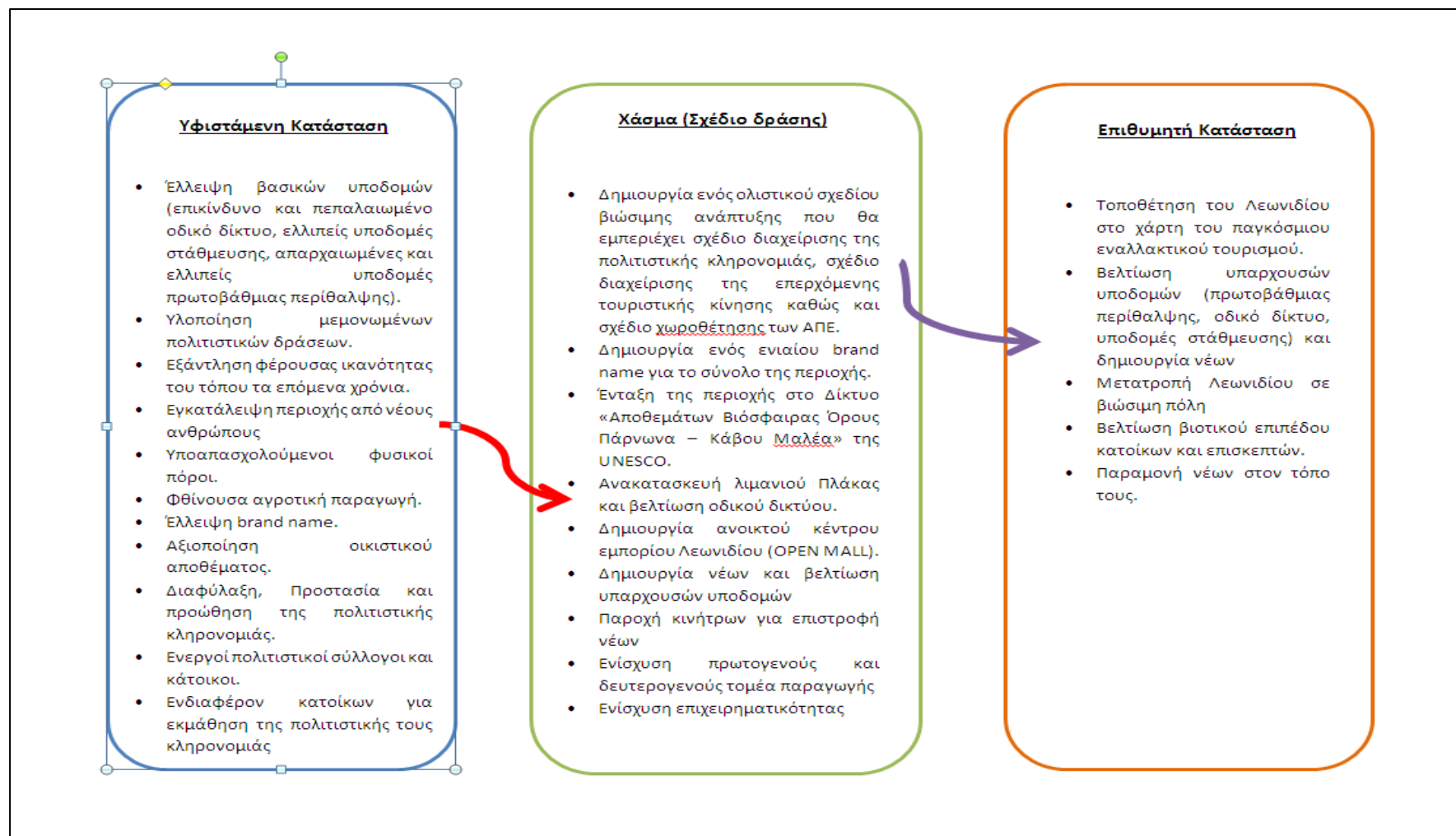
Αναφορικά με την ανάπτυξη του Λεωνιδίου διαπιστώθηκε πως η πολιτιστική του κληρονομιά έχει συμβάλει σημαντικά σε αυτό. Οι δράσεις αξιοποίησής της συντέλεσαν στην δημιουργία ενός μοναδικού και διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος το οποίο τυγχάνει απήχησης στους επισκέπτες. Ως αποτέλεσμα ήταν να αυξηθεί η τουριστική κίνηση και η εποχικότητα του οικισμού δημιουργώντας θετικό αντίκτυπο στην τοπική οικονομία. Παρά την αξιόπαινη προσπάθεια που γίνεται από όλους, υπάρχουν πολλά ζητήματα που

χρήζουν άμεσης επίλυσης ώστε να ευοδωθεί οποιοδήποτε πρόγραμμα ανάπτυξης επιλεχθεί να υλοποιηθεί. Καταρχάς, το Λεωνίδιο καλείται να επιλύσει σημαντικά και χρονίζοντα ζητήματα όπως είναι η έλλειψη υποδομών. Επιπρόσθετα, λόγω της αυξανόμενης τουριστικής κίνησης τίθεται το πρόβλημα της φέρουσας ικανότητας του τόπου η οποία τείνει να εξαντληθεί θέτοντας σε ανησυχία τόσο τους επαγγελματίες του τουρισμού όσο και τους κατοίκους. Σημαντικό εν δυνάμει πρόβλημα είναι και η γεωμετρική αύξηση για αιτήσεις ΑΠΕ περιμετρικά του οικισμού καθώς λόγω μη ύπαρξης συγκροτημένου χωροταξικού σχεδίου ΑΠΕ ελλοχεύει ο κίνδυνος καταστροφής του φυσικού τοπίου, διατάραξης των τοπικών οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας και κατ' επέκταση υποβάθμισης της περιοχής. Τέλος, η απουσία ενός ενιαίου σχεδίου προβολής του τόπου είναι ορατή. Όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα, όλες οι προσπάθειες που γίνονται είναι σπασμωδικές και μεμονωμένες και υπολείπονται ενός ολοκληρωμένου σχεδίου προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του Λεωνιδίου. Η δημιουργία ενός brand είναι επιτακτική καθώς μέσω αυτού του εργαλείου, το Λεωνίδιο θα καταφέρει να γίνει γνωστό σε εθνικό και διεθνές επίπεδο αναδεικνύοντας με το καλύτερο εφικτό τρόπο τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα.

Από όλα τα παραπάνω, συμπεραίνεται πως για να επιτευχθεί τοπική ανάπτυξη απαιτείται μια ολιστική προσέγγιση μέσω ενός ολοκληρωμένου, γενικού και συγκροτημένου σχεδιασμού βιώσιμης ανάπτυξης που θα συμπεριλαμβάνει τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και της επερχόμενης τουριστικής κίνησης καθώς και την οριοθέτηση ενός χωροταξικού σχεδιασμού των ΑΠΕ. Το σχέδιο θα πρέπει να στοχεύει στην κάλυψη των αναγκών της τοπικής κοινωνίας μέσα από την ορθολογική αξιοποίηση των πόρων, στην προστασία του περιβάλλοντος, στην παροχή κινήτρων σε νέους ανθρώπους με σκοπό να επιστρέψουν στον τόπο τους και να δραστηριοποιηθούν, στην βελτίωση των υπαρχουσών υποδομών και την

ανάπτυξη νέων, στην ενίσχυση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα παραγωγής και την προσέλκυση της ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και στην δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου προβολής του τόπου που να εμπεριέχει όλα τα φυσικά, ιστορικά και πολιτιστικά του χαρακτηριστικά. Το ολοκληρωμένο σχέδιο βιώσιμης ανάπτυξης θα πρέπει να συναποφασισθεί και εγκριθεί από όλους: τοπικούς φορείς, πολιτιστικούς συλλόγους και συλλογικότητες καθώς και την πλειοψηφία των κατοίκων. Οι προκλήσεις είναι πολλές και μεγάλες για τα επόμενα χρόνια και όλα καταδεικνύουν πως για την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων οφείλουν όλοι να συμμετάσχουν ενεργά στην όλη διαδικασία.

Τα παραπάνω συμπεράσματα παρουσιάζονται επιγραμματικά στο παρακάτω διάγραμμα με τη μέθοδο της ανάλυσης χάσματος (Gap analysis).

Πίνακας 2. GAP Ανάλυση

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Βιβλιογραφικές Αναφορές

A. Πρωτογενείς Πηγές

Π.Δ. 19-10-1978. «Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών Οικισμών τινών του Κράτους και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτών». Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (ΦΕΚ 594 Δ' / 19-10-1978).

Ν. 5351/1932. «Περί κωδικοποίησης των διατάξεων του Νόμ. 5351 ως και των εν ισχύ σχετικών διατάξεων των Νομ. ΒΧΜΣΤ', 2447, 491, 4823 και του Ν.Δ. της 12/16 Ιούν. 1926 εις εν ενιαίον κείμενον νόμου, φέρον τον αριθ. 5351 και τον τίτλον "περί αρχαιοτήτων"». Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (ΦΕΚ 275 Α' / 24-08-1932)

Ν.1114/1981. «Περί κυρώσεως της εις Χάγην την 14ην Μαΐου 1954 υπογραφείσης Συμβάσεως "περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως μετά του Κανονισμού εκτελέσεως αυτής, του Πρωτοκόλλου και των υπ' αριθ. Ι, ΙΙ και ΙΙΙ αποφάσεων της διασκέψεως». Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (ΦΕΚ 6 Α' / 08-01-1981)

Ν.1126/1981. «Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 23ην Νοεμβρίου 1972 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως διά την προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομιάς». Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 32 Α' / 10-02-1981)

Ν. 3028/2002. «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 153 Α' / 28.6.2002).

Ν. 3521/2006. «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς». Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 275 Α' / 22-12-2006).

Ν. 3525/2007. «Πολιτιστική Χορηγία». Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 16 Α' / 26-01-2007).

B. Δευτερογενείς Πηγές

➤ Ελληνόγλωσσες

Δεκλερής, Μ. (2005). *Εισαγωγή στη βιώσιμη πολιτεία. Οδηγός για την πολιτική του 21^{ου} αιώνας*. Εκδόσεις ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Κακλαμάνη, Σ. & Ντυκέν, Μ. Ν. (2005). *Πληθυσμός ορεινών περιοχών: προτυποποίηση δημογραφικών & οικονομικών δεικτών ταξινόμησης* (επιμ. Κοτζαμάνης, Β. & Παππάς Β.). *Χώρος και Πληθυσμός. Αναλυτικές Προσεγγίσεις*. ΕΔΚΑ. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,

Κόνσολα, Ν. (2006). *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτιστική πολιτική*. Εκδόσεις Παπαζήσης.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., & Γκρίμπα Ε. (2011). *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΝΕΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ*. Εκδόσεις Κριτική

Κωστάκης, Π. Θ. (1979). *Βάτικα και Χαβουτσι. Τα Τσακωνικά της Προποντίδας*. Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Κωστάκης, Π. Θ. (1986). *Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου. Τόμος Β (Κ-Ο)*. Εκδόσεις Ακαδημία Αθηνών

Λεκάκης, Σ. (2015). *Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα του σήμερα. Μνημεία και άνθρωποι σε κρίση*. (επιμ. Μητσοπούλου Χ., Νικολόπουλος Β. & Φιλήμονος Μ.) Πρακτικά Διεπιστημονικού Συνεδρίου 19-20 Μαρτίου 2015, Αθήνα, Δημοσιεύματα της Ένωσης Αρχαιολόγων Ελλάδας «ΗΩΣ»

Μπεκύρος, Φ. & Τσαγγούρη, Ε. (1996). *Ο Τσακωνικός Χορός*. Εκδόσεις Αρχείο Τσακωνιάς

Μπέρδος, Α. Φ. (2017). *Ανάδειξη της Πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω Ψηφιοποίησης. Μελέτη Περιπτώσεων, εμπόδια και προοπτικές*. Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. 1-3 Δεκεμβρίου 2017. Βόλος

Μπιτσάνη, Ε. (2004). *Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Σχεδιασμός Πολιτιστικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*. Εκδόσεις Διόνικος

- Μυτούλα, Ρ. & Καλδής, Π. (2019). *CITY BRANDING ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. Η περίπτωση των πολιτιστικών διαδρομών*. Εκδόσεις Παπαζήσης
- Πούλιος Ι., Αλιβιζάτου Μ., Αραμπατζής Γ., Γιαννακίδης Α., Καραχάλης Ν., Μάσχα Ε., Μούλιου Μ., Παπαδάκη Μ., Προσύλης Χ. & Τουλούπα Σ. (2015). *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη ανάπτυξη*. Εκδόσεις Κάλλιπος
- Ρουσάλη – Διατσίντου Σ. (1977 επανέκδοση 2014). *Λαογραφία Λεωνιδίου*. Εκδόσεις Αρχείον της Τσακωνιάς
- Στράτου, Δ. (1979). *Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί*. Εκδόσεις ΟΕΔΒ
- Τσιαφάκη, Δ. & Τσιρλιγάνης, Ν. (2004). *Νεκροκορίνθια και σύγχρονες μέθοδοι προβολής, διαχείρισης και διαφύλαξης μουσειακού και αρχαιολογικού υλικού*.
- Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συνεδρίου Μουσειολογίας: Η τεχνολογία στην υπηρεσία της πολιτιστικής κληρονομιάς: διαχείριση - εκπαίδευση - επικοινωνία, 28 Ιουνίου – 2 Ιουλίου 2004, Μυτιλήνη.
- Τσουκάτου, Π. & Τουραλή, Ζ. (2019). *Το Αγιελίδη τάσου από τα παναθούρια – Leonidio through windows*. Εκδόσεις Οίστρος
- Φάκλαρης, Π. (1990). *Αρχαία Κυνουρία. Ανθρώπινη Δραστηριότητα και Περιβάλλον*. Εκδόσεις Υπουργείου Πολιτισμού
- Φίλιας, Β. (2000). *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ). ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΡΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ*. Εκδόσεις Παπαζήσης
- Φιλυπίδης, Δ. (1982). *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική. Κυνουρία*. Εκδόσεις Μέλισσα
- Φωτοπούλου, Σ. (2018). *Η Διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και η προστασία των νεότερων μνημείων: πρόληψη και αντιμετώπιση κινδύνων*. Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού. Πρακτικά Ημερίδας αφιερωμένης στα 60 χρόνια της Σύμβασης της Χάγης για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης
- Χρονικά του Μοριά*. Τόμος Α'. (1952). Εκδότης: Νέον Ιστορικών Αρχείον

Ψαρρού, Μ. (2008). *Παγκόσμιος καπιταλισμός και θεωρίες παγκόσμιου συστήματος*. Εκδόσεις Gutenberg

Ψαρρού Μ. & Αγγελέτου Κ. (2017). *Ο ρόλος των φεστιβάλ στην τουριστική ταυτότητα του τόπου: το παράδειγμα της Σκοπέλου*. Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Marketing και Branding Τόπου. 31 Μαρτίου-2 Απριλίου 2017. Λάρισα,

➤ Ξενόγλωσσες

Adams, W. M. (2006). *The Future of sustainability: re-thinking environment and development in the twenty-first century*. The IUCN Renowned Thinkers Meeting, Gland, Switzerland.

Ashworth, G. & Kavaratzis, M. (2009). *Beyond the logo: Brand management for cities*. Journal of Brand Management.

Bitsani, E. (2016). *Migration memory, cultural heritage: A vehicle of the intercultural identity of a city. The case study of the Eastern Greek Community and the Greek museums of Trieste Italy*. Cogent Arts & Humanities. 3. 1182716. 10.1080/23311983.2016.1182716.

Cuche, D. (2001). *Η έννοια της κουλτούρας στις Κοινωνικής Επιστήμες*. Εκδόσεις ΤΥΠΩΘΗΤΩ / ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Hoang, V.K. (2020), *The benefits of preserving and promoting cultural heritage values for the sustainable development of the country*, E3S Web of Conferences 234,00076

Kavoura, A. & Sylaiou, St. (2018). *Effective Cultural Communication via Information and Communication Technologies and Social Media Use*. In Khosrow-Pour M. (ed.) Encyclopedia of Information Science and Technology (pp. 7002-7013). USA: IGI Global.

Klamer, A. (2003). *A pragmatic view on values in economics*. Journal of Economic Methodology, 10 (2)

Klamer, A., Mignosa A., & Petrova L. (2006). *FINANCING THE ARTS AND CULTURE IN THE EUROPEAN UNION*. Study for the European Parliament

- Lenzerini, F. (2011). *Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples*. European Journal of International Law, Vol. 22, No.1
- Menell, S. & Rundell, J. (1998). *Classical Readings on Culture and Civilization* (international Library of Sociology. Routledge 1st Edition
- Nicholas N. (2019). *A critical lexicostatistical examination of Ancient and Modern Greek and Tsakonian*. Journal of Applied Linguistics and Lexicography vol 1, no. 1
- Robson C. (2010). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*. Εκδόσεις Gutenberg
- Mennell S & Rundell J. (1998). *Classical Readings on Culture and Civilization (International Library of Sociology)*. Routledge
- Shankar B. & Swamy C. (2013). *Creating Awareness for Heritage Conservation in the City of Mysore: Issues and Policies*, International Journal of Modern Engineering Research, 3(2): 698-703.
- Shore B. (1996). *Culture in mind: Cognition, culture, and the problem of meaning*. Oxford University Press
- Tylor B. (1871). *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom*.
- Williams, R. (2020). *Culture and materialism*. Verso Books

Γ. Ψηφιακές Πηγές

- Αρχείο Τσακωνιάς. (χ.χ.). Στοιχεία περιοχής. <https://www.tsakonianarchives.gr/>
- Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας. (χ.χ.). Τσακωνικό Μνημόσυνο στη Βασκίνα. <https://ayla.culture.gr/tsakwniko-mnimosino-vaskina/>
- Βουτσινά Εύη. (28.07.2017). Τσακωνικές Γεύσεις. *Η Καθημερινή*. <https://www.kathimerini.gr/k/gastronomos/918853/tsakonikes-geyseis/>
- Δημήτρης Μπαλής. (03.11.2023). Το Open Mall που θα αλλάξει το εμπορικό κέντρο του Λεωνιδίου. *Huffingtonpost*. https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-open-mall-poe-tha-allaxei-to-emporiko-kentro-toe-leonidioe_gr_6544a2f9e4b0cde80b8c6d9cμoς

Δήμος Νότιας Κυνουρίας, (χ.χ.). Δημοτική Αρχή.

<https://www.notiakynouria.gov.gr/>

Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο (χ.χ) Αναρριχητικό Πάρκο Λεωνιδίου.

<https://ead.gr/clibing-park-leonidio/>

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (χ.χ). ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ

ΚΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΩΝ. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΔΙΑΤΟΜΕΑΚΟΥ

ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ 5ΟΥ ΕΞΑΜΗΝΟΥ. <http://5a.arch.ntua.gr/project/18380/18686>

ΕΛΣΤΑΤ.(χ.χ). Δημογραφικά Χαρακτηριστικά 2021. <https://www.statistics.gr/el/>

ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ). Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων 2020.

<https://www.statistics.gr/el/>

ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ). Βιομηχανία, Εμπόριο, Υπηρεσίες, Μεταφορές 2021.

<https://www.statistics.gr/el/>

Εξερευνήστε τη Δυτική Μακεδονία.(χ.χ). Φλώρινα. Έτσι θα περάσετε ένα

όμορφο τριήμερο στο Νυμφαίο. <https://www.visitwestmacedonia.gr/>

Επιμελητήριο Αρκαδίας. (χ.χ). Πρωτογενής τομέας. <https://arcadianet.gr/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (χ.χ). Πολιτιστική κληρονομιά και εκπαίδευση.

<https://culture.ec.europa.eu/el?etrans=el>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (χ.χ). Βιωσιμότητα και πολιτιστική κληρονομιά.

<https://culture.ec.europa.eu/el>

Καπετάνιου Λίνα. (28.01.2015). *Νυμφαίο και πέριξ: Τα τζάκια άναψαν*. Η

Καθημερινή. [https://www.kathimerini.gr/k/travel/801262/nympaio-kai-perix-ta-](https://www.kathimerini.gr/k/travel/801262/nympaio-kai-perix-ta-tzakia-anapsan/)

[tzakia-anapsan/](https://www.kathimerini.gr/k/travel/801262/nympaio-kai-perix-ta-tzakia-anapsan/)

Καραχάλης, Ν. Γ. (2007). *Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη: Ο ρόλος των*

πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη. (Διδακτορική

Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών). ΕΑΔΔ.

<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15382#page/1/mode/2up>

Κόκκωρης, Ανδρέας. (2010). *Ο πύργος του Τσικαλιώτη με τα μάτια ενός απλού*

επισκέπτη. https://tsikaliotis.bekyros.gr/#xl_xr_page_index-e

Μελιτζάζζ. (χ.χ). Πρόγραμμα Μελιτζάζζ 2023. <https://www.melitzazz.gr/>

Πελοπόννησος. (χ.χ.). Καρύταινα: Ορεινό διατηρητέο χωριό με μεγάλη ιστορία.
<https://mythicalpeloponnese.gr/karytena-orino-diatiriteo-chorio-me-megali-istoria/>

Μπιτσάνη, Ε. (2002). *Πολιτισμός και τοπική κοινωνία. Η τοπική πολιτιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. 1980-2000.* (Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών). ΕΑΔΔ

<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15605#page/2/mode/2up>

Τζίτζη Άρτεμη. (19.10.2021). Η άγνωστη κουζίνα της τσακωνιάς. *Travel*.
https://www.travel.gr/food_and_drink/i-agnosti-koyzina-tis-tsakonias-geyse/

Τυροβολά, Β. (2019). «Υλική και άυλη πολιτισμική παρακαταθήκη της Τσακωνιάς και προτάσεις για την αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής». (Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών). Καλαμάτα.

<https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/5266/%ce%a4%cf%85%cf%81%ce%bf%ce%b2%ce%bf%ce%bb%ce%ac%20%ce%92%ce%b1%cf%83%ce%b9%ce%bb%ce%b9%ce%ba%ce%ae.pdf?isAllowed=y&sequence=1>

Φάμπρικα Πολιτισμού (χ.χ.) <https://www.fabbricacofculture.gr/>

Φορέας Διαχείρισης Πάρκων Μουστού Μαινάλου και Μονεμβασιάς. (χ.χ)
Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
<https://www.fdparnonas.gr/environmental-briefing/environmental-information-centers/>

Χάρτης της Βενετίας (χ.χ). https://www.charta-von-venedig.de/venice-charter_home.html

Χριστοφάκης, Ε. (2000). *Ενδογενής ανάπτυξη: σχεδιασμός και πολιτική σε τοπικό επίπεδο.* (Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών). ΕΑΔΔ.

<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/11975#page/42/mode/2up>

AIRBNB. (χ.χ.) .Leonidio. <https://www.airbnb.gr/leonidio-greece/stays/>

arcadiaportal.gr. (25.09.2023). Εορτασμός της Παγκόσμιας Ημέρας Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Τσακωνική Υφαντική στο Λεωνίδιο.

<https://www.arcadiaportal.gr/news/eortasmos-tis-pagkosmias-imeras-politistikis-klironomias-tsakoniki-yfantiki-sto-leonidio-pics>

arcadiaportal.gr. (12.08.2023). Τελετή λήξης του Θερινού Σχολείου Τσακωνιάς.

<https://www.arcadiaportal.gr/news/teleti-lixis-toy-therinoy-sholeioy-tsakonias-pics>

arcadiaportal.gr. (31.07.2023). Λεωνίδιο: Παρουσίαση του βιβλίου του Παναγιώτη Δολιανίτη «Άγιος Νικόλαος Σίντζας».

<https://www.arcadiaportal.gr/news/leonidio-paroysiasi-toy-vivlioy-toy-panagioti-dolianiti-agios-nikolaos-sintzas-picsvid>

arcadiaportal.gr. (25.02.2023). Το 9ο Τσακωνικό Συνέδριο 17-19 Μαρτίου 2023.

<https://www.arcadiaportal.gr/news/9o-tsakoniko-synedrio-17-19-martioy-2023>

arcadiaportal.gr. (05.12.2022). Παρουσίαση του βιβλίου του ιερέως Γεωργίου Πετρή, «Επαρχία Πραστού».

<https://www.arcadiaportal.gr/news/paroysiasi-toy-vivlioy-toy-iereos-georgioy-petri-eparhia-prastoy-picsvid>

arcadiaportal.gr. (21.11.2022). Λεωνίδιο: Ακούστε αγαπημένα παραμύθια στα τσακωνικά στην παρουσίαση βιβλίου για την τσακωνική διάλεκτο.

<https://www.arcadiaportal.gr/news/leonidio-akoyste-agapimena-paramythia-sta-tsakonika-stin-paroysiasi-vivlioy-gia-tin-tsakoniki>

astrosnews.gr. (29.04.2023). Συμμετοχή του Γυμνασίου Άστρους σε προγράμματα eTwinning.

<https://www.astrosnews.gr/b-kynoyria/symmetohi-toy-gymnasiy-astroys-se-programmata-e-twinning>

Brubaker, R. (2001). *The return of assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany, and the United States. Ethnic and Racial Studies*.24.531-548.

<http://dx.doi.org/10.1080/01419870120049770>

Climb Greece. (χ.χ). Leonidio & Kyparissi Guidebook. <https://climbgreece.com/>

Climb in Leonidio. (χ.χ.). Climbing festival.<https://climbinleonidio.com/wp/>

Discover Kynouria. (χ.χ.). Μοναστήρια. <https://www.discoverkynouria.gr/>

Europe for Festivals, Festivals for Europe (EFFE). (χ.χ). <https://www.festivalfinder.eu/effe-label>

European Comission. (χ.χ). Ευρωπαϊκά βραβεία πολιτιστικής κληρονομιάς. <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-awards>

European Comission (χ.χ). Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018. <https://culture.ec.europa.eu/el/cultural-heritage/eu-policy-for-cultural-heritage/european-year-of-cultural-heritage-2018>

eTwinning. (χ.χ). About us. <https://www.etwinning.gr/>

Hodder I. (2010). *The narrative and rhetoric of material culture sequences*. <https://doi.org/10.1080/00438243.1993.9980243>

INCREAS. (χ.χ). About us. <https://www.increas.eu/>

Insider. (08.01.2020). Πωλούνται σπίτια με 1 ευρώ σε 11 πόλεις στην Ιταλία. <https://www.insider.gr/epiheiriseis/128370/polyntai-spitia-me-1-eyro-se-11-poleis-stin-italia>

National Geographic . (χ.χ). Globalization. <https://education.nationalgeographic.org/resource/globalization>

Patrimonio de Guadix. (χ.χ.). <https://patrimonioguadix.es/breve-historia-ciudad-guadix>

RAE. (χ.χ.). Γεωπληροφοριακός Χάρτης. <https://geo.rae.gr>

School education gateway. (χ.χ). What we do. <https://www.schooleducationgateway.eu/el/pub/index.htm>

Shimray S. (2019), Ways to create awareness on Cultural Heritage: An overview. Library Philosophy and Practice (e-journal). University of Nebraska – Lincoln. <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5999&context=libphilprac>

United Nations. (χ.χ). Department of Economic and Social Affairs. Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/>

Unesco. (χ.χ). The Criteria for Selection. <https://whc.unesco.org/en/criteria/>

Unesco. (χ.χ). World Atlas of Languages.

<https://en.wal.unesco.org/languages/tsakonian>

Unesco. (χ.χ). World Heritage Fund.

<https://whc.unesco.org/en/financialregulations/>

Unesco. (χ.χ). World Heritage List. <https://whc.unesco.org/en/list>

UNESCO Intangible Cultural Heritage. (χ.χ). Lists. <https://ich.unesco.org/en/>

Unesco Intangible Cultural Heritage. (χ.χ). Convention 2003.

<https://ich.unesco.org/en/convention#art2>

VisitSicily. (χ.χ). Gangi. <https://www.visitsicily.info/en/gangi/>

Παράρτημα

1. Συνέντευξη με τον κ. Δολιανίτη Εμμανουήλ, Δήμαρχο Νότιας Κυνουρίας

Αξονας 1

- 1. Υπάρχει αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά στο Λεωνίδιο; Τι είδους; (Άυλη, υλική)

Φυσικά και υπάρχει! Και υλική και άυλη κληρονομιά. Κυρίως άυλη όπως τα τσακόνικα.

- 2. Αν ναι έχει εντοπιστεί και καταχωρηθεί από κατοίκους και φορείς;

Ναι σε γενικές γραμμές έχει εντοπιστεί και οι περισσότερες έχουν καταγραφεί. Το Αρχείο Τσακωνιάς έχει επωμιστεί ένα μεγάλο μέρος αυτού του έργου.

- 3. Πιστεύετε πως αναγνωρίζεται από την πλειοψηφία των κατοίκων;

Θεωρώ πως οι περισσότεροι κάτοικοι δεν γνωρίζουν και γι' αυτό δεν αναγνωρίζουν την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου μας.

Αξονας 2

- 4. Υπάρχουν μνημεία σε αγροτικό χώρο στην περιοχή;

Δεν το γνωρίζω

- 5.Γίνονται ενέργειες προστασίας των μνημείων από τα φυσικά φαινόμενα, τις φυσικές καταστροφές αλλά και τις αλλοιώσεις των επισκεπτών;

Θεωρώ πως δεν γίνονται όσες ενέργειες απαιτούνται για να είναι προστατευμένα όλα τα μνημεία της περιοχής.

- 6.Υπάρχουν φυσιολατρικοί ή οικολογικοί πολιτιστικοί σύλλογοι στην περιοχή; Αν ναι πως συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς; Είναι διατεθειμένοι να συμμετάσχουν σε ένα γενικότερο σχεδιασμό προστασίας και ανάδειξης της κληρονομιάς που αφορά τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους καθώς και τα φυσικά μνημεία;

Υπάρχει ο αναρρηχτικός-ορειβατικός σύλλογος Λεωνιδίου, ο οποίος με τις δράσεις του, συνεισφέρει στην προστασία της βιοποικιλότητας και την επαγρύπνηση της ευαισθησίας των κατοίκων της περιοχής. Από τη στιγμή που είναι ενεργοί και ενδιαφέρονται για τον τόπο τους σίγουρα θα είναι διατεθειμένοι να συμμετέχουν.

Άξονας 3

- 7.Πραγματοποιούνται ενέργειες για την διαφύλαξη και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από κατοίκους και φορείς;

Πραγματοποιούνται κάποιες ενέργειες, πιο συγκεκριμένα από το Αρχείο Τσακωνιάς σε συνεργασία με τον Δήμο, από τον Δήμο Νότιας Κυνουρίας κι από ομάδες ανθρώπων που ενδιαφέρονται

- 8.Αν ναι ποιες είναι αυτές; Καταγράψτε τις βασικότερες επγγελματικά.

Το Αρχείο Τσακωνιάς με τις δράσεις του βοηθάει στην διαφύλαξη, την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας.

→Μαθήματα τσακόνικων και υφαντικής σε ενήλικες και μαθητές

→Δράσεις με τα σχολεία για να γνωρίσουν τα παιδιά την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου

→ Διοργάνωση θερινού σχολείου και διαγωνισμού ψηφιακών έργων για την Τσακωνιά (TsakoniART)

- 9.Πιστεύετε πως οι εν λόγω ενέργειες επαρκούν για την διαφύλαξη και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς; Αν όχι προτείνετε κάποιους επιπλέον τρόπους.

Είναι ένα πρώτο βήμα αλλά σίγουρα χρειάζονται κι άλλες ενέργειες. Είναι καλό να γίνει μια καταγραφή της άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς (με τα προβλήματα και τις λύσεις που προτείνονται για το καθένα) για να διασφαλιστεί η

συνέχεια. Οι όποιες δράσεις που οργανώνονται και υλοποιούνται να συνεχίζονται και να μην είναι μόνο για μία φορά.

Άξονας 4

- 10.Γίνονται ενέργειες διαχείρισης, αξιοποίησης, ανάδειξης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Ναι πιστεύω ότι είμαστε σε καλό δρόμο!

- 11.Τα φεστιβάλ και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις έχουν συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς; Τι άλλο προτείνετε να γίνει;

Σίγουρα έχουν βάλει το λιθαράκι τους. Ίσως θα ήταν καλό οι κάτοικοι να ασχολούνται με την πολιτιστική τους κληρονομιά όλο το χρόνο και όχι μόνο στις εκδηλώσεις. Έτσι θα διατηρηθεί η κληρονομιά μας αναλλοίωτη και δεν θα χαθεί.

- 12.Πιστεύετε πως η Αναπτυξιακή Πάρνονα, ο Δήμος, το Αρχαίο Τσακωνιάς καθώς και διάφοροι άλλοι τοπικοί πολιτιστικοί φορείς έχουν συμβάλει στην ανάδειξη και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Ναι, το πιστεύω.

Άξονας 5

- 13.Πιστεύετε πως η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει συμβάλει στην ανάπτυξη του Λεωνιδίου; Και αν ναι αναφέρετε ποιους τομείς κατά τη γνώμη σας έχει βελτιώσει.

Σίγουρα έχει βοηθήσει. Ο τουρισμός έχει ανοδική πορεία, υπάρχουν άνθρωποι που ενδιαφέρονται για την τσακωνική παράδοση και θέλουν πχ να επισκεφθούν το Λεωνίδιο για την περίοδο του Πάσχα. Αυτό είναι καλό για τα καταστήματα, τα ξενοδοχεία κτλ. Και οικονομικά λοιπόν είναι καλύτερα τα πράγματα. Είναι θετικό το ότι ακούγεται το όνομα του Λεωνιδίου γενικά καθώς είναι ίσως πιο εύκολο να "απαιτήσεις" να γίνουν έργα που θα καλυτερεύσουν πρωτίστως τη ζωή του πολίτη και μετέπειτα των τουριστών.

- 14.Υπάρχει ένα συγκροτημένο σχέδιο για την περαιτέρω διαχείριση, διαφύλαξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Δεν το έχω αντιληφθεί αυτό. Σίγουρα όμως πρέπει να υπάρξει ένα οργανωμένο σχέδιο για να είναι ουσιαστική η διαχείριση, η διαφύλαξη και η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

2. Συνέντευξη με τον κ. Μπερέτσο Μαρίνη, Γενικό Διευθυντή της Αναπτυξιακής Πάρωννα. ΑΟ.ΟΤΑ

Αξονας 1

- Υπάρχει αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά στο Λεωνίδιο; Τι είδους; (Άυλη, υλική)

ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Στο Λεωνίδιο και στην ευρύτερη περιοχή της Τσακωνιάς υπάρχει πλούσια πολιτιστική κληρονομιά τόσο Αύλη όσο και υλική.

Στην άυλη πολιτιστική κληρονομία του Λεωνιδίου περιλαμβάνονται ο 1) τσακώνικος χορός (έχει μπει στον κατάλογο της unesco,), 2)η τσακώνικη διάλεκτος που διασώζεται εδώ και 2500 χρόνια,.3) το ετήσιο μνημόσυνο των τσακόνων που οι ιερείς κάνουν τη θεία λειτουργία στην τσακώνικη γλώσσα με την άδεια της ιεράς συνόδου. 4) η παρασκευή και η διανομή του «κασματσι» , ενός κομματιού ψωμιού ποτισμένο σε κονιάκ και ζάχαρη που μοιράζουν οι συγγενείς στο χωριό λίγες ημέρες μετά την κηδεία για να συγχωρεθεί η ψυχή του.

Ο οικισμός του Λεωνιδίου έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός οικισμός με το 19-10-79 Π.Δ. «Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών Οικισμών τινών του Κράτους», ενώ εν συνεχεία οι οικισμοί των Πουλίθρων, Κουνουπιάς και Πραγματευτής χαρακτηρίστηκαν και αυτοί παραδοσιακοί οικισμοί (με το από 13-10-98 Π.Δ., ΦΕΚ 908Δ/98). Στο πλαίσιο διατήρησης της αρχιτεκτονικής ομοιογένειας και της γραφικότητας της περιοχής εξετάστηκε η αναγκαιότητα του βαθμού προστασίας των υπόλοιπων περιοχών. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική

του τόπου έχει επηρεαστεί από παράγοντες όπως οι πολεμικές συρράξεις και οι κατακτήσεις, το εμπόριο και οι διάφορες φάσεις οικονομικής οργάνωσης. Η τσακωνική αρχιτεκτονική χαρακτηρίζεται επιβλητική (με αυστηρό, γεωμετρικό ύφος) και φρουριακή λόγω των κατακτητών. Τα δίπατα και τρίπατα πέτρινα αρχοντικά με τους πέτρινους ασβεστωμένους μαντρότοιχους και τα σκαλιστά και ζωγραφισμένα ταβάνια χτίστηκαν από ντόπιους και ιταλούς τεχνίτες. Ταυτόχρονα η επαφή μέσω της θάλασσας με την υπόλοιπη χώρα είχε ως αποτέλεσμα η αρχιτεκτονική του τόπου να δεχθεί σημαντικές επιρροές από τις Σπέτσες και την Ύδρα π.χ. πλακόστρωτες βοτσαλωτές αυλές με σχέδια, ζωγραφιστές οροφές, (το Λεωνίδιο αποτελούσε ναυτική πολιτεία). Τα σημαντικότερα δομημένα αξιοθέατα βρίσκονται στο Λεωνίδιο (υπάρχουν περίπου 120 ιστορικά διατηρητέα μνημεία, αρχοντικά και πύργοι που χτίστηκαν από το 1800 και μετά).

Στην υλική κληρονομία του Λεωνιδίου περιλαμβάνονται τα παραδοσιακά αρχοντικά και οικίες και πολιτιστικοί χώροι περιοχής, και κυρίως::

- Πύργος Τσικαλιώτη
- Πύργος Νούφρη
- Πύργος Πολυτίμου
- Αρχοντικό Τσούχλου
- Φάμπρικα πολιτισμού
- Παλαίο Γυμνάσιο
- Δημοτικό σχολείο Λεωνιδίου

Θρησκευτικά Αξιοθέατα, όπως τα μοναστήρια της Παναγίας Ελωνας και του Αγ. Νικολάου Σύντζας.

- Αν ναι έχει εντοπιστεί και καταχωρηθεί από κατοίκους και φορείς;
Τόσο η άυλη όσο και η υλική πολιτιστική κληρονομιά έχει εντοπιστεί από τους κατοίκους που την προωθούν και είναι περήφανοι για την καταγωγή τους. Υπάρχουν συνεργασίες με Πανεπιστήμια, επιστήμονες, Δήμο και πολιτιστικούς φορείς που προωθούν στο ευρύ κοινό την κληρονομιά αυτή. Μάλιστα χρησιμοποιείτε και ως μοχλός ανάπτυξης και τουριστικό προϊόν (συνέδρια, εκθέσεις φεστιβάλ κ.α.)
- Πιστεύετε πως αναγνωρίζεται από την πλειοψηφία των κατοίκων;
Ναι. Φαίνεται από τις συνεχείς δράσεις που γίνονται όπως μαθήματα τσακωνικής γλώσσας σε παιδιά και ενήλικους, συνέδρια, εκθέσεις εκδηλώσεις, εκδόσεις βιβλίων. Επίσης η λειτουργία πολιτιστικών φορέων όπως το Αρχείο Τσακωνιάς, ο μορφωτικός σύλλογος Λεωνιδίου που σε συνεργασία με το Δήμο και τους κατοίκους διοργανώνουν δράσεις που οι κάτοικοι είναι ενεργοί σε αυτές.

.προστατεύουν τόσο στην καθημερινότητα τους όσο και με πολιτιστικές δράσεις που υλοποιούνται βασιζόμενες σε αυτές .

Άξονας 2

- Υπάρχουν μνημεία σε αγροτικό χώρο στην περιοχή;
Ο κόμπος του Λεωνιδίου απο την Αρχαιότητα αναφέρεται ως «Διονύσου κήπος» .Τα μνημεία που έχουν παραμείνει είναι οι 3 μύλοι που βρίσκονται στην ανατολική πλευρά του Λεωνιδίου , ο Μύλος που βρίσκεται δυτικά του Λεωνιδίου καθώς και το παλιό λιοτριβείο που κατασκευάστηκε με πόρους του σχεδίου Μάρσαλ και παραμένει λειτουργικό μέχρι και σήμερα.
- Γίνονται ενέργειες προστασίας των μνημείων από τα φυσικά φαινόμενα, τις φυσικές καταστροφές αλλά και τις αλλοιώσεις των επισκεπτών;
Ο Δήμος σε συνεργασία με την Αναπτυξιακή Πάρνωνα έχει καταφέρει μέσω χρηματοδοτήσεων να ανακατασκευάσουν και να διασώσουν σημαντικά δημόσια κτίρια της περιοχής όπως είναι η φάμπρικα πολιτισμού , το παλαιό Δημοτικό σχολείο Βασκίνας, πύργος Τσικαλιώτη, Αρχοντικό Τσούχλου , Δημοτικό σχολείο. Επίσης ιδιώτες έχουν αποκαταστήσει παλαιά αρχοντικά του 1800 που σήμερα είναι είτε ξενοδοχεία είτε οικίες. Οι εργασίες αποκατάστασης γίνονται υπο αυστηρή επίτηρηση απο τις αρμόδιες υπηρεσίες λόγω του χαρακτηρισμού του οικισμού ως παραδοσιακό οικισμό και ως ιστορικό τόπο. . Η αίσθηση υπερηφάνειας των ντόπιων για τον τόπο τους και τον πολιτισμό τους και η συμπεριφορά των κατοίκων θεωρείται πολύ σημαντική για το σεβασμό των επισκεπτών για την προστασία και σεβασμό των μνημείων της περιοχής.
- Υπάρχουν φυσιολατρικοί ή οικολογικοί πολιτιστικοί σύλλογοι στην περιοχή; Αν ναι πως συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς; Είναι διατεθειμένοι να συμμετάσχουν σε ένα γενικότερο σχεδιασμό προστασίας και ανάδειξης της κληρονομιάς που αφορά τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους καθώς και τα φυσικά μνημεία;
 1. *Μορφωτικός σύλλογος Λεωνιδίου – διοργανώνει συναυλίες , ημερίδες , εκθέσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος*
 2. *Σπηλαιολόγοι Ορειβάτες Κυνουρίας- συμμετέχουν ως εθελοντές στη διάνοιξη περιπατητικών μονοπατιών πολιτιστικού ενδιαφέροντος , στο φεστιβάλ μελιτζάζ ,*
 3. *Αναρριχητικός-Ορειβατικός Σύλλογος Λεωνιδίου- διοργανώνουν εκδρομές με πολιτιστικά σημεία ενδιαφέροντος*
 4. *Αρχείο Τσακωνιάς , είναι η ναυαρχίδα της προώθησης και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς του Λεωνιδίου. Έχει ιδρυθεί το 1954 και η δράση του είναι : Μέχρι σήμερα το Αρχείο*

εκδίδει τακτικά το περιοδικό σύγγραμμα «Χρονικά των Τσακωνίων» και μελέτες για την ιστορία, πολιτισμό και γλώσσα Τσακωνιάς τις οποίες μπορείτε να διαβάσετε ελεύθερα στην ενότητα εκδόσεις του ιστότοπού του. Κάθε τέσσερα χρόνια διοργανώνει διεθνή συνέδρια τα πρακτικά των οποίων δημοσιεύονται στα Χρονικά των Τσακωνίων αλλά και το 1ο Συμπόσιο Γλυπτικής στο Λεωνίδιο. Το Αρχείο Τσακωνιάς εισηγήθηκε την μόνιμη τοποθέτηση και έκθεση 5 σημαντικών γλυπτών έργων στον αύλειο χώρο του Πύργου Τσικαλιώτη. Τα έργα αυτά βρίσκονταν στην Ι.Μ. Καρυάς, της οποίας το Μέτοχι επισκευάστηκε με έξοδα του Αρχείου. Έχει φιλοξενήσει αρκετούς κατοίκους ελληνόφωνων περιοχών της Νότιας Ιταλίας, οι οποίοι ακόμη και σήμερα μιλούν την γκρεκάνικη γλώσσα. Με εμφανείς ομοιότητες στον προφορικό λόγο, τα γκρεκάνικα συνιστούν μία παρεμφερή με τα τσακωνικά διάλεκτο.

5. Αναπτυξιακή Πάρωνα Α.Ε. Α.Ο.Τ.Α. Η Εταιρεία αποτελεί μία τοπική συμφωνία των φορέων της περιοχής για τη στρατηγική και το περιεχόμενο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, μέσα από μία ζωντανή εταιρική σχέση. Αυτό επιτυγχάνεται, επιχειρησιακά, μέσα από τη συγκρότηση του επιστημονικού μηχανισμού σχεδιασμού και υλοποίησης των δράσεων και έργων της Εταιρείας. Η Εταιρεία συμβάλει σημαντικά με την επιστημονική και διοικητική υποστήριξη του στο Δήμο και στους φορείς για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς (μελιτζαζ, συνέδρια, πολιτιστικές εκδηλώσεις) μέσω των χρηματοδοτήσεων που βρίσκει για την υλοποίηση των δράσεων αυτών.
6. Μοτοπαρέα Λεωνιδίου, διοργανώνουν κάθε χρόνο εκδηλώσεις που το συνδυάζουν με επισκέψεις σε ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία. Συμμετέχουν σε πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις ως εθελοντές με τις μηχανές τους.
7. ΑΜΚΕ «ΜΙΚΡΕΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ Η ΑΜΚΕ SMS τα 9 χρόνια λειτουργίας της έχει ενεργή συμμετοχή σε τοπικές, εθνικές, διακρατικές και διεθνείς δραστηριότητες και προγράμματα πολιτιστικών και λοιπών ανταλλαγών που στοχεύουν στη δημιουργία θεσμών που προάγουν την οικειοποίηση των ωφελειών και της διαχείρισής τους από τοπικές κοινωνίες.

Αξονας 3

- *Πραγματοποιούνται ενέργειες για την διαφύλαξη και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από κατοίκους και φορείς;
Υπάρχει συνεργασία του Δήμου , της αναπτυξιακής Πάρωνα Α.Ε , του εμπορικού συλλόγου και του Αρχείου Τσακωνιάς για την υλοποίηση πολλών δράσεων για τη διαφύλαξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του Λεωνιδίου. Οι κάτοικοι έχουν συνειδητοποιήσει ότι η πολιτιστική τους κληρονομία αποτελεί ένα σημείο αναφοράς για την περιοχή που του κάνει περήφανους και συμμετέχουν ενεργά στις προσπάθειες αυτές . Επιπλέον η πολιτιστική κληρονομία πλέον δίνει μια προστιθέμενη αξία και στο τουριστικό προϊόν της περιοχής.*
- *Αν ναι ποιες είναι αυτές; Καταγράψτε τις βασικότερες επιγραμματικά.*
 1. Τσακόνικο συνέδριο
 2. Φεστιβάλ μελιτζαζ
 3. Ετήσιο μνημόσυνο τσακόνων
 4. Εκδόσεις βιβλίων
 5. Μαθήματα τσακόνικης γλώσσας
 6. Μαθήματα υφαντικής
 7. Λειτουργία εκθέσεων πολιτιστικού ενδιαφέροντος (Φάμπρικά πολιτισμού, αρχοντικό Τσούχλου, Πύργος Τσικαλιώτη.)
 8. Προβολή μέσω τηλεοπτικών παραγωγών και σποτ
 9. Προβολή μέσω social media , ιστοσελίδες κτλ
 10. Συνεργασία με σχολεία και πανεπιστήμια (ελληνικά και ξένα)
- *Πιστεύετε πως οι εν λόγω ενέργειες επαρκούν για την διαφύλαξη και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς; Αν όχι προτείνετε κάποιους επιπλέον τρόπους.
Μεγαλύτερη προσπάθεια την προσέγγιση νεών παιδιών. Να εισαχθούν τα μαθήματα τσακόνικης γλώσσας και στα σχολεία της περιοχής (δημοτικό).*

Άξονας 4

- *Γίνονται ενέργειες διαχείρισης, αξιοποίησης, ανάδειξης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς;
Ναι, έχουν αναφερθεί παραπάνω*
- *Τα φεστιβάλ και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις έχουν συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς; Τι άλλο προτείνετε να γίνει;
Ναι. Ωστόσο θα πρέπει να γίνει κάτι πιο σταθερό με συνεχή δράσεις και σε πιο θεωρητικό επίπεδο. Προτείνονται να γίνονται μαθήματα της τσακόνικης παράδοσης στα σχολεία και να διοργανώνονται εκδρομές των σχολείων σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς .*
- *Πιστεύετε πως η Αναπτυξιακή Πάρωνα, ο Δήμος, το Αρχείο Τσακωνιάς καθώς και διάφοροι άλλοι τοπικοί πολιτιστικοί φορείς*

έχουν συμβάλει στην ανάδειξη και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Έχουν συμβάλει σημαντικά. Τα τελευταία 3 χρόνια οι ανωτέρω φορείς σε συνεργασία με την Περιφέρεια Πελοποννήσου έχουν διοργανώσει 2 συνέδρια, θερινά σχολεία εκμάθησης τσακωνικής γλώσσας, μαθήματα υφαντικής, εκδόσεις βιβλίων κ.α.

Άξονας 5

- Πιστεύετε πως η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει συμβάλει στην ανάπτυξη του Λεωνιδίου; Και αν ναι αναφέρετε ποιους τομείς κατά τη γνώμη σας έχει βελτιώσει.

Έχει βοηθήσει σημαντικά στην διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος που σε συνδυασμό με τον εναλλακτικό τουρισμό που τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί στην περιοχή έχει συμβάλει σημαντικά στην τοπική οικονομία. Οι επισκέπτες του Λεωνιδίου θέλουν να ακούσουν ανθρώπους να μιλάνε τσακωνικά, να συμμετέχουν στις υψηλού επιπέδου πολιτιστικές εκδηλώσεις και να εξερευνήσουν ένα τόπο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μακριά από περιοχές που είναι γνωστές και έχουν μαζικό τουρισμό (αρχαιολογικούς χώρους κτλ).

Νομίζω ότι θα χρειαστεί από τους φορείς μεγαλύτερη προσπάθεια και οργάνωση για τη λειτουργία των εκθέσεων που υπάρχουν στο Λεωνίδιο, δηλαδή να είναι περισσότερες ώρες σε λειτουργία από ότι σήμερα. Επίσης χρειάζεται μια νέα στρατηγική προβολής και προώθησης μέσω των νέων τεχνολογιών και εφαρμογών που προσφέρουν ψηφιακές εφαρμογές

- Υπάρχει ένα συγκροτημένο σχέδιο για την περαιτέρω διαχείριση, διαφύλαξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς;
Η Αναπτυξιακή Πάρωνα, ο Δήμος, και οι φορείς έχουν πλέον την εμπειρία αλλά και τη γνώση να βρίσκουν χρηματοδοτικά εργαλεία μέσω ευρωπαϊκών ή εθνικών προγραμμάτων για την υλοποίηση των δράσεων τους για τη διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. (Leader, ΕΣΠΑ, ΠΕΠ, Υπ ΠΟ κ.α.) .Επιπλέον ο Δήμος δίνει σε ετήσια βάση χρηματοδοτήσεις σε ετήσια βάση από ίδιους πόρους για την ενίσχυση των φορέων που συμμετέχουν στα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής.

3. Συνέντευξη με την κα. Πουτσελά Ελένη, Γραμματέα του Αρχείου Τσακωνιάς

Άξονας 1

- **1.Υπάρχει αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά στο Λεωνίδιο; Τι είδους; (Άυλη, υλική)**

Στο Λεωνίδιο υπάρχει υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Υλική πολιτιστική κληρονομιά είναι τα αρχοντικά σπίτια και οι πύργοι, ενδεικτικά οικοδομήματα της Τσακωνικής Αρχιτεκτονικής, εκκλησίες, μοναστήρια. Άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι η Τσακωνική Διάλεκτος, η Τσακωνική Υφαντική, ο Τσακωνικός χορός, Θρησκευτικά έθιμα της Τσακωνιάς, το μνημόσυνο και το «Πάτερ ήμῶν» στην Τσακωνική Διάλεκτο και το Κασμάτσι.

- **2.Αν ναι έχει εντοπιστεί και καταχωρηθεί από κατοίκους και φορείς;**

Είναι γνωστά στους κατοίκους της περιοχής. Έχει καταχωρηθεί, μέχρι σήμερα, στην λίστα της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού, το Κασμάτσι.

- **3.Πιστεύετε πως αναγνωρίζεται από την πλειοψηφία των κατοίκων;**

Ναι, αναγνωρίζονται και εκτιμούνται από τους κατοίκους του Λεωνιδίου.

Άξονας 2

- 4.Υπάρχουν μνημεία σε αγροτικό χώρο στην περιοχή:
Υπάρχουν ευρήματα αρχαίων μνημείων στην αγροτικό – παραθαλάσσιο χώρο, δίπλα στο λιμάνι της Πλάκας. Πιο συγκεκριμένα, στην πλαγιά του λόφου του Αγίου Αθανασίου, βρίσκονται τα υπολείμματα των αρχαίων Βρασιών (ή Πρασιών), της σπουδαιότερης πόλης της αρχαίας Κυνουρίας. Σώζονται λείψανα τείχους, πύργων και θεμέλια κτηρίων. Επίσης διατηρούνται λείψανα των κρηπιδωμάτων του αρχαίου λιμένα. Επίσης, στο οροπέδιο της Παλαιοχώρας προς τον οικισμό της Ανω Βασκίνας έχουν εντοπιστεί ευρήματα που μαρτυρούν την ύπαρξη στην περιοχή Μυκηναϊκού νεκροταφείου.
- 5.Γίνονται ενέργειες προστασίας των μνημείων από τα φυσικά φαινόμενα, τις φυσικές καταστροφές αλλά και τις αλλοιώσεις των επισκεπτών:
Και στις δύο περιπτώσεις τα μνημεία είναι περιφραγμένα από την αρχαιολογική υπηρεσία και έχει τοποθετηθεί σήμανση – πινακίδα. Δεν υπάρχει, όμως, καμία προστασία.
- 6.Υπάρχουν φυσιολατρικοί ή οικολογικοί πολιτιστικοί σύλλογοι στην περιοχή. Αν ναι πως συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Είναι διατεθειμένοι να συμμετάσχουν σε ένα γενικότερο σχεδιασμό προστασίας και ανάδειξης της κληρονομιάς που αφορά τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους καθώς και τα φυσικά μνημεία:
Στην περιοχή υπάρχουν φυσιολατρικοί και οικολογικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι, όπως ο Αναρριχητικός Σύλλογος Λεωνιδίου, οι Τσάκωνες Περιπατητές, η Φιλοζωική «Κοΐτε & Κατσούα», ο Σύλλογος Φίλων Βασκίνας, το Αρχείο της Τσακωνιάς, ο Μορφωτικός Σύλλογος Λεωνιδίου. Τώρα, δεν συμβάλλουν με κάποιον τρόπο. Άγνωστο αν είναι διατεθειμένοι να συμβάλλουν, αφού δεν έχει γίνει κάποια τέτοια προσέγγιση – συζήτηση.

Άξονας 3

- 7.Πραγματοποιούνται ενέργειες για την διαφύλαξη και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από κατοίκους και φορείς:
Με δεδομένη την αναγνώριση της πολιτιστικής κληρονομιάς του Λεωνιδίου, γίνονται ενέργειες για την διαφύλαξη της.
- 8.Αν ναι ποιες είναι αυτές: Καταγράψτε τις βασικότερες επιγραμματικά.
*Το Αρχείο της Τσακωνιάς κάνει διάφορες δράσεις για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Πιο συγκεκριμένα:
Α. μαθήματα Τσακωνικής διαλέκτου σε παιδιά και ενήλικες – διά ζώσης και διαδικτυακά (από το 2016)
Β. μαθήματα Τσακωνικής υφαντικής (από το 2017)*

Γ. Θερινό σχολείο με μαθήματα Τσακώνικων, Υφαντικής, Χορού και βιωματικές δράσεις ηθών και εθίμων. (2022, 2023)

Δ. συμμετοχή στην παγκόσμια ημέρα Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού (Σεπτέμβριος 2023) , με εκπαιδευτικές – βιωματικές δράσεις για την Τσακωνική Υφαντική, με το πρόγραμμα «Αργαλειό να μάθεις, την ευχή μου να 'χεις!»

Ε. Τσακωνικά Συνέδρια, έχουν πραγματοποιηθεί εννέα (το πρώτο το Οκτώβριο του 1984 και το τελευταίο τον Μάρτιο του 2023)

Στ. έκδοση βιβλίων (τα Χρονικά των Τσακωνών , περιοδικό σύγγραμμα των πρακτικών των εννέα συνεδρίων, αλλά και τόμων με γενική θεματολογία που άπτεται της Τσακωνιάς , τόμοι ποίησης, λαογραφίας, ιστορίας και θρησκευτικά συγγράμματα)

Ζ. Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη όλων των βιβλίων (κατηγοριοποίηση και ψηφιοποίηση όλων των τόμων που έχουν εκδοθεί)

Η. Εκδηλώσεις και Παρουσιάσεις βιβλίων (που έχει εκδώσει το Αρχείο Τσακωνιάς)

Θ. Επισκέψεις Σχολείων αλλά και ενήλικων ομάδων , στα πλαίσια εκπαιδευτικών προγραμμάτων και βιωματικών σεμιναρίων

- 9. Πιστεύετε πως οι εν λόγω ενέργειες επαρκούν για την διαφύλαξη και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς: Αν όχι προτείνετε κάποιους επιπλέον τρόπους.

Καλό θα ήταν να πραγματοποιούνται περισσότερες ενέργειες, οργανωμένες και συντονισμένες. Κάποιες προτάσεις θα μπορούσαν να είναι: Επισκέψεις Σχολείων και Ομάδων Ενηλίκων & Ξεναγήσεις στα Αρχοντικά σπίτια και στους Πύργους του Λεωνιδίου, Επισκέψεις στο Νεκροταφείο των Αγίων Πάντων (υπάρχουν νεοκλασικά αγάλματα) , Ξεναγήσεις στην Παλιά Αγορά του Λεωνιδίου, Ημερίδες και Συνέδρια με θέματα Τσακωνικής Διαλέκτου, Υφαντικής, Αρχιτεκτονικής, Εκπαιδευτικά προγράμματα & Βιωματικά Σεμινάρια

Άξονας 4

- 10. Γίνονται ενέργειες διαχείρισης, αξιοποίησης, ανάδειξης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς:

Ναι, γίνονται ενέργειες διαχείρισης, αξιοποίησης, ανάδειξης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Λίγες, αλλά αξιόλογες.

- 11. Τα φεστιβάλ και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις έχουν συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς: Τι άλλο προτείνετε να γίνει:

Ναι, τα φεστιβάλ και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις έχουν συμβάλει στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Θα μπορούσαν ακόμα να γίνουν, Ημερίδες και Δημερίδες , Workshops, Σήμανση σε ενημερωτικές πινακίδες – ταμπέλες σημείων στο κέντρο του Λεωνιδίου, έκδοση φυλλαδίου / μικρού βιβλίου τουριστικού –

πολιτιστικού περιεχομένου, ανανέωση και συνεχής επικαιροποίηση ιστοσελίδων Δήμου και Φορέων με υλικό (αρχαιολογικό υλικό – φωτογραφίες)

- 12. Πιστεύετε πως η Αναπτυξιακή Πάρνονα, ο Δήμος, το Αρχαίο Τσακωνιάς καθώς και διάφοροι άλλοι τοπικοί πολιτιστικοί φορείς έχουν συμβάλει στην ανάδειξη και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Ναι, όλοι οι προαναφερθέντες έχουν συμβάλει, ο καθένας με τον τρόπο του στην ανάδειξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Άξονας 5

- 13. Πιστεύετε πως η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει συμβάλει στην ανάπτυξη του Λεωνιδίου; Και αν ναι αναφέρετε ποιους τομείς κατά τη γνώμη σας έχει βελτιώσει.

Έχει συμβάλει κυρίως στην ανάπτυξη του τουρισμού. Τους καλοκαιρινούς μήνες, τον Ιούλιο στο Φεστιβάλ Μελιτζάzz, τον Αύγουστο στην Παραδοσιακή Γιορτή της Τσακωνικής Μελιτζάνας. Το χειμώνα, επισκέψεις από σχολεία και ομάδες ενηλίκων για τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τα σεμινάρια.

- 14. Υπάρχει ένα συγκροτημένο σχέδιο για την περαιτέρω διαχείριση, διαφύλαξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Δυστυχώς δεν υπάρχει ένα συγκροτημένο σχέδιο. Το Αρχαίο Τσακωνιάς λειτουργεί συνήθως αυτόνομα με κάποιες συνεργασίες ενώ οικονομικά στηρίζεται από επιχορηγήσεις από το Δήμο Νότιας Κυνουρίας και την Περιφέρεια Πελοποννήσου.